

**PUBLICAȚIE SAPTĂMINALĂ EDITATĂ DE
GRUPUL PENTRU DIALOG SOCIAL**

ANUL I • NR. 45 • 23 NOIEMBRIE 1990

*„E greu; cine nu spune că e greu?...
Plătim risipa anilor fără grijă, ori gindurile
sucite ale cui a vrut să facă binele cel
mai mare și ne-a afundat în cel mai mare
rău. Și atunci zic mulți: Bucureștii să
audă și să înțeleagă! Guvernul să ajute!
Bucureștii sint și ei un loc cu multe nevoi.
Guvernul — oamenii ca d-voastră, ba poate
unii și mai puțin decât d-voastră. De unde
deci ajutorul la aceia a căror putere de la
puterea voastră vine?”*

N. IORGA, 1929

ALIANȚA CIVICĂ

La 20 mai populația a votat un președinte. Atunci a ales pe cel care astăzi ar trebui să-i fie reprezentanți. Nu comentăm acum condițiile. Populația a votat și a dat legitimitate instituțiilor sale de stat. Dar chestiunea legitimității nu se oprește aici. Tot ceea ce se face după 22 Decembrie trebuie să se supună principiilor Revoluției. Nu există o sursă de legitimitate mai adâncă decât revolta care a înșingurat țara pentru ca tirania să dispară pentru totdeauna de la noi. Nu există un document mai important decât actul care a proclamat libertatea și democrația în România.

În România nu a existat vinătoare de vrăjitoare. Nici unul dintre cei răspunzători de represii nu a fost linșat pe stradă. S-a spus doar: fiecare să răspundă în fața legii. Ea este cea mai dreaptă. S-a mai spus: îi lertăm. Să ne lase în pace. Care popor, după o revoluție singeroasă, și-a mai privit în față călăii cu o asemenea toleranță?

Dar nu au trecut multe luni și instrumentele răului, cei pe care îi credeam covârșiți de regrete și rușine, s-au grăbit să pună din nou mina pe putere. În timp ce membrii fostului birou politic apar în fața judecății publice în costum și sfidează nepedepsiți asistența, tinerii sau mai puțin tinerii demonstranți din Piața Universității, aceiași care au ieșit pe străzi în 21 și 22 Decembrie sint tinuși în hainele detinutilor de drept comun, sint amenințați și jigniți. În timp ce vechii nomenclaturisti primesc, pentru ruina în care au adus țara, pensii de opt-nouă mii de lei, rânșii Revoluției asteaptă umilit un ajutor ce nu mai vine. În satele și orașele țării aceiași, sau rudele lor apropiate, dictează din nou ce este bine și ce este rău. La zece luni de cind oamenii au ieșit cu plecturile goale în fața armelor strigind, deznădăjduți, „Jos dictatura!”, Ion Iliescu primește, sfidind Proclamația din Decembrie, sfidind legea electorală, sfidind opinia publică, puteri ce-l fac virtual șef al armatei și coordonator al executivului.

Cu acest ultim exemplu ajungem în luna noiembrie. Dar tot în noiembrie s-a anunțat constituirea Alianței Civice. Asocierea datelor nu este întâmplătoare. Alianța Civică s-a născut, într-adevăr, dintr-o amenințare. Și atunci nu este deloc ciudat că ideea ei s-a înfiripat la sfârșitul lui iunie, luna în care cohortele de falși sau adevărați mineri au invadat Bucureștii într-o izbucnire de ură și violență pe care Europa nu le-a mai cunoscut, într-o astfel de formă, de pe vremea nazismului.

În luna iulie au avut loc întâlnirile cu cei amenințați: asociațiile și grupările independente; ziarele incomode; liderii partidelor de opoziție. De la Pro-Europa din Tîrgu Mureș pînă la Agora din Iași. De la P.N.Ț.-c.d. pînă la ecologiști. S-a testat ceea ce era sau putea fi credibil în lumea noastră invadată de suspiciune. În august devenise evident că miza de fond era societatea civilă. Pluripartidismul nu are autenticitate decât pe terenul ei. Strategiile politice artificiale legate de jocul de putere pot chiar să împietze. În septembrie organizațiile hotărîte să participe la constituirea Alianței se puseseră de acord. Octombrie a fost luna statutelor, a organizării, a precizărilor de fond. Între 26 și 28 octombrie s-a ținut, la Timișoara, Conferința internațională asupra Democrației și Drepturilor Omului. După o zi întreagă de dezbateri, seara, se punea la punct, împreună cu inițiatorii din București, Iași și Brașov, experimentul unei conlucrări timișorene. Așa s-a născut, prin implicarea puternicelor structuri civice din oraș, „macheta” unei filiale. Timișoara era, încă o dată, orașul pilot.

Știam cu toții că timpul nu mai aștepta. Pe 7 noiembrie s-a anunțat, cu o publicitate ce ar fi putut părea vanitoasă, constituirea. Pe 9, Conferința de presă nu eliminase, probabil, unele neclarități. Dar pe 15 noiembrie, Alianța Civică arătase deja că reprezintă ultima șansă a societății românești.

★

În Decembrie am ieșit, de sub comunism, extenuați. A trecut aproape un an. Extenuării i se adaugă sentimentul că am ratat. La lipsa de speranță se răspunde cu hemoragia continuă de valori. În față, o catastrofă economică și rușinea pentru ceea ce am făcut cu noi înșine. Este un moment în care ar trebui să ne întrebăm: de unde venim, unde ne ducem? Va mai fi în stare o mișcare de genul Alianței Civice să ne salveze?

Solidaritatea în bine poate fi, în astfel de condiții, cheia fizică și metafizică a existenței unui popor. ■

GABRIEL ANDREESCU

COTIDIENE • COTIDIENE

● **DL. VIRGIL MĂGUREA-NU** ne-a asigurat odată că pune la dispoziție dosarele cetățenilor care vor să știe cum erau priviți de securitate. Din interviul dat lui Corneliu Nistorescu pentru revista **EXPRES** aflăm, mai nou, că dosarele au trecut la Ministerul de Justiție, cine dorește poate să le ceară de acolo. Problema există și în celelalte țări ex-comuniste. Pretutindeni o parte a populației a colaborat, mai în secret, mai pe față, cu poliția politică, fie din frică, fie sperând în avantaje, fie din convingere că slujesc statul. Se pare că în R.D.G., de acum parte a Germaniei, problema incinge spiritele. 12 kilometri de dosare s-au strins așteptând să fie citite. Unii militază pentru a fi publicate. Alții se opun, spunând că publicarea dosarelor ar duce la o incriminare a relațiilor între oameni. Cum se vor mai privi foștii prieteni când vor afla că se denunțau reciproc? Dar soțul soției aflat în aceeași situație? **Wolf Bierman**, într-o acțiune disperată, a ocupat cu mai mulți prieteni sediul Stasi (securitatea est-germană) și a declarat că nu-l părăsește până nu începe desfacerea și publicarea dosarelor. E o atitudine de luat în seamă. **Bierman** a fost un cîntăreț disident, expulzat în anul '70, întors după căderea zidului de la Berlin. Convingerile sale au rămas anticomuniste, deși de stînga. Acțiunea lui nu a găsit ecou la aceia care se opun din diferite motive, demascării afacerilor murdare din regimul Ulbricht-Honecker. Cifra cea mai recentă în România pentru informatori este de 70.000. **Paepa** vorbea de o proporție de 1/15. Personal, cred că publicarea listelor și a pieselor lor de la dosar ar fi o măsură utilă. Cine se teme de trecutul său? Oare nu vom împiedica astfel ca tragedia să se repete? Una din rațiunile pentru care un om face rău este certitudinea acestuia, a agresorului, a informativului, a asasinului, a tortionarului, că nimeni nu va afla niciodată, și că va rămîne nepedepsit. Trebuie să știe că așa ceva este imposibil. Toate crimele mai devreme sau mai târziu sînt descoperite. Și dacă moartea l-a salvat de rușine și pedepșă, ea trebuie să se răsfîrîngă asupra urmașilor. Va fi o barieră psihologică peste care nu va putea trece nimeni și

astfel vom împiedica altă tragedie pentru poporul român. (S.T.) ●●●

● **ASTEPTĂM DEZMINTIRE.** Surse neoficiale, și deci demne de toată stima, precizează că în cursul unei convorbiri semi-private purtate cu diverse personalități ale vieții noastre culturale, dl. președinte ales Ion Iliescu ar fi declarat că între revistele „22” și „România Mare” nu este nici o deosebire. Subînțelesul este limpede: nu-i mai cereți dlui președinte să desființeze „România Mare” sau măcar s-o tempereze! Intrucît nu putem să-l bănuim pe președintele ales de altă lipsă de discernămint încît să confunde naționalismul agresiv cu toleranța interetnică și zoologismele personale cu analizele politice, nu ne rămîne decît să concluzionăm că atașatul domniei-sale cu presa îi mai cîteste din cînd în cînd din „România Mare” zicînd că-i „22” și din „22” zicînd că-i „România Mare”. Probabil din aceeași sursă emană și politica agresivă a ziarului „Azi” față de revista „22”, că pe dl. Claudiu Iordache nu vrem să-l bănuim că aruncă praf în ochii milioaneilor de telespectatori. Așteptăm dezmințire sau concederea atașatului cu presa. Scuze nu mai așteptăm. Ca și Eugen Barbu, Ion Iliescu nu-și cere niciodată scuze și nici nu admite că ar fi greșit, fie și la un fleac, acolo. Se știe de altfel că președintele României nu greșesc, nu-și cer scuze, și nici demisia nu și-o dau. De unde se vede că, pînă la urmă, are și dl. Andrei Pleșu dreptate: președintele României sînt personaje tragice: cu alte cuvinte, își merită soarta. (A.M.) ●●●

● **AMBASADA REPUBLICII UNGARE** din București informează redacția că între 3-4 noiembrie 1990 a trecut prin Ungaria un marfar compus din 49 de vagoane care transporta ajutoare din Franța pentru România. Pentru trecerea acestuia pe porțiunea ungară — la solicitarea Ministerului Afacerilor Externe din Ungaria — Calea Ferată Ungară nu a trecut în secolală cheltuielile de transport, sumă de aproape 2 milioane de forinți. ●●●

● **ULTIMI** care se bucură de plata beneficiilor pe anul de

grație 1989 sînt... activiștii Uniunii Tineretului Comunist din România. Birocrația comunistă se pare că n-a putut să se abțină a recompensa munca celor care răspundeau de ridicarea nivelului politico-ideologic al noilor generații. După modul în care tinerii s-au afirmat în Revoluția din decembrie, fără îndoielă că activiștii U.T.C. trebuie recompensați. Rezultatul eforturilor acestora, de formare a unui om nou, a reușit: Omul nou este anticomunist. (S.F.) ●●●

● **PRINTRE MULTE ȘTIRI** rele sau doar triste, cite o veste bună reflectînd eforturi de revenire la normal în țările foste comuniste: de la 29 octombrie cîrt, durata serviciului militar a fost redusă în Ungaria de la 18 la 12 luni, decretul prevăzînd totodată renunțarea la „educarea” soldaților în beneficiul pregătirii lor de specialitate. Pe cînd și la noi semne similare de realism? (R.P.) ●●●

● **CANDIDATII** la alegerile municipale care vor avea loc la acest sfîrșit de săptămîna (23-24 nov.) în Cehoslovacia vor trebui să aibă mîinile curate. Parlamentul țării a decis ca toți candidații să fie verificați sub aspectul eventualei colaborări cu fosta poliție politică, calitatea de „om de bine” devenind astfel incompatibilă cu asumarea investițiilor publice. După ce în partea răsăriteană a Germaniei s-a purces la curățirea temeinică și metodică a instituțiilor publice și de stat și după o decizie similară a forului suprem cehoslovac, rămînem tot mai izolați cu „băieții” noștri care continuă să zburde prin toate posturile „cu munci de răspundere” (R.P.) ●●●

● **NOAPTE (DECI BEZNA).** Piața Amzei (terasa Nick), Mercedes galben, muzică, frînă, portieră deschisă. Ceva cade. Trei băieți și o fată, pachete, risete, demaraj. În urma mașinii rămîne „democratizatorul” (botex rusesc). Adică un baston de cauciuc, pe care-l vedem de obicei în mîinile celor de la M. I. Îl luăm și-l păstrăm. Pentru lînistea noastră. (O. B.) ●●●

● **LA CÎMPULUNG MOLDOVENESC** între 1 și 3 noiembrie, C.A.T.T.-ul a organizat un simpozion pe tema: „Imagine, Comunicare, Educație” S-au strîns aici o mînă de oameni cu intenția precisă de a se abandona reveriei. Genericul manifestărilor putea fi oricare altul căci, în definitiv, s-a discutat despre orice și despre nimic. Poate să fi fost în intenția organizatorilor de a realiza o mică enclavă în timp, în care o cauză agresabilă, un joc gratuit al spiritului să nu fie tulburat de un sentiment de vinovăție. Pictorul Sălișteanu a vorbit despre nori, despre consistența lor asemănătoare fantasmelor minții. Un îndemn la contemplația senină a frumuseții naturale.

Primele informații despre manifestațiile din București nu dovedit tuturor utopia acestei tentative. Iar problematica jocului s-a dovedit de fapt a fi una morală. E oare cu putință astăzi să ignori zbaterea durerei de care a fost cuprinsă societatea noastră, e oare posibil să te închizi opac la realitatea imediată, într-o idilică reverie culturală? Nu devii cumva, chiar și fără intenție, colaborator al forțelor obscure care doresc conservarea vechilor structuri?

Știm că intelectualitatea românească a fost pusă încă din decembrie în fața acestei opțiuni. Și mai credem că opțiunea corectă ar fi aceea a implicării, a oportunității în sensul bun al cuvîntului. Poate că retrăim ceva din epoca pașoptistă care subordona culturalul imperativului

social. Dar nu putem ignora că datorăm mult acelei epoci. (H. P.) ●●●

● **DIN ACTIVITATEA SOLIDARITĂȚII UNIVERSITARE.** Sîmbătă 10 noiembrie, Comitetul Director al Solidarității Universitare a conferit o diplomă de onoare dlui inginer IOAN MĂNUCU, pînă la 15 iunie 1990 sef al Secției de Instalații Fixe de Tracțiune Electrică nr. 1 a Regionalei de Căi Ferate Craiova, în prezent somer, pentru încercarea de a opri tremurile suplimentare 242/II, 242/III și 242/IV, care circulau ilegal pe traseul Petroșani — București în noaptea de 13-14 iunie.

Textul înscris pe diplomă este următorul:

Desen de ADRIAN ANDRONIC

RAFT 22

● Săptămîna aceasta, „Raftul” conține volume dispuse, ca să spunem așa, la același nivel, în mod egal, punînd pe același plan preferențial lucrări dintre cele mai diferite, aparținînd (aproape) tuturor categoriilor: neexistînd un „top” valoric, nu ne rămîne decît să le enumerăm așa cum ne-au sosit: **Colorile curcubeului '77 și Gherla**, alc. lui Paul Goma (ed. „Humanitas”), **Mareșalul Antonescu de Gheorghe Buzatu, Corpuri de iluminat de Stelian Tănase, Primăvara neagră de Henry Miller și Bibliopolis de Dan Pavel** (ultimele trei, apărute la Ed. „Cartea românească”). După cum se vede, docu-

mentul autobiografic cu coloratură politică își păstrează atracția, la fel și documentul propriu-zis (istoric). Ambele „genuri”, reprezentante fiind, firește, de creații inedite. Belletristica, beneficiind însă de aceeași nuanță autobiografică (de „mărturie”, inclusiv asupra unei epoci) se menține, la rîndul ei, în raza de interes a publicului. Surprinzătoare este intrarea în acest orizont de așteptare a traducerilor și a criticii literare (**Bibliopolis**). Spectrul preferințelor publicului începe oare să se lărgească sau este doar un accident? Vom vedea în săptămînile ce urmează. (N.B.) ■

PROTEST

Candidații care au luat parte la data de 28.X.1990 la concursul de secundariat organizat de Centrul de Perfeccionare a Personalului Superior Sanitar sub egida Ministerului Sănătății și a Direcției Medicale a M.Ap.N. pentru specialitățile de Chirurgie și Medicină Generală și Preventivă, declarăm astăzi 19.XI.1990, ziua în care trebuiau deschise lucrările, următoarele:

- grila de corectare a răspunsurilor, publicată în revista „Viața Medicală” din 7.XI.1990, a fost ulterior modificată în mod arbitrar.
- deși nu s-a organizat concurs de secundariat din anul 1983, Ministerul Sănătății anunțînd la începutul anului un necesar de 10.000 de medici specialişti, au fost scoase la concurs numai 30% din total.
- Față de cele prezentate și fiind conștient că nu avem încredere în competența și me-

ralitatea comisiei de corectare a testelor, solicităm următoarele:

- să fie numită o nouă comisie, nominalizată, care să publice rezultatele în termen de 48 ore.
  - să se asigure locuri pentru candidații care au obținut 50% + 1 din punctajul maxim posibil;
  - posturile care vor fi reparate pentru secundariat să fie compatibile cu practicarea specialităților Chirurgie și Medicină Generală și Preventivă;
  - lezele să fie deschise numai după soluționarea cererilor noastre.
- Precizăm în mod ferm că dacă cererile noastre nu vor fi soluționate în termen de 48 ore, termen stabilit prin consens cu domnul ministru Bogdan Marinescu, ne rezervăm dreptul de a recurge și la alte forme de protest.
- Semnează 2.500 de medici candidați.

APEL

Comemorarea la 13 decembrie 1990 a șapte ani de la trecerea spre cele veșnice a poetului național contemporan **NICHITA STĂNESCU** prilejulește fundației care se contopește cu slujirea memoriei poetului împlinirea misiunii de onoare în a iniția și propune un mod exemplar de ilustrare a acestui moment.

Încă din 13 decembrie 1983, conștiințele treze au gîndit ca priveghiul să aibă loc în clădirea Ateneului Român pentru a marca însemnătatea excepțională a operei și personalității creatorului dispărut și pentru a se oferi posibilitatea unui omagiu național.

Neîmplinirea acestei datorii sacre a culturii române este motivul principal care obligă azi Fundația **NICHITA STĂNESCU** să apeleze la instituțiile fundamentale ale culturii și spiritualității românești pentru reconsiderarea atitudinii naționale, pe măsura valorii emblematice a poetului.

În acest sens sugerăm investirea ocaziei ce ni se oferă cu atribute proprii consacrarii depline, prin implicarea amplă a mass-mediei, comemorarea la scară națională și stabilirea Ateneului Român ca spațiu de organizare a omagierii.

Acest apel a fost transmis simultan Patriarhiei Române, Parlamentului României, Academiei Române, Ministerului Culturii, Uniunii Scriitorilor, Ateneului Român și Televiziunii Române.

Fundația **NICHITA STĂNESCU** are pregătiti un colectiv de membri care stă la dispoziția instituțiilor sus-menționate pentru realizarea unui dialog, menit să concerteze programul comemorării.

FUNDAȚIA NICHITA STĂNESCU

E. M. CIORAN

UN POPOR DE SINGURATICI

(Urmasor din nr. trecut)

Nu există ființe mai puțin anonime. Fără ei, orașele ar fi insuportabile; agitația e fructul prezentei lor, fără de care orice metropolă ar semăna a provincie; un oraș mort e un oraș fără evrei. Activi ca fermentul și ca virusii, ei inspiră un dublu sentiment: de fascinație și neliniște. Reacția noastră față de ei e mai totdeauna tulburătoare: prin ce mecanism de rezonanță să le discernem taina, când ea ne rezistă, deasupra sau dedesubtul nostru, la un nivel ce nu-i niciodată al nostru? De aici — o neînțelegere tragică, inevitabilă, de care nimeni nu-i vinovat. Ce nebunie din parte-le că s-au legat de-un Dumnezeu special, și ce remușcări vor fi simțind când își întorc privirile înspre micimea noastră! Nimeni nu va rezolva vreodată impasul raporturilor noastre. Să le sărim în ajutor? Dar nu avem nimic să le oferim. Iar ceea ce ne oferă ei nouă ne depășește. De unde vin? Cine sînt? Să ne apropiem de ei cu maximum de perplexitate: cel care adoptă în privința lor o atitudine netă și subestimează, îi simplifică și nu e demn să le cunoască vintul extremelor.

Lucru remarcabil: numai evreul ratat ne seamănă, e de-al „nostru”; e ca și cum ar fi dat înapoi, spre condiția noastră, spre umilitatea noastră convențională și efemeră. Să deducem de aici că omul e un evreu care nu a izbîndit?

Trista și nesătușă, lucizi și pătimești, mereu în avangarda singurătății, ei reprezintă eșecul în mișcare. Și dacă nu se lasă pradă disperării, deși lumina speranței — nicăieri, și pentru că fac proiecte la fel cum alții respiră, sint bolnavi de proiecte. În cursul unei zile, fiecare din ei concepe o sumedenie. Contrar răscolului împotmolit, ei se agită de iminent, se adresează în posibil: automatism al noutății care le explică eficacitatea himerelor, ca și groaza de orice confort intelectual. În orice țară ar trăi, se găsesc în avangarda spiritului. Adunați la un loc, ar constitui o sumă de excepții, de capacități și de talente necesitate de nici un alt popor. Dacă practică o meserie, interesul nu îi se marginicește doar la titl: fiecare cultivă o pasiune sau are o preferință — ce-l scoate-n lumea largă, îi sporește cunoașterea, permițîndu-i să îmbrățișeze profesiunile cele mai diferite. În așa fel încît biografia lui implică o mulțime de personaje pe care le uneste o singură voință, fără pereche și aceasta. Ideea de „a persevera întru ființă” a fost concepută de cel mai mare filozof al lor; iar această ființă au cucerit-o prin luptă îndrăzită. Mania proiectului e explicabilă la ei: prezentului ce toroposte îl opun virtuțile afrodiziace ale zilei de mine. Tot unul de-al lor și-a făcut din devenire ideea centrală a filozofiei sale. Nici o contradicție între cele două ideal, devenirea reducîndu-se la ființa care proiectează și se proiectează, la ființa dezintegrată prin speranță.

Are, în definiție, vreau rost să afirmăm că în filozofie ei sînt așa sau așa? Dacă inclinăm spre raționalism, o fac nu atât dintr-o dispoziție naturală, cît din nevoia de a reacționa împotriva unor tradiții ce-i excluderă și care le-au adus destule ponoase. Geniul lor, de fapt, se împacă cu toate formele de teorie, cu orice curent de idei, de la pozitivism la misticism. Să pui accent doar pe înclinarea lor spre analiză înseamnă să-i sărăcești și să le faci o gravă nedreptate. Oricum, sînt oameni care s-au rugat enorm. Poți s-o citești pe chipurile lor, mai mult sau mai puțin ofilite de lectura psalmilor. Doar printre ei vei putea de nifed intîlni bancheri palizi... Asta nu poate să nu însemne ceva... Finante și De Profundis — incompatibilitate fără precedent, chole, poate, a tainei lor, a tuturor.

Luptător din pasiune — e cel mai războinic dintre popoarele civilizate —, o pornesc în afacori ca strategii și nu se recunosc niciodată înfrinți, deși sînt adesea. Osîndii... binecuvîntați, la care instinct și inteligență fac casă bună; tarele lor chiar, totuși îi întărește. Cum ar putea o omenire turpidă să le întărească înaintarea permanentă, cu rătăcirile și nebunia ei? De n-ar avea asupra celorlalți decît superioritatea unei continue neliniștiri, a unui fel mai interesant de a nu renuși, și tot ar fi destul ca să le asigure o relativă nemurire. Forța lor e de drum lung: se frînge mereu.

Dialecticien activi, violenți, atînsi de o nevroză a intelectului (care, departe de a-i stingheri în ceea ce fac, îi stimulează, îi face dinamici, îi obligă să trăiască sub presiune), sînt fascinați, în pofida lucidității, de aventură. Nimic nu-i face să dea înapoi. Tactul, viciu rural, prejudecăla a civilizațiilor telurice, instinct al protocolului, nu e specialitatea lor: vina o poartă orgoliul lor de lupuși de vii, spiritul lor agre-

siv. Ironia lor, departe de a fi un amuzament pe seama celorlalți, o formă de sociabilitate ori un capriciu, nu e decît — latent — amărăciune refulată; o acroașă foarte veche: înveninată, înepăturile sale acide. Ea ține nu de ris, care e destindere, ci de rinjet, care e încrincenare și răzburare a celor umiliți. Căci, să recunoaștem, evreii sînt de neîntrecut în rinjet. Ca să-i înțelegi, ca să-i descoperi, trebuie să fi pierdut tu însuși mai mult decît o patrie, să fii, ca și ei, cetățean al tuturor cetăților, să lupti fără drapel împotriva lumii întregi, și urmîndu-le pilda, să înveți să îmbrățișezi și să trădezi toate cauzele. Mislune grea, căci, oricît de puțin ne-ar fi zîmbit norocul, sintem, pe lîngă ei, bieiți actorși împotmoliti în fericire și geografie, începători în ale nenorocirii, cîrpați în toate. Chiar dacă nu dețin monopolul subtilității, nu-i mai puțin adevărat că forma lor de inteligentă e cea mai tulburătoare din toate, cea mai veche; s-ar spune că evreii știu totul încă de la Adam, încă de la Dumnezeu.

Să nu-i acuzăm că s parveniti; cum ar putea fi, cînd au parcurs și alăptat atîtea civilizații? Nimic recent în ei, nimic improvizat: ascensiunea lor spre singurătate s-a întîmplat în zorii istoriei; înseși defectele lor pot fi imputate doar vigoarei care le hrănește bătrînețea, ingeniozității lor netărmurite și agerimii minții, prea îndelungatei lor experiențe. Confortul limitelor le e străin. Înțelepciunea lor e înțelepciunea exilului, cea care te învață cum să învingi un sabotaj universal, cum să te crezi ales cînd ai pierdut totul: înțelepciunea a sfidării. Și să li se mai spună lași! E drept că n-ar putea invoca nici o victorie spectaculoasă; dar nu e triumf chiar existența lor, o victorie continuă, teribilă, fără nici o șansă de a se termina vreodată?

Să le negi curajul înseamnă să le tăgăduiești valoarea, aura spaimelor, care la ei nu e dezicere, ci deschidere, început de ofensivă. Căci au convertit această spaimă, contrar legilor și mediocrității, în virtute, în principiu al orgoliului și izbînzii. Nu e decît ca a noastră, ei vinjoasă și ispititoare, clădită din mij de spaima transfigurată în faptă. După o formulă pe care s-au ferit să ne-o dezvăluie, forțele negative din noi devin pozitive la ei, lincozellile noastre — migrații. Ceea ce pe noi ne tîntuiește, pe ei îi face să salte și s-o ia din loc; nu e barieră pe care pașnic lor înținerență să n-o escaladeze. Nomazi cărora spațiul nu le-ajunge și care, dincolo de continente, își caută o patrie nestîntă. Priviți dezinvoltura cu care cutreieră națiunile! Unul, născut rus, lată-l german, francez, pe urmă american sau altceva. În ciuda acestor metamorfoze, își păstrează identitatea; căci personalitate totuși au. Cum altfel să explici forța de a lua de la început, după cele mai cumplito urzi, o existență nouă, de a-si lua din nou soarta în mîini? Este ceva ce ține de miracol. Dacă stai să-l observi, rămiți fermecat și uluiți. Încă din viața aceasta, aveau să facă experiența infernului. E și prețul plătit pentru longevitatea lor.

Cînd încep să alunecă și-i crezi terminați. Își revin, se ridică din nou și-si refuză tihna ratării. Gonii din căminele lor, apatrizi prin naștere, nu le-a trecut niciodată prin minte să renunțe la luptă. Pe cînd noi, cecillati, ucenici în ale exilului, dezrădăcinați de dată recentă, nerăbdători și ancorăm în țărîmul strîmțului, să stărîm în monotonia ruinei, într-un echilibru care nu făgăduiește nici un viitor, ne tîrim în urma nenorocirii noastre: propria condiție ne depășește; înapți pentru extraordinar, eram ficuți să începem undeva, printr-un Balcan nălucit, și nu pentru a împărtăși destinul unei legiuni de aleși. Inteligența în batinile noastre, buimaci, sălbatici, cum oare, cu dururile noastre somnolente și cu ambițiile năruite, am putea avea noi stoffă de rătăcitori? Străbunii nostri, cocriști la pămînt, de-abia se distingeau de țărîna natală. Deloc grăbiți — căci unde să se fi dus? —, se deplasau cu viteza plugului: viteza vesniciei... Or, intrarea în istorie presupune un minimum de înfrîsurare, de neastîmpăr și ardore, altfel de diferite, toate acestea, de barbaria înceată a popoarelor agricole, încetășate în obicei — această legătură nu a drepturilor, ci a tristetii lor. Scurmînd pămîntul ea să poată la urmă să zacă în ei mai adînc, ducînd o viață de-a dreptul în mormînt, o viață în care moartea părea o răsplătă și un privilegiu, străbunii nostri ne-au lăsat mostenire doar somnul lor fără capăt, mîhnirea mută și, oarecum îmbătător, prelungul lor suspin de ființe muribunde.

Sintem niște buimaci: blestemul nostru ne lucrează ca un narcotic: ne amortește. Al evreilor, însă, le stă ca un pînten în burta: îi împinge înainte. Caută să scape de el? Intrebare delicată, poate fără răspuns. Sigur e că tragicul lor diferă de-al grecilor. Un Eschil

vorbește de nefericirea unui individ ori a unei familii. Conceptul de blestem național, ca și de mintuire colectivă, nu e grecesc. Eroii tragici nu obișnuiește să ceară socoteala unui destin impersonal și orb: tine de orgoliul lui să-l accepte sentința. Vor piori, așadar, și ei, și al lui. Pe cită vreme Iov îi hărăzeste pe Dumnezeu lui, îi cere explicații: rezultă de aici o somație, de un prost gust sublim, care pe un grec l-ar fi scribit, dar care pe noi ne mișcă și ne răcoleşte. Cum să rămiți nesimțitor la acest torrent, la această tînguire a unui cîumat ce-i pune cerului condiții și-i copleșește cu ocări? Cu cît sintem mai aproape să renunțăm, cu atît mai mult ne zguduie aceste urlete. Iov nu-și dezmințe rasa: jelanja sa e o demonstrație de forță, un asalt. „Noaptea îmi afredelcește oasele”, se tîngule el. Plîngeră culminează cu un strigăt, și acest strigăt străpunge cururile și-i dă fiori lui Dumnezeu. În măsura în care, depășindu-ne tăcerile și slăbiciunile, îndrăznim să ne strigăm suferința, sintem cu toții urmași ai marelui leproș, mostenitori tristetii și urletelor sale. Dar prea adesea vocile noastre sînt mute; și, deși ne învătă cum să ne ridicăm la accentele atînsse de ei, nu izbutește să ne smulgă din inerția de care suferim. Ce-i drept, ei se găsesc într-o poziție avantajoasă: știa pe cine să ocărășcă și să imploră, în cine să lovească ori cui să se roage. Dar noi, noi contra cui să strigăm? Contra celor ca noi? Ni s-ar părea grotesc. Revoltele noastre, de-abia articulate, ni se și sting pe buze. În ciuda ecorurilor pe care le trezește în noi, nu sintem în drept să ni-l considerăm strămos; dururile ne sînt mult prea sovăielnice. La fel și spaimile noastre. Fără voința și curajul de a ne savura temerile, cum am putea face din ele un stimul și o plăcere? Să tremurăm — ajungem și noi; dar să stii să-ți strunesti tremurătul este o artă; toate revoltele pornesc de aici. Cel care vrea să evite resemnarea trebuie să-și educe, să-și cultive spaimile și să le convertească în gesturi și cuvinte: va izbui cu-atît mai bine dacă-si va face carte de căpătii Vechiul Testament, paradis al florului.

Învățîndu-ne dezgustul pentru limbajul pătimas, învățîndu-ne cuvînta și ascultarea, creștinismul ne-a anemiat frica. Dacă ar fi vrut să ne cîștige pentru vecie, ar fi trebuit să ne scuture, să ne făgăduiască o mintuire primejdioasă. Ce poți spera de la două milenii de ingenuunchiere? Acum, cînd, în sfîrșit, sintem în pleioare, ne-apucă ameteala; sclavi eliberați în zadar, răzvrătiți al căror demon roșește sau ride de ei.

Energia lui Iov s-a transmis alor săi; însetați de dreptate ca el, nu se pleacă în fața evidentei unei lumi nedrepte. Revoluționari din instinct, ideea renunțării nici nu le trece prin cap; dacă Iov, acest Prometeu biblic, l-a înfruntat pe Dumnezeu, să dea ei înapoi din fața oamenilor?... Cu cît umbra fatalității se întinde tot mai mare, cu atît mai îndrăgii o resping. Amor fati, formula pentru amatori de eroism, nu e pe placul celor cu prea mult destin ca să se mai agate de ideea de destin. Iubind viața într-atît, e-ar vrea s-o scriboe din temelii și să instauraze imposibilul, Binele, ei se aruncă asupra oricărui sistem ce l-ar putea întări în himerile lor. Nu e utopie care să nu-i orbească, să nu le atîțe fanatismul. Nu doar e-au propovăduit ideea de progres, dar au adoptat-o cu o fervoare senzuală și aproape indecentă. Oare aveau în vedere, adoptînd-o fără rezerve, să beneficieze și ei de mintuirea promisă omenirii întregi, să se bucură de un har, de o apoteoză universală? Că toate dezastrele noastre încep din momentul în care am întrezărit posibilitatea mai binelui — iată un truisim pe care evreii nu vor să-l admită. Deși trăiesc în impos, gîndirea lor îl refuză. Apostatați ai fatalității, ai propriei nenorociri, s-au simțit mai liberi anume-n clipa cînd spiritul le era oprimat de tot ce-i mai rău. Ce spera Iov pe mormanul lui de gunoi, ce speră ei toți? Optimism de cîumați... După un vechi tratat de psihiatrie, în rîndul lor s-ar înregistra cel mai mare procent de sinucideri. Dacă informația este corectă, ea dovedește că pentru ei viața merită efortul unei despărțiri, că o iubesc prea mult ca să poată dispăra pînă la capăt. Forța lor: mai curînd să-si ia zilele decît să se obișnuiască ori chiar să se complacă-n disperare. Ei se afirmă în chiar actul automicidării, într-atît li-e groază să cedeze, să se retragă, să-si recunoască oboseala. O asemenea îndrăgire le poartă veni doar de sus. Altfel nu mi-o pot explica. Și, deși contradicțiile lor mă zăpăcesc și mă pierd în tainele lor, cel puțin înțeleg pentru ce au trezit curiozitatea apitritelor religioase, de la Pascal la Rozanov.

(Din volumul Ispita de a exista, în pregătire la editura „Humanitas”)

Traducere de EMANOIL MARCU și ALEXANDRU SKULTETY

(Va urma)

ACENTE

Alina Mungiu

• Nevoia de concret

În sfârșit, s-a constituit „Alianța Civică”! Și-a spus tot românul care se jense să se înscrie până acum la țărăniști, că a fost membru de partid, sau la liberali, că sînt depășii istorice. „Am unde să mă înscriu!” și-a mai spus omul nostru, și-a decupat apoi cu grijă talonul din „România liberă”. S-a mai cîntat puțin cu nevasta dacă s-o treacă și pe ea pe talon, pînă la urmă a spus ea că are o enleă de serviciu care primește „România liberă” deși e fescnistă, și o să ia talonul de la aceea, și-a asistat bărbatul la completare și apoi s-au dus să se culce cu sentimentul e-nu participat și ei puțin la istoria sflei — de, după puterile lor. A doua zi au povestit la toată lumea, mai tuși prietenilor lor, intelectualii cumînți, făcuseră aceeași operație mai discret, dar nu cu mai puțină satisfacție, s-au înghesuit ziua aceea în tramvai și au stat pe la cozi cu un sentiment de reinnoită demnitate, toate le-au mers parcă mai ușor, cînd au mai citit și ce-a spus Ana Blandiana la conferința de presă li s-au schimbat pînă și visele, din alb-negru li s-au făcut colorate, ca după vreun euforizant. Si așa a mai trecut o săptămînă din viața lor și din viața poporului.

În tot acest timp, Parlamentul ales a dat președintelui puteri bine revărsate din albia legii electorale, iar guvernului puteri excepționale pe timp de șase luni. Pe drumul de la redacție aceea în loc de trei cerșetori — stau aproape — am întilnit cinsprezece, și dacă le-ai fi dat la fiecare moneda uzuală de cinci lei ar fi fost mai mult decît salariul meu pe ziua aceea. Am dat deci tot la trei, care au primit-o cu un aer mult mai amărît ca de obicei. Am fost tentați înții să mă supăr, dar apoi m-am întrebat ce mai reprezintă cinci lei în ziua de azi, și le-am dat dreptate. Democrația și sărăcia sînt în progresie invers proporțională.

Pînă ce vom vedea filmul lui Stere Gulea despre revoluție, vedem peste tot filmul lui Lucian Pintilie „De ce trag clopotele, Mitică”, care se bucură de mare succes. Eu personal am fost să-l văd de trei ori, o dată la Timișoara, o dată la Iași și ultima oară la București, și pot spune că într-adevăr de fiecare dată mi s-a părut altul, într-atît publicul contribuia la reușia spectacolului, zburînd, grohînd, injurînd, participînd cu tot sufletul și capacitatea vocală la viața celor de pe marșele ceram și la reușia regională a lui Lucian Pintilie. Unii nu-l vedeau, ca și mine, pentru iniția oară, și atunci strigau înainte ca să apuce s-o facă Victor Rebengiuc: „Ocupat, boule!” și toată sala rîdea cu delicii. Au fost și niște nemulțumiri, cu douăzeci de minute înainte de final au încercat să spargă uși să iasă din sală. E drept că n-au reușit, dar pînă la sfârșit au tot încercat, nu s-au lăsat, și nimeni nu le-a spus să se liniștească, numai poetul Emil Brumaru era cam palid după sfârșitul spectacolului dar se știe că sensibilitatea poezilor români a fost întodeauna exagerată și că este vina lor că nu se adaptează societății românești, și nu invers.

La conferința de presă a „Alianței Civice” a fost iarăși haos de-a dreptul, cum numai în România se poate întimpla, a apărut o persoană de sex cîndva feminin de la ziarul Adevărul și a început să zbiere cu gingașie către prezidiu, zicînd că toți de-acolo au stat la masă cu Ceaușescu. Sala a strigat: „Provocătoare!” și „România mare!” iar cineva din Unione mi-a zis, oftînd, că persoana a procedat eam așa și la ultimul coloziv de poezie, victima de pe atunci nefîind altul decît poetul Nichita Stănescu. De unde se vede că doamna cu pricina — Florica Mitroiu este numele domniei-sale — are gusturi bune.

Tot la conferința de presă pictorul Sorin Dumitrescu a spus gazetarilor că întrebările lor nu vlu în întîmpinarea obsesiiilor domniei-sale. Această frază inspirată rezumă, mai bine decît ar putea-o face oricine, eroarea fundamentală a intelectualității române, pe care bunele ei intenții nu o pot scuza. Intelectualitatea română de vîrf mai așteaptă încă să vină poporul român în întîmpinarea obsesiiilor ei. Nu pare să-l dea prin mîntă că o persoană care se angajează civic trebuie să meargă ea în întîmpinarea obsesiiilor poporului. Iar poporul român nu este obsedat nici de adevăr, nici de culpa morală — fie ea metafizică ori altfel — nici măcar de drepturile omului, deși nu este vorba de drepturile altui om, ci tot de ale lui. Este obsedat de siguranța zilei de mîine, de lipsa de imagine a viitorului apropiat. Continuă să fure, să chinăscă, să sculpte semînțele pe jos la cinema, să

strige înaintea lui Victor Rebengiuc: „Ocupat, boule!”. Dacă televiziunea îi dă imaginii comentate greșit, ei înțelege greșit. Dacă i le dă necomentate însă, nu înțelege nimic. Faceți un test cu filmul lui Serge Moati. Informația pură nu are trecere la poporul român. A doua zi după difuzare am vorbit cu o groază de oameni, în tren. Si toți se întrebau un singur lucru: „Da’ franțuții aștia cu cine țineau, dom’le?”

Iubii mei prieteni intelectuali (am impresia că am intrat în începutul Procliei lui Glucksmann), oare ultimele alegeri pe care le-am pierdut nu v-au învățat nimic? Iubite domnule Sorin Dumitrescu, tare mă tem că vreți să obțineți mintuirea unui popor care nu există. Din două una: ori ne hotărîm să facem ceva pentru poporul lui Caragiale — că altul n-avem — ori ne lășăm păgubași. În fața poporului lui Caragiale nu mergem cu obsesia adevărului și a sfințeniei. Ele nu interesează pe nimeni. Mergem cu un program economic cîț mai omeneș, în nădejdea că, îndestulat cîndva, o parte din poporul nostru își va aminti în elipe festive de morții care i-au adus această bunăstare, și nu va mai îngădui, obișnuindu-se cu binele, să mai atențeze cineva la drepturile sale fundamentale. Această mică nădejde este singura realistă astăzi, și în întîmpinarea ei nu putem merge decît înșind noi din obsesiile noastre, din cuvintele noastre veguie mai frumoase decît realitatea. Cilpa de față are o disperată nevoie de concret. Stăpînul elipei va fi cel care va corespunde acestei necesități. ■

ACENTE

Gh. Ceaușescu

• „Noi nu ne vindem țara”

Am auzit acest slogan repetat la nesfârșit în timpul campaniei electorale de către partizanii F.S.N. Ideea de bază era că, în cazul victoriei unui alt partid în alegeri, bururile țării ar fi luat calea străinătății, iar noi ne-am fi trezit peste noaple slujitori ai unor oameni de alt neam și credință. F.S.N. și-a asigurat și prin acest slogan o majoritate zdrobitoare în cele două camere, opoziția fiind redusă la rolul de element decorativ, situație incompatibilă cu un sistem cu adevărat democratic. Nu vrem să discutăm acum modul în care s-a ajuns la această situație. Alegerile însă nu au atenuat criza în care se afla societatea românească: dimpotrivă, cum configurația parlamentului nu corespunde realității politice din țară, veriza s-a adîncit și se adîncește pe și ce trece. Am atras în mai multe rînduri atenția asupra faptului doosebit de grav că formula guvernamentală actuală nu se bucură de credibilitate în rîndurile opiniei publice. În acțiunea de guvernare credibilitatea este un factor decisiv, mai ales atunci cînd prin forța împrejurărilor guvernul este silit să ia măsuri impopulare, ca de pildă „liberalizarea prețurilor”. Lipsa de credibilitate este cea care a generat reacțiile puternice la care asistăm în ultima vreme. Se vorbește mult de către oficialități despre calea democratică pe care ne-am fi angajat definitiv. Faptele nu se alîă însă în concordanță cu declarațiile.

Ne aflăm în fața unui fenomen îngrijorător, cu consecințe și efecte grave pe termen lung, poate ireparabile: din ce în ce mai mulți tineri părăsesc țara! Pînă la sfârșitul lunii mai, fenomenul nu exista. Abia după alegeri și, mai ales, după bestialitățile din luna iunie, din ce în ce mai mulți tineri au luat calea exilului. Dacă în ianuarie toți cei cu care vorbeam erau hotărîți să rămînă și să contribuie la reclădirea țării, astăzi majoritatea cautiă soluții pentru a se stabili în altă parte, deoarece și-au pierdut încrederea în viitorul țării. S-a vorbit mult de către factorii guvernamentali despre catastrofa pe care a reprezentat-o pentru țară exilarea cadrelor calificate în vremea lui Ceaușescu. Astăzi fenomenul capătă proporții mai mari. În ciuda gravității faptului n-am auzit nici un factor oficial care să-l analizeze în chip serios; nimeni nu a încercat să oprească valul de tineri să ne părăsască. Evident, nu măsuri coercitive sau declarații de intenții pot să-l stăvilească, ci numai fapte care să demonstreze că procesul de democratizare a țării este ireversibil, faptele care să demonstreze că vechile structuri au fost dizolvate, fapte care să demonstreze că mentalitatea comunistă nu mai stăpînește în conducerea societății. Or, pentru aceasta este necesar să se instaureze spiritul de adevăr. „Primul semn de viață al inteligenței unui popor”, spune Maloirescu, „este căutarea sinceră a adevărului”. Cum să aibă tineretul în-

credere, cînd pînă acum nu s-a spus nimic de către autorități sau de către reprezentanții ai formației cîstigătoare în alegeri despre cei patruzeci și cinci de ani de guvernare comunistă a țării! O serie de ziare independente au început să facă procesul comunismului, dar n-am auzit nimic din partea oficialităților în această chestiune, în afară de unele vagi declarații de distanțare față de ideologia comunistă. Cum o să existe un climat de încredere, cînd încă nu s-a spus nimic despre responsabilitățile în ceea ce privește repressiunea din decembrie 1989, nimic despre problema „teroriștilor”? Cum poate să existe încredere, cînd televiziunea n-a înțeles, sau n-a vrut să înțeleagă, rolul „istoric” pe care trebuia să-l joace în perioada care a urmat evenimentelor din decembrie. Consecvent ea a refuzat să facă operă de educație națională! Am văzut de curînd cum a transmis ceea ce trebuia să fie un dialog despre planul de redresare economică al domnului Cojocaru: interlocutorul acestuia a recurs la tehnici obstrucționiste, ceea ce a anulat orice sens al emisiunii, în timp ce moderatorul emisiunii, care ar fi trebuit să intervină și să conducă efectiv discuția, s-a complăcut în rolul de figurant! Cum o să existe încredere, cînd în centrul capitalei patrulăză permanent mai multe forțe înarmate de poliție decît în vremea „odiosului”? Cum o să existe încredere, cînd în facultăți continuă să troneze cadre universitare incompetente? Cum o să existe încredere, cînd indivizi grav compromiși moral, încuși, oameni care se exprimă într-un limbaj suburban, pozează în victime ale vechiului regim, ba chiar declară cu seninătate că ei au fost opoziții de frunte? Ce specimene frumoase au mai născut după alegerile din mai și, mai ales, după „curățirea” Pieței Universității între 13 și 15 iunie! Asistăm din nou la fenomenul, extrem de grav ca simptom al evoluției societății românești, că indivizi țarați din punct de vedere moral, grav compromiși, autori de furturi intelectuale și propagatori de teorii (cum ar fi tracomania și protocronismul), trădînd incultură și impostură în cel mai bun caz, teorii care nu fac decît să ne compromită în ochii lumii civilizate, au ridicat din nou cu aroganță capul și ne dau lecții de tinută morală! Faptul că asemenea indivizi îndrăznesc din nou să-și facă publice glasul demonstrează cit de mult a decăzut societatea românească în ultimele luni: în decembrie 1989, în larmă... asemenea voci nu îndrăzneau să se manifeste!

Proclamația de la Timișoara a fost publicată în luna martie. Pînă atunci nimeni nu se gîndise la o formulare, cum a fost cea din punctul 8 al Proclamației. Abia atunci cînd s-a văzut că vechea mentalitate comunistă continuă, abia atunci a apărut textul. În fond, el nu se referă neapărat la cei care deținuseră funcții de conducere în vechiul regim, ci la cei care dovediseră prin faptele lor de după decembrie 1989 că nu pot abandona mentalitatea comunistă. Nimeni nu i-a reproșat apostolului Pavel trecutul său de persecutor al creștinismului. De ce? Conversiunea sa a fost totală și sinceră! Or, la noi, la prea mulți din oamenii politici care guvernează țara faptele au arătat că ei nu s-au convertit la noua credință. Și atunci a apărut în chip necesar Proclamația de la Timișoara.

Cum să ne mirăm că tineretul, în fața spectacolului dezolant pe care-l oferă societatea românească de azi, caută să plece în exil? Am auzit din partea unor voci oficiale că renasterea fenomenului exilului se datorește dorinței de cîștig material a tineretului și agențiilor străine de racolare a erelelor. Dar, pentru numele lui Dumnezeu, revenim la explicațiile și la vocabularul „odiosului”? Chiar atîta orbire stăpînește în cercurile conducătoare, încît nimeni să nu-și dea seama de cauzele reale? „Noi nu ne vindem țara”, dar asistăm nepăsători la plecarea tineretului, ba chiar o încurajăm prin acte politice, ceea ce înseamnă a compromite definitiv viitorul țării! Dorește cineva exilarea potențialului intelectual și moral al țării? Are cineva interes ca România să devină o terra deserta? ■

ACENTE

Andrei P. Silard

• Dosarul

Asistăm în ultimele luni la o adevărată inundare a paginilor presei cotidiene și săptămînale cu date și fapte din multe dosare personale. Documente privind pasaje din existența unor persoane, fișe personale, consemnări intime, hotărîri judecătorești, date agonizante în timp în fișele unor dosare destinate a fi tăina numai a celorva inițiați apar ritmice în ziare și reviste. A devenit o banalitate descoperirea zănică în paginile presei a unor fotocopii ce atestă documentar pasaje puțin

cunoscute din viața aparent imaculată a unor persoane publice, a acestor — mult timp ferite de orice indiscreții — care sînt în flagrantă opoziție cu declarații sau biografii oficializate. Unele dezvăluiri atrag în lanț altele, ducînd adesea la adevărate bătălii ale dosarelor personale: scutul de protecție al unor persoane vizate în presă este de multe ori un alt dosar, de preferință al celui care a inițiat publicitatea nedorită. Duelul public, al unor persoane și ziare se bazează adesea pe capacitatea lor, pare-se inepuizabilă, de a-și procura noi dosare, de a-și surprinde adversarul — real sau imaginar — prin cunoașterea unor amănunte care păreau prin definiție incognoscibile. Acest tablou este întregit de istoriile savuroase ale unor dosare celebre, care au dispărut sau au fost distrușe.

Este incontestabil faptul că datorită fundamentală a unei presei ce se dorește parte componentă a societății civile responsabile rezidă în elucidarea tuturor mecanismelor sociale care afectează existența cetățenilor, inclusiv conduita moral-etică a persoanelor publice. Este însă tot atît de adevărat că într-un climat inventivat de ură și resentiment, exacerbat de spiritul concurențial cu o mare miză materială, un anumit segment al presei supraviețuiește sau prosperă din exploatarea abnormăităților trecute și prezente, din zădăriră rînilor în vindecare, din tot ceea ce poate stîrni vîlvă sau crea premiscie pentru un scandal prelungit. În acest scop, unele dezvăluiri din presă sînt serializate, fapt care menține treaz interesul cititorilor fideli și permite creșterea treptată a tirajului. Eilonul aparent inepuizabil de material inedit pentru cititori li constituie în prezent conținutul dosarelor pînă nu demult inaccesibile publicului. Intrucît prosperitatea unor ziare este direct proporțională cu gradul lor de acces la acte și documente cit mai secrete, procurarea unor dosare dintre cele mai importante constituie o preocupare majoră a multor cotidiene și săptămînale. Natura documentelor publicate atestă fără tăgadă faptul că s-a conturat chiar o bursă a dosarelor. Această piață a documentelor pînă nu demult secrete este o mărturie indirectă a privatizării subtile a celor ce au avut acces direct la dosare și care realizează un venit deosebit neglijabil prin comercializarea acestora pe cont propriu. Acest negociu constituie de fapt o modalitate extrem de profitabilă de a regta niște conturi politice sau personale restante. În condițiile liberalizării curente a prețurilor, întrebarea simplă a cetățeanului de rînd ar fi următoarea: care este prețul accesului său la conținutul real și integral al propriului său dosar din trecut?

Această întrebare decurge și din cerea, formulată adesea în discuții și în presă, ca fiecare cetățean să aibă dreptul de a-și examina dosarul său din trecut. Acceptarea acestei cereri ar echivala cu definițivarea dezastrului moral-etic al societății noastre. Bănuiele și temerile sficărula dintre noi, conștate cu ani în urmă și accentuate cu trecerea timpului, s-ar transforma în acest caz în certitudini. Am afla astfel numele tuturor celor primii cu brațele deschise în casele noastre și care ne-au răspălit din plin ospitalitatea și încrederea prin întocmirea unor informări confidentiale, atașate la dosarele noastre, menite să le mai adauge inutilii lauri de vigilență într-o subzistență cenusie și refolă. Am putea completa cu acest prilej înfăptuirea reală a unora, considerată ca prietenii sau ca autenticele colegi, care și-au lăsat în dosare amprente adevăratele sentimente față de noi, prin denigrarea noastră sistematică, prin obliterea noastră cu defăimări și prin diseminarea zvonurilor compromițătoare. Am avea cu acest prilej reconfirmări cu dovezi ale faptului că nici o fantezie nu este suficient de fecundă pentru a putea ghici ipostazele inepuizabile ale imaginațiilor malefice generate de mirșăvie și josnicie. Am descoperi astfel că cîntec, onestitatea și atasamentul dezinteresat pot fi suspecți, că gîndurile părinților pot fi apreciate după comportamentul copiilor, că soțiile își pot urmări pas cu pas soții nu atît din gelozie, cît mai ales din respectarea scrupuloasă a unui angajament în virtutea căruia își pot asigura o existență comodă, într-o deplină libertate de acțiune. În orice caz, din dosar am putea afla înfinit mai multe despre fiecare dintre noi decît am gîndit, intenționat sau am comis vreedată. Povara certitudinilor și a nominalizărilor existente între paginile îngălbenite de vreme ale dosarelor personale este poate una dintre puținele lovituri pe care multe n-ar putea-o îndura. Este în orice caz greu de imaginat cum ne-am mai putea purta în viitor cu cei care ne-au împins ani de zile, sistematic, în prăpastia disperării și a deznădejdiei, ce am mai putea avea în comun cu cei care și-au găsit o plăcere în înjosirea și hăituirea noastră, cu cei care au periclitat — conștient sau nu — integritatea morală și fizică a familiilor noastre.

Dezvăluirile din presă ale conținutului unor dosare, chiar dacă sînt făcute uneori în scopuri meschine, relevă din plin metodele de supraviețuire a unui sistem prin complicatatea însăși a celor oprimați și reprimați, a multor oameni mărungi, ne-semnificativi, care ar dori acum să-și vadă conținutul propriului dosar. Indiferent de pozițiile sociale ale celor în cauză, dosarele lor au devenit în acest sistem un element de bază a forței organizate și specializate,

fidelă doar propriei supraviețuirii și destinația urmării sistematie și eliminării opozițiilor reali sau imaginari. Modalitate de a încadra pe fiecare în niște tipare străine de omul real, dosarul a conferit puteri discreționare, a amplificat intoleranța, delatțiunea și neîncrederea, a eliminat inerția totalitarismului. În loc de a fi o oglindă fidelă a competenței și a onestității cetățenilor, dosarul a lins să-l transforme în final pe fiecare într-o marionetă a unui scenariu prestabilit. În cele din urmă, sistemul dosarelor a reușit nu numai să intimideze și să reprime, ci și să compromită aproape pe fiecare om.

„Bătălia dosarelor” din presa noastră se anunță a fi îndelungată: misterioasele surse de diseminare a documentelor privind persoane mai mult sau mai puțin celebre ne mai rezervă multe surprize. Dezvăluirile secretele cele mai bine păstrate într-o societate ermetică reamintesc însă amatorilor de fărădelegi al nimic nu mai poate fi ascuns, că perpetuarea fricii și amplificarea umilinței îl împinge la un moment dat pe oamenii dincolo de un hotar de unde începe revolta, curajul și verticalitatea. Cunoașterea integrală a trecutului — inclusiv a celui dinădăratul dosarelor personale — este singura cale de a evita ca unele pasaje funeste ale istoriei noastre să se repete. Această purificare prin cunoașterea adevăratelor dureroase este și actul primitiv al reer-nerării moral-etice și al renașterii naționale.

ACENTE

Radu Filipescu

• Un mare maestru nu este făcut niciodată mat

Infrunțirile din viața socială trebuie înțelese ca o luptă de argumente, în care partenerii întrecerii caută cea mai bună soluție. Acesta este motivul pentru care sportul poate fi considerat un model de la care se pot face extrapolări legate de relațiile dintre oameni, de conflictele pe care acestea le conțin. Existența și acceptarea regulilor jocului este ceea ce face dintr-o confruntare, uneori dură, o plăcere atât pentru participanți, pentru spectatori dar și pentru arbitri.

Evenimentele care ne-au marcat ne totfi, poate cel mai mult în acest an, au fost cele petrecute în zilele de 13, 14, 15 iunie. După violențele din ziua de 13 iunie, care nu au fost acceptate de nici o organizație, și care așteptau replica legală regulamentară a organelor de ordine, împotriva oricăror reguli, a urmat invazia minerilor. Impotriva oricăror criterii, minerii au pretins că vor face ordine. Simplul fapt că au fost organizați și ghidoși a fost împotriva oricăror reguli.

Imaginația care nu zguduit Europa au fost cele în care zeci de mineri băteau cite un trecător în Piața Universității, urmate de cele în care președintele le mulțumea pentru ceea ce au făcut. Aspectele responsabilităților urmează să fie analizate și de parlament. Asupra numărului victimelor și a situației celor care au decedat există încă multe semne de întrebare. Dar a mai fost un aspect care ne-a marcat în acele zile. În orice zi obișnuită, mor 3, 4 oameni în accidente de circulație. Și totuși, imagini în care un om fără apărare este lovit în continuu cu piciorul, cu ranga, în cap, în gură, sînt mai impresionante. Cei care le-au văzut la ore tirzi, la televizor, sau pe ecranele înregistrări video au rămas mult timp consternați, fără să fie capabili să facă vreun comentariu. Nu știu dacă multă lume s-a gândit la acest aspect, dar și bătăia, oricât de violentă ar fi, are unele reguli. Este vorba de cavalerism, de fair-play. Când adversarul nu are cu ce să se apere, nu îl lovești. Când ai un prizonier, trebuie să-l judeci. Când este căzut la pămînt, nu îl lovești. Dacă este femeie sau fată și tu ești bărbat, nu o lovești. Acestea au fost principiile de bază ale unei întregi epoci istorice, perioada cavalerilor Europei, și ne place să ne asemuim lor cînd îi vedem în filme. Mulți dintre cei care bat oameni fără apărare ar putea să se gîndească care ar fi imaginea lor într-un film, într-o carte. La vinătoare, nu ai voie să împuși un iepura care stă, ai voie să trași numai cînd acesta fuge. Sînt reguli pe care le reținutăm și în sport.

Acceptarea unor reguli este cea care

face posibilă existența într-o comunitate, într-o țară, într-un continent. Echipele cluburilor engleze de fotbal au fost excluse din meciurile competițiilor europene, în anul 1985, din cauza violențelor provocate de suporteri, pe stadionul Heysel din Bruxelles și au fost reprimito doar anul acesta, după 5 ani. Deci și Anglia poate fi exclusă din Europa, dezi Anglia este țara care a inventat fotbalul, țara unde a apărut democrația modernă, parlamentară.

România a putut fi respinsă din Consiliul Europei, dar nu datorită prezentărilor făcute de doamna Doina Cornea, ci din cauza evenimentelor petrecute în țară de care alții sînt responsabili. Poate fi o vină a doamnei Cornea că e corectă și că prezintă ceea ce știe? Adevărul trebuie să fie o regulă de bază.

Sahul este unul din sporturile considerate de mulți ca un model al infrunțirilor din viața socială. Marele maestru internațional Emanuel Lasker spunea: „Sahul este o luptă, iar la masa de joc se luptă oameni și nu figuri de lemn”.

Deci rezonanța nepăciută a luptei nu este dată de existența ei, ci mai mult de laturile incorecte sau prost înțelese și prost aplicate ale ei. Acceptarea rezultatului fără înfatuare, fără paradă de către învingător și înțelegerea situației și la timp de către învinși aduc avantaje tuturor participanților la infrunțare. Trebuie să știi să pierzi și mai ales să pierzi frumos, ca să te poți reîntoarce pe terenul de joc. Foatul ministru de interne nu a știut să se retradă la timp. Foatul opozant Dumitru Mazilu nu a știut să se retradă la timp, după ce a fost compromis și astfel au pierdut toată considerația pe care o câștigaseră pînă atunci. Un mare maestru cedează întotdeauna înainte de a fi făcut mat. El știe că situația este pierdută și că greșelile grave nu se mai pot repeta.

ACENTE

Bedros Horasangian

• Cultura în pericol

Liberalizarea prețurilor a intrat în funcțiune. Ca și „piață liberă” este mai mult o formulă retorică. Într-o cu adevărat piață liberă prețurile se autoreglează prin raportarea mai multor oferte la cerere. Dar la noi? Statul rămîne în continuare marele proprietar, ofertele sînt unice iar contraoferta, lipsită de desăvîrșire. Și atunci? Atunci sînt marite prețurile arbitrar. Orice producător — că e de oțel sau textile — își poate permite să urce prețul la produsele sale cît vrea. Surplusul de monedă care în clipa de față este la cetățean se reîntoarce la unicii ofertanți. Retoarea proprietarilor de bani nu rezolvă mai nimic ci doar, iar, adîmă redosarea economiei românești. Adică introducerea de noi tehnologii, renunțarea la unitățile nerentabile, eficientizarea celor așa și așa. Numai cu conștient și gogogerii nu ne putem alina cerințelor unei economii moderne. Elastice și bine articulate ca să rezolve nevoile populației dar și să satisfacă cerințele relațiilor internaționale de care, vrem-nu vrem, depindem. Și pentru toate aceste mutații a nevoie de bani. Cine plătește nota de plată? În general, micul contribuabil, acel cetățean, civis-civis, mai progătît să infrunte noile orizonturi sau nu. Și, putem adăuga, CULTURA. Creșterea prețurilor în chip arbitrar, solicitările speculative sau anularea subvențiilor pot avea — deja au! — efecte dezastruoase. Impunerea de către actualii producători de hirtie a unui preț, cît și aviditatea tipografilor de a se îmbogăți peste noapte vor scoate cartea din interesul imediat al cetățeanului. Dacă un volum de poezie sau proză la un preț de 15—20 de lei era accesibil unui student sau muncitor, la noal poat de 120—140 de lei el nu mai poate fi achiziționat. Cine pierde? Cu totii pierdem. Înlocuim o cenzură ideologică cu una economică. Hirtia scoasă la licitație va da câștig de cauză celor mai „puternici”. Subprodusele de scandal și senzație, care, orice am face, se vînd mai bine, vor domina piața. Și atunci vom renunța la cartea beletristică, la clasică, la literatura tehnicoștiințifică, la albumele de artă? Vor deveni produse scumpe. Dar sîntem noi, neam și cultură, pregătiti să considerăm foarte accesibil un lux doar pentru momentele de plăceri personale sau e o necesitate? Vrem să formăm noi generații de muncitori și intelectuali, țărani și studenți care să se adapteze lumii moderne. O putem face prin instruire și acces la cultură. Deja în luna noiembrie primăria Bucureștiului nu a mai reînnoit contractele de închiriere pentru o multime de ateliere ale artiștilor plastici. Atelierele în

care lucrau aceștia vor fi scoase la licitație ca spații comerciale. Nu este o măsură priptă? Chiar nu puteau fi exceptate aceste locuri? Cultura trebuie să fie protejată printr-un sistem bine pus la punct. Nicăieri în lume cultura nu s-a autofinanțat, strict și direct, economic. Dar marile ei câștiguri sînt indiscutabile chiar dacă, de multe ori, nu se vîd cu ochiul liber. Într-o situație periculoasă se află și toatele și muzeele, ca să nu mai vorbim de monumentele istorice și de arhitectura. Tot acest grup „ineficient” este vital pentru o civilizație. Din datele statistice aflăm că necesarul de hirtie pentru producția de carte este sub 10 (zeci) la sută din totalul de hirtie produs în România. Și atunci acest fond nu poate fi supus unui regim de protecție? Măcar în aceste vremuri de tranziție. Pînă se vor găsi niște sponsori dispuși — și capabili — să subvenționeze fundații culturale și alte manifestări artistice care nu produc bani ci valori spirituale. Oricum, robul statului va rămîne covârșitor. Ce ne-am face fără operă, filarmonici, muzee, edituri sau reviste de cultură? Doar cu ce ne vor servi televiziunea și fiturile de scandal, cu filme sexy și muzică de „floare albastră” nu vom putea susține nici memoria trecutului, nici aspirațiile viitorului. Noi, oricum, rămînem încă o generație de sacrificiu. Tocmai de aceea atragem atenția, fără a intra în detalii tehnice, și amănunțite statistice (care sînt, poate, mai sugestive decît aceste banale considerații) asupra pericolului situației a culturii în aceste luni. Opinia publică, specialiștii — nu doar în economie — factorii decizionali la nivel local sau guvernamental trebuie imperios sensibilizați pentru a acționa rapid și eficient. Protecția culturii românești nu este un capriciu sau un lux ci un deziderat. Ridicarea nivelului „cultură-al-științific” a fost un balon colorat din care s-au adăpat ani în șir o întreagă sumedenie de activiști. Rezultatele muncii lor se pot înregistra de ocline. Va trebui luat totul de la capăt, fără multă propagandă și „hel-rup”. Începînd cu cei șase-capte ani de acasă (nu e straniu că expresia a dispărut, „N-ai cel șapte ani de acasă” era, cîndva, o acuză foarte gravă), trecînd prin școală și universitate pînă la programe culturale complexe și de „joisir”. Dacă lăsam cultura de izbelite nu izornim singuri din cetate. Momentele penibile oferite pe stradă sau în parlament sînt o consecință nu doar a lipsei de orizont politic ci și de nivel cultural. Guvernul e dator să protejeze cultura. Nu doar cu zîmbete — keep smile — ci cu fapte. Expertii pot găsi soluții practice astfel ca o carte să rămînă la un preț acceptabil (accesibil) iar un bilet la operă să nu fie doar apanajul unor parvenții. O legislație care să se constituie într-un temel legal al unor măsuri de protecție și subvenționare a culturii e imperios necesară. Poate n-ar strica dacă parlamentarii noștri ar dedica una dintre ședințele acestui chestiuni. Am devenit de atîtea ori ridicol din frica de ridicol.

ACENTE

Daniel Vighi

• Utilizarea politică a sentimentului religios

În „Știința poporului” din 23 decembrie s-a încercat, într-un editorial, salvarea socialismului științific după o idee rostită de domnul Ion Iliescu în balconul Comitetului Central. S-a susținut atunci că familia Ceaușescu ar fi compromis ideile nobile ale acestuia. Afirmația a sîrînit în Piața Palatului un unanim strigăt de „jos comunismul” care l-a făcut pe actualul președinte să își schimbe total opțiunea politică. Acesta a fost momentul de început al marșării comunismului românesc într-o mișcare național-creștină de sinț. Este, cred, evident pentru oricine că așa ceva este de neapăs în Europa de astăzi. Partidele creștine europene sînt de centru dreapta. Ideologia lor este una internaționalistă cu temelii în tradiția ecumenică a creștinismului. De aceea, își zic, fie partide creștin-democrate, fie social-creștine. Naționalismul este evitat pentru că generează, în asocierea sa cu creștinismul, un fond de emoționalitate care suspendă echilibrul rațional, împingînd susținătorii săi spre extrema eschiorului politic. Urmările imediate sînt intransigența și ura nediferențiate. Aliașna aceasta ideologică originală este orientată în cazul fătii noastre spre extrema stînga, fiind promovată cu precădere de nomen-

clatură și securitate, la care se adăpă, și se vor adăuga încă, mulți oameni cîmăși prinși în capcana ideologică a acestei adevărate ambuscade politice și ideologice.

Mobilul acestui apropiere este generat de nevoia foștilor comunisti de a-și păstra vechile privilegii. Alți și nimic mai mult! Cea mai interesată însă în această afacere politică este securitatea, aflată ea însăși în căutarea unui alibi și a unei măști care să-i facă posibilă existența pe mai departe în structura societății românești. Numai că, perseverînd într-o asemănătoare politică, ne îndepărtăm de Europa care se vrea internaționalistă, social-creștină, social-democratică sau liberală, nicidecum extremistă.

Utilizarea „politică” a sentimentului religios este benefică integrării noastre în Europa, doar atunci cînd urmează programul partidelor creștin-democrate de felul celor din Germania și Italia, și nu atunci cînd ne angajează pe calea intoleranței față de alte popoare sau culte creștine. Aici Biserica Ortodoxă, dar și celelalte biserici, ar trebui să se manifeste public prin declarații în care să dezavueze intoleranța interetnică și confesională și să se angajeze concret în procesul de educare a credincioșilor în spiritul democrației creștine, așa cum se practică ea în Occident.

Pentru aceasta este nevoie însă ca și în rîndul înaltului cler să se producă o modificare de mentalitate care să asigure bisericii de orice confesiune o eliberare reală de sub tutela statului.

Nu ar trebui să uităm că intoleranța fașistă de tip horthyst sau legionar s-a clădit pe arendarea lui Iusus care era doar al unguirilor sau doar al nostru. Acest proces de autohtonizare excesivă ar trebui contrabalansat de un altul care să exprime poruncile evanghelice către unitate și ecumenism. Altfel ne angajăm pe un drum înfundat. Nimeni nu neagă specificitatea ortodoxismului românesc față de cel rusesc sau al tradițiilor creștine românești față de cele catolice, însă porunca cea mare trebuie să fie legată de apropiere și toleranță în spirit creștin.

Și cum prigonitorii de ieri ai credinței s-au ascuns prin biserici doar ca să pară că sînt altele, este nevoie ca acești oameni să înțeleagă măcar un singur lucru, și anume preștinia care desparte comunismul de creștinism. O să-mi răspundeti că, probabil, dumnezeilor au crezut tot timpul în Dumnezeu și s-au ferit să își spună credința. O să vă răspund că singura probă a credinței este mărturisirea acesteia. Astfel, un om care a lucrat în propaganda de partid, cum a fost bunăoară domnul Ion Iliescu în județul Timiș, și a elaborat planuri și a cerut rapoarte despre munca de răspîndire a materialismului dialectic, nu l-a mărturisit pe Dumnezeu, atunci cînd era nevoie mai mult ca oricînd să o facă. Ba mai mult: credinciosul adevărat în momentul în care îl tăgăduiește public pe Dumnezeu nu se mai consideră creștin deoarece are conștiința că a făcut un păcat irevocabil care îl desparte de comunitatea creștină. Mărturisirea de credință în condiții adevărate a fost considerată întotdeauna garanția absolută a credinței. Prigonitorul Saul din Tars, devenit după revelația din Valea Damascului, apostolul Pavel nu a mai fost nici o clipă după aceea duplicitar. Nu a spus niciodată la Roma că nu există Dumnezeu și în Corint că există. Mărturisirea de credință este așadar cel mai important criteriu moral creștin. În afara acestui cîne-mi garantează mie și altora, bunăoară înaltilor prelați ai Bisericii, că cei care astăzi au nevoie de creștinism din rașuni exterioare lui nu vor renunța miine la el din aceleași motive.

Pe de altă parte, mărturisirea de credință poate fi terenul propice marilor jocuri ale fariseismului politic cu avantaje deosebite pentru cei care la practică. Cum vom deosebi, prin urmare, un credincios de un necredincios care-și ține credincios. În acest caz tradiția creștină are modalități sigure de verificare, statuate de practici de sute de ani de îndrumări morale. Creștinismul este o credință manifestată prin fapte de viață împlinite după norme evanghelice. Una dintre acestea prevede că cel care crede în Iusus și nu îndemne la ură și la dezbîtare și să știe să-i asculte pe cei mai mici decît el. Ascultarea răbdătoare este, de altfel, condiția intrării în dialog, altfel se instaurează monologul care este anticreștin, fiind anticomunitar.

Creștinul adevărat consideră că societatea umană nu poate exista în afara unei ierarhii a valorilor. Și tot el se opune ideologiilor populiste și egalitariste care transformă omul, din valoarea unică, într-un trup în stare cel mult să intre în alcătuirea unei litere a numelui vreunui tiran vremelnic.

Creștinul adevărat se opune colectivismului care anulează personalitatea și sufletul individului. Același creștin consideră intransigentă față de păcat prilea de curățire morală și nu încearcă să confunde iertarea semenilor cu suspendarea judecării morale. Dacă ar fi așa, n-ar mai putea deosebi răul de bine și nici credința de necredință.

Toate aceste considerente le-am făcut, pe cît mi-a fost cu putință, din interiorul unor adănruri creștine de care s-ar putea să fii departe. Oricum însă, realitatea o pot măsura fără mari priceperi teologice. Aceasta lini arată, mie ca și întregii țării, prin bunăoară televiziunii, cum S.R.I.-ul așază coroane la normantul lui Avram Iancu asistat de edelșința unui slujitor al lui Dumnezeu. Și nu știu de ce am sentimentul că cineva păcătuiește aici, alți față de istorie cît și față de adevărul credinței creștine.

JUSTIȚIA ROMÂNĂ

— între Kafka, Dostoievski și Caragiale —

Regula jocului a cerut desemnarea unor tați ispășitori ai autoloviturii de stat din 13 iunie. În lipsa legionarilor, proxeneților și ex-securiștilor, justiția a trebuit să se mulțumească cu o mină de oameni, cărora destinul le-a hărăzit o porție suplimentară de absurd. Este etapa kafkaiană.

Tratamentul aplicat acestor oameni în închisoare ține mai curînd de absurdul Estului: umilință, bătaie, păduchi, murdărie, mincare cu viermi, cruzime, dezinteres. Este etapa dostoievskiană.

Deși incriminarea oficială legată de ziua de 13 iunie a fost de natură politică (lovitură de stat), arestaților li s-a deschis un proces penal (pagubă în detrimentul avutului obștesc). Așadar nu contează că s-a încercat o lovitură de stat, ci doar că, declanșînd această lovitură, autorii ei au spart câteva geamuri. Iar după 4 luni de detenție, arestații sînt întrebați dacă n-or vrea să fie repuși în libertate. Și, răspunsul fiind pozitiv... Ați recunoscut, desigur, etapa caragialescă.

Una dintre victimele acestei justiții originole este Dumitru Tudor, inginer, 42 de ani, tată a trei copii pînă pe 25 iunie șef de secție într-o fabrică avînd trei mii de muncitori în subordine, actualmente șomer. Dumitru Tudor a declarat, pe lungi perioade, greva tăcerii și greva foamei. Tot el a redactat un Protest adresat președintelui țării și Curții Supreme de Justiție, în care denunța gravele încălcări ale celor mai elementare drepturi ale omului în cursul detenției. Publicăm, alăturat, primele pagini scrise de Dumitru Tudor după punerea sa în libertate.

V. B.

Greva tăcerii a luat sfîrșit?

Am tăcut în iunie. Acum cînt răspunde? Întrebările din iunie au rămas fără răspuns. A intrat cumva Comisia de anchetă parlamentară în GREVA TĂCERII? Sînt omul care a tăcut la 20 iunie 1990 în fața Ateneului Român, cu speranța că semnele de întrebare asupra evenimentelor din iunie anul curent vor dispărea și atunci liniștea va cădea peste sufletele noastre răvășite din Decembrie încoace. Dar n-a fost să fie. E o pură întâmplare? Iată, totuși, cum mi s-a răspuns la acele întrebări.

Primul „răspuns” a fost arestarea mea în 28 iunie a.c. La acest „răspuns” am protestat cu greva foamei timp de 37 de zile la Jilava.

Al doilea „răspuns” a fost dat cu intenția de „a mă refăcu” după greva foamei și s-a ordonat să fiu ținut în lanțuri în celula de izolare a Spitalului penitenciar Jilava timp de 10 zile. Acum nu care cumva să credeti că medicul sau chiar dl. doctor Arusoaiei — directorul spitalului, ar fi uitat de jurămintul dat la absolvirea Academiei de Medicină Militară. Nu. Nici vorbă de așa ceva. Pur și simplu n-a observat dispariția mea din camera 404, a greviștilor foamei (? !). De altfel și de depunerea mea în această cameră au aflat abia după o săptămînă. Norocul meu a fost că eram totuși conștient de faptul că omul nu moare decît o singură dată. (? !). Se pare că nici dumnealor nu erau străini de această biblică înțelepciune și ca atare m-au lăsat să zic „în sine propriu”. Dar cum după 37 de zile de grevă a foamei arătam ca un schelet ambulănt, „sueci propriu” se volatilizase. Nu-mi rămînea decît să mă transform în mumie. Așa că în această postură mi-a fost mai ușor să suport vestea celor trei infracțiuni grave de drept comun, pe care domnii procurori, după lungi căutări în Codul Penal, le-au descoperit și mi le-au pus în spinare. Drept care am leșinat (? ! !). Căci, domnii procurori, o mumie, cît ar fi ea de nesimțitoare, nu poate să suporte asemenea enormități. Aceste trei pietre de

moară agățate la dosarul meu constituie cel de-al treilea „răspuns” primit la întrebările puse în iunie cu ocazia „grevei tăcerii”. Să mai tac? Ziceți și dv. Și atunci a mai apărut cîte un articol în ziare — cu speranța că poate-i va lucu pe zece și-or cobori și dumnealor cu picioarele pe pămîntul Europei. Da' de unde. La Jilava se poartă pantofi (sau bocanci) cu talpă grosă de lemn. Nu se simte... pămîntul, vreau să zic. Așa că domnul căpitan Olteanu m-a sfătuit prieteneste să las prostiile astea cu presa liberă și a dat ordin să fiu „recompensat” conform Regulamentului. Subordonajii „dumșale” m-au invitat la „camera de primiri” și la ordinul „ce mai aștepti, bă” dai destimulări de drept comun — zise „prădușori”, alias informații, aceștia m-au mincerii regulamentul, căci vreau să vă spun că și Jilava are mincerii c.l.

Totuși, aștept un răspuns de la Comisia Parlamentară care anchetează evenimentele din 13-15 iunie și care ne-a promis tuturor finalizarea raportului în luna septembrie, iar acum sîntem în noiembrie, vin ploile, vine iarna și chiar dacă tăcerea-i ca miorca, eu nu țin de foame; ba as putea spune că provoacă senza... de ADEVĂR, ADEVĂRUL E UNUL SINGUR.

Vă rog deci, domnii parlamentari, să spuneți acest adevăr fără ocolișuri, căci electoratul și-a dat votul pentru dv. și vă respectă. Respectați-ne și domniile voastre pe noi, alegătorii.

P.S. O ultimă întrebare. Dacă eu, DUMITRU TUDOR, am fost arestat 123 de zile și cercetat abuziv în legătură cu evenimentele din iunie a.c., iar în acest rînd conducerea întreprinderii la care am lucrat înainte de data arestării — I.O.A. RIMNICUL SĂRAT — mi-a desfăcut contractul de muncă începînd cu data de 19 august 1990, întreb acum, pînă cînd justiția va da sentința definitivă în cazul meu, CINE ȘI CÎND va hotărî repunerea mea în drepturi? ■

DUMITRU TUDOR

Fotografii de AUREL GARBOVU

Amintiri din Casa morților

Măsurile. „Nu te sinucide. Suportă cu demnitate.” Femeile sînt mai rezistente psihic. Îmi permit să-i încurajez pe cei din jur. Declarații false, tabele pentru guvern, pe care apare un nume încercut: Lte Maria. Eu sînt. Jumătate dintre cei care pleacă spre Circa 12 sînt minori. Cineva spune „să ne rugăm”. Ne facem grăbiți truce. Pășim în dubă. Tirziu am aflat unde sînt. Și mai tirziu mi-am dat seama cît de ușor poate fi influențat psihicul celui din celulă, prea tirziu pentru nonorocita aceea de Tamara Mustăță.

M-am oferit să fac „menajul” din arest: vase, WC, hoi, cearcanfuri. Cei-lăți erau condamnați să stea între 5 și 22 la marginea patului, exceptînd cîte zece minute, dimineața, la prînz și seara, de „program”, adică de mers la toaletă.

Primele zile mîncarea a luat drumul găteii ce ținea de WC. După aceea n-am mai avut ce face dacă nu voiam să mor. Mîncam „cîrcul” de piine neagră, acră și veche, beam ceaiul de dimineață, ce conținea multă bromură, mîncam fasolea cu făină de oase și arpacagul cu marmeladă de seara. Cel mai greu de suportat e arestul, pînă și recidiviștii preferau penitenciarul. Acolo mai țeseau la muncă, la curtea de aer, care aici nu exista.

Relațiile cu temnicerii și anchetatorii sînt stabilite de legi nescrise. Regulamentul era la fel de mult respectat ca și în societatea civilă. Dar proteste existau. Recidiviștii aveau un mod curios de a protesta. Își tăiau corpul cu obiecte improvizate (lingurițele fără cozi și ascuțite pe cimentul din celulă). Noi eram la un loc cu cei de drept comun. Violurile recidiviștilor vizau în special minoții. Nevoia de afectivitate era însă marea dramă. Femeile din celulă se legăneau atunci cînd erau culcate, asemenea copiilor din orfelinăte. Astfel, un detinut putea

fi ușor „păcălit”, o țigară, un favor cît de mic din partea gardianului sau... o vorbă bună. Aceștia erau cele mai periculoase: detinutul uita să-si măi ocaz zăreze gîndurile și chiar accepta compromisuri. Lucruri care bineînțeles sînt speculate de anchetatori. Colega mea de celulă ajunsese să aibă oboseală sexuală, dar starea ei se agrava atunci cînd venea de la anchetă. Ajunsese să creadă în final că totuși cei închiși aici, cu excepția ei, merita să putrezescă pentru totdeauna în celule. Eu devenisem un dușman. Cred că spusese despre mine că sînt „turnător”. A dat Tamara declarații false? Posibil. Nu ar fi fost singura. În fața mea o făcuse un amărît de cerșetor din Bacău, analifabet.

Prima declarație am dat-o după o lună. Neavînd dreptul la presă, informațiile le primeam de la temniceri. Credeam că în țară nu mai există opoziție. La anchetă am discutat despre comunism, piața golanilor, partide de opoziție, despre dl. Hiescu. În tot acest timp anchetatorul meu a „încropit” o declarație pe care ulterior mi s-a cerut să o semnnez.

Cînd am fost predată Procuraturii militare, am scăpat de acuzația că as fi aruncat cu sticle incendiare. Se pare că procurorii militari (cîtiva) au scăpat pe unii dintre noi.

Plasată ulterior procuraturii civile, am fost eliberată fără explicații după trei luni de la arestare, fără nici o dovadă sau aci doveditor. Ni s-a spus că era lipsă de formulare. La două luni de la arestare mi s-a desfăcut contractul de muncă. Da, legea s-a aplicat de data aceasta. Deci fără loc de muncă și cu sfatul părintesc de a-mi ține gura... Aștept „procesul în libertate”, rezist și sper. Nu altă de libertate avem noi nevoite, cît de adevăr. ■

MARIA LIE

Punînd greșelilor cozi de păun

Regionala C.F. Craiova se comportă, în cazul inginerului Ioan Mănușu, în conformitate cu acest vers al lui Mircea Dinescu. După ce l-a concediat ilegal, după ce cazul său a intrat în atenția Biroului Internațional al Muncii, a unor marcanți parlamentari europeni, a Federației Internaționale Helsinki, după ce o lume întregă a condamnat atrocitățile din 14-15 iunie, Regionala ține cu tot dinadinsul să transforme un conflict local — pe cît de jenant, pe atît de ușor de remediat — într-o problemă europeană. Într-un memoriu înaintat pe 1 octombrie 1990 primului ministru, Regionala explică, printr-un lung exercițiu sofisticat, abundent în interpretări eronate și abuzive, că decizia luată împotriva inginerului Mănușu este perfect justificată. Cu mult mai puțin efort, se poate demonstra că cei care au tras erau îndreptățiți să o facă și că Revoluția este ilegală.

VICTOR BARSAN

Consens general asupra urgenței, deci se amână...

RADU POPA

● Discriminare socială și etnică pentru monumentele istorice ● După decembrie un Comitet de inițiativă își propune să declanșeze acțiunea de salvare a monumentelor ● Monumente și centre istorice continuă să fie distruse sau uitate ● Necesitatea unei noi atitudini ●

Salvarea și conservarea măturiiilor memoriei colective

Patrimoniul de monumente, rezervații și locuri istorice al țării a fost unul din domeniile profund afectate prin politica regimului comunist. Pierderile și distrugerile s-au accentuat mai ales în ultimii 15 ani dar, cu toate realizările efective înregistrate îndeosebi în anii '60, pe plan general a fost promovată de-a lungul unei jumătăți de secol o dublă discriminare în sfera monumentelor istorice: socială și etnică. Pe de o parte, monumentele considerate ca exprimând „creșterea fostelor clase exploatare” au beneficiat de puțină atenție sau au fost chiar sacrificate, pe de altă parte, cele lipsite de „încărcătură patriotică” au fost împinse spre coada listelor. Au existat desigur și excepții, dar situația se verifică pe ansamblul domeniului.

Patrimoniul de construcții vechi și locuri cu semnificație istorică — ce înglobează mult mai mult decât ceea ce se înțelege obișnuit sub termenul „monumente istorice” — a devenit totodată subiect de preocupări stăruitoare și mereu crescînde pentru opinia publică mondială și instituțiile sale specializate. Modificarea profundă, după război, a mentalităților a încetătenit concepția după care patrimoniile naționale sînt părți constitutive ale moștenirii întregului continent, bun comun al generațiilor viitoare și garanție pentru cadrul lor de viață. Inițiativele internaționale pentru salvarea satelor românești ca și multe alte acțiuni — printre care expoziția „ICOMOS Pro România” văzută în multe țări și pe care o așteptăm și la noi — au exprimat interesul general și prețuirea pentru un trecut înțeles ca temelie a viitorului nostru comun.

Este deplin justificată sublinierea importanței acestui problemă în multe din declarațiile oficiale ale celor care în urma evenimentelor din decembrie 1989 și-au asumat răspunderea pentru viitorul României. Nu este vorba doar de respectarea unor obligații internaționale ea, în primul rînd, de salvarea și conservarea măturiiilor memoriei colective, de păstrarea reperelor specificului nostru cultural-istoric, de asigurarea contribuției noastre originale la constituirea patrimoniului european și mondial. Și nu în ultimul rînd este vorba de datoria transmisei către urmași a unui cadru de viață care să nu se rezume la cartiere de betoane și blocuri lipsite de suflet.

Date fiind stările dramatice din domeniul monumentelor noastre istorice și implicațiile mai sus scîntate, a fost firesc ca activitatea să „demareze în forță” încă din ultimele zile ale anului trecut. La împlinirea a 10 luni de la constituirea comitetului de inițiativă care și-a propus refacerea cadrului instituțional distrus sistematic în deceniile precedente ca și declanșarea grabnică a acțiunilor necesare salvării a ceea ce ne-a rămas, bilanțul este departe de a fi mulțumitor sau de a justifica optimismul.

Un decret a rechemat la viață la începutul lunii februarie Comisia Națională a Monumentelor, Ansamblurilor și Siturilor Istorice, compusă din specialiști ai disciplinelor implicate — arhitecți, istorici, arheologi, etnografi, istorici de artă, artiști plastici etc. — și nominalizînd în fruntea ei personalitatea de mare competență și etică admirabilă care este profesorul Grigore Ionescu, dascăl luminat al multor generații de arhitecți restauratori. Cu oarecare întârziere s-a creat și direcția operativă a acestei comisii, direcție care pe parcursul verii și-a reluat în stăpînire alături sediul din care a fost alungată în urmă cu 13 ani, cit și atribuțiile-i firești în noua conjunctură socială și economică spre care tindem totuși, cu toate politicile mai mult sau mai puțin justificate. În toate capitalele provinciilor istorice tradiționale au fost create comisii zonale de specialitate, în intenția descentralizării unei activități care pînă acum a fost dirijată sau mai degrabă frînăată „de la centru”, precum și pentru angrenarea unor colective interdisciplinare cit mai largi, compuse din autorități profesionale și din specialiști cu experiență care ne-au mai rămas.

Ședințe interminabile la toate nivelele

Au intrat sub țgar primele numere ale celor două periodice atribuite comisiei, s-a întocmit un regulament de funcționare care să repartizeze răspunderile și să interzică apariția unei noi generații de „responsabili pe viață”, s-au folosit mijloacele radio-televiziei și paginile ziarelor pentru sensibilizarea opiniei publice. A fost redactat un proiect cuprinzător al Legii Monumentelor, Ansamblurilor și Siturilor Istorice care a fost înaintat pentru a fi supus Parlamentului țării, s-au întocmit nenumărate note și adrese sau instrucțiuni și — mai ales — s-a stat în ședințe interminabile la toate nivelele, cum de trei ori mai multe și mai lungi decît în trecut, ceea ce dovedește că anumite boli nu dispar odată cu cauza lor sau poate doar că respectivele cauze persistă. Dar s-a pornit și pe teren, prin țară, pentru umplerea puținelor sanctoare și lucrări aflate în curs de desființare și mai ales pentru refacerea și completarea evidențelor pe care o viziune nouă și realistă tînde să le tripleze numeric și din care vitregia anilor din urmă a produs dispariții durabile. Și nu în ultimul rînd, peocind de la aderarea României la convenția din 1972 privind constituirea patrimoniului mondial de monumente, s-a făcut un început în această direcție printr-unu-se înțelegem pe listele patronate de UNESCO a primelor trei ansambluri din România: grupul de mănăstiri bucovinene cu biserică avînd pictură exterioră din secolul al XVI-lea, bis-

rica fortificată și întreaga așezare de la Biertan, mănăstirea Hurezi cu întregul ansamblu de monumente ce-l aparțin.

Aceasta n-a fost o „raportare de succese” ci numai o trecere în revistă a direcțiilor de acțiune. De fapt, departe de a se putea vorbi despre succese, o apăsătoare lucidă a stărilor relevă continuarea în sfera monumentelor istorice a pierderilor și chiar a distrugerilor. Cazurile înregistrate în ultimele luni evocă situația din Germania anilor de după război cînd, după aprecierile competente ale specialiștilor germani, s-au distrus și pierdut mai multe monumente istorice decît pe toată durata războiului. Comparația nu este totuși de natură să ne liniștească și să ne facă să considerăm stările drept inevitabile.

Zilnic sosesc știri și semnale de alarmă despre monumente și centre istorice care dispar sau sînt mutilate, datorită imposibilității în care se află Comisia și direcția ei operativă de a interveni direct și eficient asupra unor construcții ajunse în stare avansată de degradare și mai ales datorită unor inițiative grabite — pentru a nu le spune responsabil — declanșate pe plan local în contextul creat în ultimele luni. La Plo-

Cetatea Măldiești

lești a fost dărîmat hanul Călugăru, ultimul exemplar dintr-un sir de construcții de acest fel ilustrînd viața orășului în urmă cu două-trei secole, iar în rezervația de arhitectură medievală reprezentată de cetatea Alba Iulia au fost recent distruse din porunca locală două din casele vechi. Un cadru universitar din Brașov, devenit proprietar al unei case din secolul al XVIII-lea de la Hărman inclusă în lista foarte selectivă înveștită în 1956 cu putere de lege, a crezut că este în drept să o dărîme pentru a-și construi o clădire nouă oarecare, anulîndu-și astfel singur șansa modernizării și adaptării respectivului monument istoric la pretențiile actuale și creșterea considerabilă a valorii proprietății sale. Pentru a nu mai vorbi și de aspectele infracționale ale cazului, Cuprinsă de furie distructivă, o parte însemnată a sătenilor din Cuhea-Bogdan Vodă s-a pornit să ridice din beton și prefabricate o biserică nouă de gust artistic mai puțin decît îndolielnic în cîțiva metri distanță de excepționala lor biserică de lemn veche de mai multe secole, desființînd astfel centrul satului și micșorînd considerabil șansa generațiilor viitoare de a valorifica economic calitatea unui ansamblu tradițional cu semnificație de unicat. Abia dacă mai este necesar să adăugăm că biserică nouă va fi mai înaltă și incomparabil mai mare decît aceea moștenită de la înaintași, că ambiții locale au implicat găsirea unui alt loc pentru construcția nouă și că această hotărîre păgubitoare s-a lunt stîndu-se că acum, după evenimentele de la Săpînța, nimeni nu poate impune în Maramureș respectarea legilor și regulamentelor. Mai ales într-un domeniu pe care factorii de decizie lipsiți de un nivel cultural satisfăcător continuă să-l considere ca fiind „minor”.

La Caransebeș intemperțiile și incuria distrug vestigiile unui monument din secolele XIII-XIV descoperite în centrul orășului, deoarece autoritățile locale în morții să construiască acolo conform aprobărilor de acum doi ani un bloc cu apartamente destinate muncii „cu muncă de răspundere”, în al cărui subzol urmau să se păstreze printre altele și restul de instalații sanitare zădărnice vechi, refuzînd astfel unei comunități advocante de proiecte care să salveze cîte ceva din specificul centrului istoric al orășului. Din vecinătate capitala Gorjului, unde case vechi sînt dărîmate fără aprobări pentru „îngrijirea străzii”, a dispărut deocamdată fără urme o biserică de lemn monument istoric, costată în județul vecin prin semnătura directorului de muzeu confuziv unei optici ciudate ce consideră că fiecare autoritate locală este în drept să facă ce creș cu patrimoniul construit.

Sfîrșitul unei „perioade de tranziție”

Exemplul se poate continua pe scara de pînă, mult mai numeroase fiind însă, probabil, cazurile deosebite

dată lipsite de notorietate. Se manifestă o incredibilă inerție, păgubitoare sub toate aspectele. Amenajări teritoriale și „sistemizări” planificate anterior distrug rezervații arheologice sau desființează locuri cu încărcătură istorică, iar blocuri din prefabricate aprobate în urmă cu doi-trei ani în perimetrul pe care chiar vechile legi ar fi trebuit să le protejeze, continuă să fie ridicate lărgind rînila în ansambluri foarte valoroase care ni s-au mai păstrat la Sibiu, Sighișoara, Brașov și în alte orașe medievale.

Spre deosebire de reglementările din sfera monumentelor istorice valabile în ultimele decenii, ce acordau specialiștilor doar dreptul de a-și spune părerea dar rezervau decizia pe scama autorităților administrativ-politice care puteau deci trece — și de obicei au trecut! — peste opiniile oamenilor de meserie, decretul din februarie 1990 a reprezentat un mare pas înainte. Adoptînd o soluție de mult valabilă în țările civilizate, decretul a acordat hotărîrilor comisiei naționale, „în domeniul ei de activitate”, caracter obligatoriu. Dar pentru ca dreptul de decizie atribuit specialiștilor să devină real, se cer îndeplinite anumite condiții. În lipsa acestora, totul rămîne la nivelul declarațiilor de bune intenții.

Pentru încetarea distrugerilor și pentru demarajul eficient al activității din domeniul la care ne referim, sînt necesare acțiuni care să extindă și să detalieze cele stabilite de decret. Numeroase „hîrtii oficiale” înaintate celor îndreptățiți s-au ocupat pe larg de aceste acțiuni, pe care aici ne propunem să le rezumăm. Prima dintre ele are în vedere crearea cadrului legal prin votarea de Parlament a Legii Monumentelor, Ansamblurilor și Siturilor Istorice, al cărei proiect s-a întocmit cu contribuția a numeroși specialiști din disciplinele implicate. Doar astfel va deveni „literă de lege” lista cu cele peste 20000 de obiecte care a fost întocmită pe temelii evidente existente în urmă cu 15 ani și pe care eforturile din ultimele luni au încercat să o actualizeze, adăugînd numeroase construcții și rezervații a căror protecție devine necesară ca urmare a unei noi atitudini în acest domeniu. Actualizare a însemnat și raderia dîn listă a monumentelor pe care le-am pierdut în ultimele decenii. Desigur că lista ce se va publica va fi permanent perfectibilă, dar începutul trebuie făcut deoarece protecția monumentelor noastre istorice prin instrucțiuni generale trimise autorităților din teritoriu este iluzorie.

Crearea cadrului legal, definit în articulațiile sale mai întîme prin intrarea în vigoare a legii, precum și publicarea listei monumentelor, ansamblurilor și rezervațiilor istorice, nu vor fi suficiente pentru ca totul să intre în ordine și să funcționeze de la sine. Sistem încă foarte departe de stadiul la care autoritățile administrative teritoriale de la nivelul județelor, orașelor și mai ales al consunilor, structurile societății civile — care la noi sînt abia „în stare născîndă” — sau opinia publică în ansamblul ei, să asigure protecția și conservarea zosteri de monumente istorice a țării. Cele petrecute în lunile din urmă și care nu fac decît să prelungescă în timp stările din ultima jumătate de secol, dovedesc că de foarte multe ori interesele locale vin în contradicție cu cele generale, că facilitățile momentului sau incapacitatea pentru vizuina de perspectivă determină decizii condamnabile. Aplicarea în asemenea situații a sancțiunilor prevăzute de lege nu mai poate recupera pierderile. Toate acestea fac ca un control permanent să fie strict necesar, mai ales pe termen scurt. Sarcina controlului a fost atribuită pînă acum unor ofiții județene care, deținînd de autoritățile locale, au fost practic insuficiente în fața presiunilor exercitate de acestea din urmă. Nu avem motive să credem că raporturile s-au schimbat sau că se vor modifica în viitorul apropiat. Dimpotrivă. În condițiile progreselor privatizării și schimbării foarte lente a actualilor mentalități, este foarte probabil ca agresiunile asupra monumentelor istorice să se amplifice. Ele nu vor putea fi frînate prin „muncă de lămurire”, schimbarea opticii și a atitudinilor individuale sau colective presupune acumulari îndelungate de cultură și spirit civic.

O incredibilă inerție

Din toate aceste motive se impune în conjunctura actuală prelungirea pînă la nivel județean a supravegherii și controlului Comisiei naționale și a direcțiilor sale, prin inspectorate proprii. Asemenea nuclee județene cu specialiști care să depîndă de Direcția Monumentelor, Ansamblurilor și Siturilor Istorice prin intermedierea structurilor mai simple existente la nivelul provinciilor istorice, ar avea în sarcină între cîteva sute și o mie de obiective fiecare dintre ele. În unele județe chiar mai multe. Structura organizatorică avansată aici și care poate fi îmbunătățită pe parcursul constituirii sale, creează pe neașteptate unei viitoare „armate de specialiști” și a unui efort excesiv. În realitate, numărul celor implicați în activitatea de evidență, protecție, conservare, restaurare și punere în valoare a monumentelor istorice, ar urma să fie mult mai redus decît în țările cu tradiție și legislație verificată în timp, iar necesarul de posturi sau chiar de specialiști există în cadrul actualilor ofiții județene de patrimoniu.

A treia condiție pentru „demarajul” activității și în special pentru inițierea lucrărilor de restaurare a numeroaselor monumente ajunse în stare avansată de degradare sau aflate în pragul dispariției, ține de cadrul economic sau economico-juridic. Șantierurile costisitoare cu sute de mesteri și lucrători și cu utilaje perfecționiste, organizati pe scocoteala statului și răs-pîndite în teritoriu, după modelul celor care începuseră să dea rezultate în anii '60, sînt de domeniul trecutului. O antrepriză de stat pentru proiecte speciale și pentru lucrări foarte dificile, privind așa-zisele „monumente de rang zero”, se află în studiu, dar centrul de greutate al activității practice nu poate fi decît în sfera inițiativelor și răspunșilor locale, a întreprinderilor particulare încurajate și susținute corespunzător de către stat. Comisiile de specialitate le revine în principal rolul de a coordona, a sorțini, a acorda asistență, a supraveghea, precum și de a finanța lucrările, în măsura în care sînt necesare fonduri centrale sau pot fi folosite ajutoarele externe. Sisteme asemănătoare funcționează cu rezultate remarcabile în toate țările occidentale și doar ele sînt compatibile cu principiile unei economii liberalizate.

Vetarea de către Parlamentul țării a Legii Monumentelor poate fi totuși plasată într-un viitor previzibil, iar organizarea cu ajutorul Ministerului Culturii a structurilor teritoriale necesare activității speciale pare a se apropia de o rezolvare satisfăcătoare. În schimb, declanșarea mecanismelor economice juridice și de stat-natură care să garanteze cadrul necesar construcției și punerii în valoare a monumentelor noastre istorice, se amîna cître sfîrșitul unui „perioade de tranziție” a cărei durată a devenit imprevizibilă. Declarațiile de bune intenții nu pot fi încă planul acțiunii locale urgente. ■

BRĂȘOV

RAȚIU POPA

DUPĂ BRĂȘOV

Joi, ale țării, mii de oam...
Bucu...
15,30 coloz...
levardul...
gat altele...
siune”, a...
Piat...
200 000 de...
REUȘI DE...
Aniv...
formularea...
mitrescu, s...
zastu mor...
iate pe ab...
care au tre...
pentru că...

BRĂȘOV 15 noiembrie 1987

Mai întâi fuseseră câteva greve de mai mică amploare în secțiile uzinei „Tractorul”. Izolate rapid și neutralizate de către conducere prin discuții separate cu muncitorii nemulțumiți, prin promisiuni și amenințări cu Securitatea. Salariile continuu să fie diminuate cu 30-35%, magazinele expunau doar chipurile pasive ale vinzătorilor, frigul din suflete se adăuga celui din apartamente.

14 noiembrie 1987. Muncitorii din secția 440 - Matrilo și Stante grele a Întreprinderii de Autocamioane refuză să înceapă lucrul în schimbul III. Ofiterul de serviciu Gheorghe Valer, șeful secției, anunță Securitatea. Greviștii organizează primele pichete. Securității întocmesc primele liste.

Duminică, 15 noiembrie. Zi de alegeri. Muncitorii o „sărbătorească” ca de obicei, prin muncă. Nu și cei de la I.A.D.V. Multe secții se solidarizează cu greviștii din noaptea trecută. Conducerea Întreprinderii și activul de partid se agită. Promisi. Amenință. Se retrag atunci când coloana protestatarilor se pune în mișcare, îndreptându-se spre poarta I. Dezamădișii îmbrăcați în salopete țese pe străzile orașului. „Vrem pînă pentru copii!”. „Dați-ne înapoi salariile!”. „Hoții!”. Mulți trecători se alătură. În frunte sînt femei și copii cu steaguri. La intersecția staționează Dații negre. Multimea huiduie. 5 000 - 6 000 de glasuri.

Prin fața Spitalului Județean coloana trece cîntînd „Destoapă-te române”. Tînta este sediul puterii: clădirea comitetului județean al partidului comunist. Înainte de a ajunge acolo oamenii zăresc pe zidul Teatrului Dramatic portretul zimbitor al „celui mai iubit”. Revendicările salariale se transformă brusc în protest politic. „Jos dictatorul!”. „Jos Ceaușescu!”. „Jos comunismul!”. Prima altitudine de acest fel și de asemenea proporții.

În ușa comitetului județean sînt așteptați de primarul Calancea, de cîteva civili și de securiști îmbrăcați în uniforme de gărzi patriotice. Buscaldă începe cînd demonstrații sînt numiți derbedei și sînt amenințați că se va trage dacă nu se vor împrăști. Autoritățile se retrag, sediul este invadat de muncitorii care caută pe cineva cu care să se poată sta de vorbă. Nu găsesc pe nimeni, cei căutați părăsind clădirea printr-o ieșire secretă. Sînt scoase în stradă steagurile comuniste, cărțile cuprinzînd învățătura marxist-leninistă, este desprins de pe zid portretul „geniului carpatin”. Toate acestea sînt incendiate. În cantina partidului sînt găsite alimente, cafea, șampanie; lucruri scotite probabil periculoase pentru muritorii de rînd, de vreme ce nu există în magazine. Multimea, numărînd acum 15 000 - 20 000 de oameni, pătrunde și în clădirea comitetului municipal de partid. Nici acolo nu găsesc pe nimeni. Sînt scoase în stradă documente și li se dă foc.

În jurul orei 13 apar forțele de reprimare: TAB-uri, motocicliști cu scuturi, autobuze cu elevi ai școlii de miliție. Manifestarea este reprimată brutal. Se operează primele arestări. Ele vor continua și în zilele următoare, la locurile de muncă, la domiciliu, pe stradă. După o anchetă sumară la miliția din Brașov, arestații sînt transportați la București, în Calea Rahovei. Cu lanțuri la picioare și cătușe la mîini. Iulian Vlăd, generalii Nuță și Mihaela, Emil Bobu, Constantin Dăscălescu se ocupă de acest caz și îl anchetează personal pe unul dinținuți. Conform Raportului Confederației Internaționale a Sindicatelor Libere din 2 decembrie 1987, au fost arestați și maltratați cei puțin 200 de muncitori și un număr necunoscut de studenți. Încensarea procesului a avut loc în 3 decembrie la clubul I.A.D.V. Din declarațiile inculpaților au fost șterse toate elementele de ordin politic, astfel încît acuzațiile se refereau doar la hulișman și devastări de clădiri. 61 de muncitori au fost condamnați la „reeducare” prin muncă și ulterior deportați. Alțora li s-au desfășurat pur și simplu contractele de muncă, conform art. 130 lit. 1 din codul muncii. Pedepsele, relativ minore în raport cu gravitatea protestului, au urmărit minimalizarea momentului 15 noiembrie și atenuarea reacțiilor internaționale. Faimosul feedback al sistemului comunist. (A. GANEA)

BRĂȘOV - 15 noiembrie 1990

Cel două mii de oameni pornesc din nou la drum, aceluși ca acum trei ani. La început puținii, apoi zeci de mii. Drum care lasă în spate o uriașă perioadă de tăcere, umilință, frică și nedreptate. Drum care a durat trei ani, presărat cu victime, speranțe și deziluzii. Atunci a fost un început, acum - altul. Și lozincile sînt altele: „Jos Iliescu!”. „Jos minciuna!”. În Piața Statului, multimea scandăza minute în șir „Demisia, Demisia” și „Grevă generală”, din cînd în cînd se aplaudă și brusc începe să se huiduie. Pe acoperișurile clădirilor din jur apar cîteva indivizi ciudați... Aparatele de fotografiat tîcane. Imaginea lor trezește brașovenii, în special celor care au participat și la evenimentele din 1987, amintiri neplăcute. Se huiduie îndelung. Se strigă: „Asasinii, Asasinii!”. „Unde sînt teroriștii?”. După un timp, iubitorii de înalțimi dispar.

Tonul vorbitorilor este radical. „Cerem organizarea unui referendum național prin care să se stabilească forma de guvernămînt a țării”. Proclamația este citită de către dl. Filichi Gavrilă, unul dintre cei arestați în 1987. Se precizează că: „cerem demisia președintelui Iliescu” și „vom impune respectarea punctelor cuprinse în Proclamație”. Bat clopotele și peste chipurile tuturor trece parcă din nou o umbră de speranță: „Așa să ne ajute Dumnezeu”. Cîteva polițiști de pe margine își fac și ei cruce...

Nu toată lumea este mulțumită atunci cînd un miting se desfășoară în ordine și fără incidente, de aceea sînt lansate din nou zvonuri, cum că circa trei sute de persoane s-au îndreptat spre primărie și s-au dedat la manifestări, bănuți din care... că au explodat petarde și a trebuit să intervină poliția. La primărie au fost oameni care au scandat tot „Jos Iliescu” și „Demisia...” în rest, simple fabulații.

O altă mutare de gab. Delegația trimisă din partea Asociației „15 Noiembrie” la sedința solemnă a Parlamentului și Senatului a fost deturnată și către Palatul Cotroceni. Nu știm de ce s-au dus acolo cei trei. Oricum, scrisoarea deschisă adresată președintelui este lămuritoare. Sensul și scopul mitingului nu au putut fi mistificate. (A. POPA)

- Revendicări salariale transformate în protest politic ● Continuitatea incensării nebrașovenilor ● Ne-am zis pietre peste care apa trece și am tăcut ● Să ne salvăm de vîrîi catastrofei ● Consens între victimă și...

BUCUREȘTI

MIHAI ȘORA Ne va salva doar adevărul

Ne-am adunat cu toții acum, aici, ca să hotărîm împreună că avem tot atîta nevoie de adevărul întreg, oricît de dureros ar fi el, cîtă nevoie avem de piinea noastră cea de toate zilele, și tot atîta nevoie de libertate, cîtă nevoie avem de aerul pe care-l respirăm și fără de care nu putem trăi.

De-a lungul a peste patruzeci de ani, societatea românească a fost măcinată de minciună: puterea care ne-a fost impusă cu armele s-a autoproclamat pe sine drept reprezentantă a intereselor întregului popor, ea izvorînd din voința însăși a poporului: obiectivele pe care, de-a lungul întregii acestei jumătăți de veac, le-a urmărit cu adevărat au fost, fără excepție, cu totul altele decît cele pe care le-a proclamat în gura mare cu toate prelejurile. Puterii, care a mințit cu consecvență multimea spusurilor, cei mai mulți dintre supușii aceștia i-au răspuns și ei, la rîndul lor, minșînd-o - fiecare după cum se pricepea - ca să scape de soarta celor foarte puțini care, infrunzînd-o cu armele adevărului, erau, rînd pe rînd, răpuși de forța ei brută.

N-am spus toate acestea din dorința de a ne reaminti durerorul nostru trecut. Am spus-o pentru că acest trecut s-a prelins pe nesimțite asupra ultimelor zeci de luni și jumătate și amenință, dacă nu ne trezim în acest al doisprezecelea ceas, să ne invadeze - și deci să ne compromită - viitorul. Să compromită viitorul nostru al tuturor, atît al celor ce, avînd încă ochii acoperiți cu solzi, nu reușese să vadă adevărul, cît și al celor care văd adevărul și-l propovăduiesc în jurul lor, dar - mult

mai puțin fiind - nu reușese (sau n-au reușit încă) să-l facă văzut și de multimea semenilor lor încă nevăzătorii. A sosit ceasul în care adevărul trebuie să pătrundă în toate casele, în toate miștile, în toate sufletele. Numai așa, unindu-ne, vom putea impune și celor ce administrează treburile publice și au puterea la îndemînă, adevărul pe care cu toții îl vom fi recunoscut și pentru care cu toții vom mărturisii. Numai așa vom putea obține de la ei - de la acești deținători ai unei puteri mandate pentru un timp limitat, dar care se închipuie a fi Puterea însăși - să recunoască adevărul așa cum este, și să-l și mărturisească fără a-l răstălmăci. Cîtă vreme cei ce se află la cîrma țării vor măsuri adevărul - în primul rînd adevărul ultimului an, începînd cu sfîrșitul lui decembrie și trecînd prin ianuarie, prin februarie, prin martie, prin aprilie și mai, și mai ales prin mijlocul lui iunie - tot rîul care s-a întîmplat pînă acum se va putea împlîni și de aici înainte. Oricînd, dorința societății de a dialoga cu puterea și, în ultimă instanță, de a o controla, așa cum e legitim, va putea fi etichetată drept tentativă de destabilizare și reprimată ca atare. Iată de ce avem atîta nevoie de adevăr și de transparentă. Și iată de ce avem nevoie și de o societate civilă bine articulată, coerentă și unită, care să-și poată impune punctul de vedere fără a recurge la violență, pur și simplu pentru că punctul ei de vedere va coincide cu interesul general.

Primul obiectiv al Alianței noastre Civice este să trezim și să stimulam capacitatea de dăruire pentru binele public a tot ce este competent în țara românească. Facem asadar apel la milioanele de compatrioți, atît de înzestrați de la bunul Dumnezeu, să-și pună toată priceperea în serviciul binelui tuturor, cu convingerea că numai în felul acesta va putea fi realizat binele fiecăruia în parte.

De această alianță a tuturor competențelor la nivelul societății civile este absolută nevoie la acest viraj, plin de greutăți prevăzute și neprevăzute, pe care țara întreagă trebuie să-l ia cu minimum posibil de pierderi, în drumul ei spre economia de piață, în vederea asigurării unui trai omenesc pentru toți împreună și pentru fiecare în parte - și asta într-un viitor destul de apropiat ca să ne putem bucura și noi, cei de față, nu numai urmașii noștri, măcar de unele din roadele lui.

După cum se vede, Alianța Civică este de acord cu o reformă radicală a economiei românești, singura care ne poate smulge din lincezeala care ne-a cuprins de cîteva zeci de ani încoace. Nu e momentul să intrăm în detalii

tehnice ale unei lucruri puțin care întreprind antrenînd atîtea concomitenți, solicită a tuturor spiritelor fără concursul cărora riscă să se impoarte credibilitate pentru marea bine și ruculesc într-un limbă multă lume. Cu are nevoie de prevederilor pentru toată suflarea să formă, trebuie să care a prezonizat îndeplinire, spre rora, dar cu sacr din partea tuturor prevede corect și credință în tot ce la o parte punctu citarea teoretic-pr in domeniul econom de guvernămîntul în care au fost puse în practică i rea în mod delibe gul popor de lăse de piață. Nu știu în întregime la o Dar un lucru e a nu spune adevăre e s-a întîmplat l-a spus niciodată ei crezut cînd afi cu ceea ce va a vernații noștri n de credibilitatea nevoie pentru a-cursul întregii p pe care și l-au pr ne va salva, mîri pă și - împreună cărora le revine într-o clipă de m dată, de a ne con Iată de ce treb toții în jurul ideii bligăm și pe guve gă în pas cu noi vărului. ■

noiembrie, s-a desfășurat prima mare manifestare organizată de Alianța Civică. În marile orașe - București, Timișoara, Brașov, Cluj, Constanța, Suceava, Iași s-au adunat în piețele publice zeci de mii de oameni, la 11 luni de la Revoluție, au protestat împotriva minciunii oficializate și politicii economice.

Am cunoscut cea mai mare mobilizare de oameni din decembrie și până acum. În jurul orei 12 de manifestanți au pornit pe traseul Piața Palatului, Piața Victoriei și înapoi pe bulevardul Ipătescu și prin Piața Romană. S-au reactualizat vechile lozinci la care s-au adăugat într-un spectacol de irepresibilă spontaneitate. „Zona ageră a acestei națiuni este în expansiune”, descriind participarea masivă a bucureștenilor.

Pe lângă evenimentele din decembrie, a intrat din nou în istorie. Peste o săptămână au participat la mitingul care s-a desfășurat sub semnul unui adevăr simplu: NU PUTEM ÎMPREUNA.

Problemele din 15 noiembrie 1987 a fost, în mod firesc, numai punctul de plecare pentru problemele ale momentului. „De la acest miting se speră totul, declara Constantin Ticu Dușă. Dacă acest popor să nu se mai lase înșelat, iar Puterea să admită că a dus țara la dezastru economic.” Cel peste 20 de vorbitori au subliniat lipsa de credibilitate a unei puteri înlemnite și mistificate și au cerut, în primul rând, să fie scos la lumină întregul adevăr despre cele 11 luni de la Revoluție. „Eu nu cred - o insistat Marian Munteanu - că oamenii au ieșit ostăzi pe străzi să mărșăluiască, ci din cauze mult mai adânci: ei au înțeles că au fost mințiți.”

● Piine, adevăr, transparență sau ochi acoperiți cu solzi? ● Tragismul nerăscoalei ● Blâm de tăcerea vinovată ● Nimic de recuperat - totul de început ● Frontul sal- ● 15 noiembrie 1990: un nou început ●

Fotografii de RADU SIGHETTI și OVIDIU BOGDAN

reforme, dar un solut împede: cel semenea reformă, erificii inițiale și, id adeziunea activă, întreprinzătoare, a reforma întreacă ească, au nevoie de ca reforma să de- lele ei să poată fi ezonabil de cât mai cursive, guvernul vilitate în privința viitor. Pentru ca ere la o stare re- eadă că guvernul și vrea s-o ducă la nele final al tutu- li dure pe parcurs l. sîie ce face, deci ste de totală bună- ce afirmă. Lăsînd referitor la capa- tatică a guvernului lei, ne împiedicăm or la buna-credință tri. S-a spus că fe- nepută și mai ales le reformei urmă- să dezguste între- insăși de economie ceă putem subscrie semenea afirmatie, stui împede: cine n legătură cu ceea și fapt este că nu - cum mai poate fi a ceea în legătură ? Cîă vreme gu- vor face și insist a manevrele de cu- setări comuniste și rangul dom, nu au e la putere, dar de are și vechea stare domeniile, și eită oaste adevărul pe pune sub ochi, gu- e vor putea bucura care au neapărată adeplini - cu con- stății - programul is. Adevărul singur na ne va duce de cu noi - și pe cei cina, de noi înșine, lbuzală, lor acor- ce.

PETRE MIHAI BĂCANU

15 Noiembrie este un nume al demnității

Nu poți vindeca de frică un popor, în- sind liberi pe cei care au generat frica. Trebuie să ne regăsim curajul meru- aminat pentru altă dată, aminat pentru că am fost mereu în primejdie. Nu tre- buie să ne legăm la nefericit destinul de hatirurile și capriciile nomenclaturii reînstate în toate structurile. Împor- tant acum nu este de a sesiza pericu- lul, ci de a-l învinge. Să nu mai secon- tim procurarea unui salariu o favoare și o jurnă mai puțin geronă, un an e- sigat împotriva scortei. Nimic nu tre- buie să fie cu neputință. Curajul și li- bertatea fac minuni într-o societate în care cei mai mulți dintre noi simțim nevoia de participare civică la neșt mod de viață. Mai ales acum cînd li- bertatea este doar tolerată și adevărul trunchiat.

15 Noiembrie a fost preludiul lui de- cembrie '89. A fost curajul de a bi- rui în fața dictaturii și a nedreptăților. Ne-a fost de folos curajul adevărat al luptătorilor de la Brașov, al acelor minunati oameni animați de sentimen- tul datoriei confundate cu sacrificiul.

Actul de curaj și patriotism al braș- ovenilor împotriva lui Ceaușescu și a co- munistului a fost semnalul de trezire al unei națiuni care mai trăiește și a- cum în neandevăr.

15 Noiembrie 1987 este un nume al demnității. A urmat curajul înierilor români de a sfida gigantul lui Ceauș- escu, curaj care garantează societății noastre celelalte virtuți umane, chiar dacă unele dintre ele mai întârzie și s- a ajuns în situația în care călăii își ca- lomniază victimele, iar consilierii cu- rate se defăimează. Trebuie să avem curaj să afirmăm că masele nu mai pot fi înșelate. Curajul este prima din- tre virtuțile umane, pentru că le garan- tează pe celelalte. Cel mai mult dintre reprezentanții puterii - mai ales la ni- vele inferioare - sînt înapți să-și le- pede blana cu care i-a înveșmîntat grăi- părintească a partidului comunist. Ace- leși metode, nelesul apucături. De ceea ce am vrut să ne ferim, n-am

scăpat: hegemonia forțelor comuniste în toate structurile, chiar dacă apar e- saloanele 2 și 3, nomenclaturii notor- rii lipsind din primele rânduri. Exis- tența unei astfel de formații comuniste sau neocomuniste este, în fond, a tră- dare a unei jumătăți de milion de de- tinuți politici care au murit în închiso- rile comuniste, este o trădare a celor care au murit în decembrie. Se vorbește mereu și de un consens. De aproape un an, românii asistă de fapt la marea în- selăciune a consensului dintre călăii și victime. Nu se poate recomanda recon- cilierea dintre călăii și victime. Victi- mele nu și ele dreptul la reparație mor- rală. Revoluția noastră a fost un evo- niment istoric care ar fi putut scinda soarta poporului român, altă de grea în- cercat în cursul istoriei - senza istoi- rică oferită prin sacrificiul celor care au murit pentru libertate. Puterea însă nu și îndeplinește promisiunile, n-a cîntărit posibilitățile reale, din dorința victoriei în alegeri. Pentru moment, nici ruptura cu totalitarismul nu este încă terminată. Ne bîntuie o cuprin- dentă morală care înabuză revizuirea națiunii noastre.

Ne bucură faptul că se află aici și Televiziunea română, singura televizi- une din lume care n-a transmis în zi- lele lui lume decît imagini cură plor- tau minerii flori la Teatrul Național.

TIMIȘOARA

JEANNE-MARIE POPOVICI

De-mi-sia!

În Piața Operei, peste 70 000 de ti- mișoreni au venit la prima înii- nire cu ALIANȚA CIVICĂ, în ace- ești zi în care s-au comemorat trei ani de la revolta muncitorească din Brașov. Au venit sfidînd ploala - la Timișoara vremea nu ține cu opo- zitia - pentru că sînt, în continuare, nemulțumiți, neliniștiți, revoltati.

Piața se umple de acorduri și ver- suri dragi sufletelor noastre: „Doam- ne, vino Doamne, să vezi ce-a mai rămas din oameni.” Vino, Doamne, să ne vezi în genunchi, cu fata spre Catedrală, rugîndu-ne pentru cei că- zûți, rugîndu-ne pentru noi.

PAUL GOMA

LA O ANIVERSARE

Să vorbească alții despre eroismul răscoalei brașovene. Eu nu pot vorbi decît despre tragismul nerăscoalei nebrașovenilor. Nu pot de- pune mărturie decît despre singurătatea în care s-au aprins, au pilpit cîteva clipe, apoi au agonizat și s-au stîns - în indiferența, cînd nu a fost de-a dreptul ostilitate, a întregii comunități - toate răzvrăcirile individuale sau de grup din spațiul doar geografic, doar lingvistic numit România. Să vorbească alții despre ce s-a întîmplat atunci la Brașov. Eu nu pot vorbi decît despre ce nu s-a întîmplat în România lingvistic-geografică. Iar dacă la 20 mai, cînd avea în mîini propria soartă, „cetățeanul” acestui spațiu geografic nu a știut la ce slujește un buletin de vot, aceasta dovedește că „votantul” era un necuvîntă- tor, un necugetător, și că la urma urmei își merita soarta. Iar dacă la 13-14-15 iunie minerii lui Iliescu au crăpat cu topoarele capetele care gîndeau, au sfîrșit cu bitele gurile care știau să vorbească, de ce să ne mirăm? Putem fi indignați, putem fi îndurerăți, putem fi rușinați. Dar mirați? Doar noi, locuitorii acestui spațiu geografic - îl mai spune spațiul carpațo-danubian, îl mai spune mioritic - am pre- gătit cu grijă, am zidărit cărămidă cu cărămidă soetul statului lui Ceaușescu. Doar noi, locuitorii acestor plături am plecat capul ca să nu ni-l tale sabia; ne-am zis pietre, peste care apa trece și am tăcut: și nu i-am auzit, nu i-am văzut (ca să nu știe securitatea că i-am auzit-văzut) nici pe minerii din Valea Jiului din 1977, nici pe sin- dicatistii din 1979, nici pe brașovenii din 1987. Ce sărbătorim noi azi? Marea victorie de la Brașov? Marea-Victorie-de-la-Brașov are să vină abia după ce, privindu-ne în oglindă, vom răspunde fiecare la întrebarea: „Ce am făcut eu pentru mine, pentru copiii mei, pentru nația mea în timpul răscoalei de la Brașov? Dar în timpul consti- tuției sindicatele libere? Dar în timpul grevei minerilor din Valea Jiului?” Celor care vor spune „Acum nu-i momentul de autocritică, acum e momentul să ne agucăm de treabă...”, le voi răspunde: Nu te poți aguce de o treabă, ca aceea a făcării sau re-făcării unei țări fără să te speli pe mîini; și pe obraz; și pe picioare; fără să-ți speli gura - murdăria de tăcere vinovată, de calomnie, de turătorie. Orișcum, nu se va putea călăii nimic bun, nimic adevărat împreună cu foștii-actualii-vilozii securității. După cum nu se amestecă focul cu apa, așa nu se pot amesteca oamenii cu securiștii. Cine a fost securișt e și a devenit, este ne-om. Să nu l se tale capul, să nu fie bătut în cap, numai în cap (așa cum ne-a bătut el pe noi, noi ne securiștii) dar să nu și se ecară să con-lucram; nu-i destul că ne-a lucrat vreme de 40 de ani? Din nefericire, comunitatea carpațo-danubiană a fost incapabilă de o revoluție anticomunistă ca a ungarilor din 1956; de un nucleu alfabetizator precum „Solidaritatea” poloneză. Nicî măcar de o mișcare ecologică bulgărească.

De aceea, nu avem doar de recuperat, ci de luat de la început totul. Începînd cu începutul. Să sperăm că acest început va fi la 15 noiem- brie 1990.

Noiembrie, Paris

continuu, în același timp, mitingul cu un marș prin locurile fierbii ale Revoluției.

Plouă. În Piața Operei, zeci de mii de timișoreni au lăsat în urmă lumî- nări aprinse pentru cei căzuți. Dum- nezeu să-l iertă, Dumnezeu să ne a- jute. ■

IAȘI

MIHAI URSACHI

Cetățenii Iașilor: muncitori, studenți, milițieni, sprijinitori ai F.S.N.-ului

Astăzi, în această istorică Piață, com- memorăm 3 ani de la revolta brașove- nilor împotriva comunismului. Acei ra- mîni eroici nu murit, au fost arestați și torturați pentru că au cerut înapoi ceea ce le fusese regiunii comuniste: li- bertatea, demnitatea și condițiile omi- nene de existență.

Și iată că au trecut 3 ani, regiunile comuniste și călăii Ceaușescu nu fost răsturnați cu prețul multor vieți, și totu-și, cuvintele celor ce s-au risculat și jertit la Brașov nu au fost îndeplinite. Sărăcia, lipsurile, inflația galopantă și asfiziunea, teama de viitor continuă să bântuie.

Cine e răspunzător de această situa- tie insuportabilă? Vinovații sînt cei care au făcut promisiuni nestemate și minelnoase, care s-au năruit incapabili sau nedornici de a salva țara. Promi- țînd în mod mincinos salvarea natio- nală, ne conduc la catastrofa națională. Es au procvat și ne'ronat defăimarea, violența și ura între fiți nației noastre. Declansînd evenimentele de la 13-15 lu-

(Continuare în pag. 10)

(Urmare din pag. 9)

nie, acești autoprocamați „salvatori ai poporului” nu numai că au reinstalat toroarea ca metodă de guvernământ, dar au adus țara într-o stare de izolare politică și economică mai gravă chiar decât în timpul fostei dictaturi. Pentru economia noastră emaciată de 45 de ani de comunism, creditele și ajutoarele marilor puteri democratice sînt esențiale pentru acest început. În timp ce zeci de miliarde de dolari se scurg spre țări ca Polonia și Cehoslovacia, guvernul nostru ne-a oferit lozinci „nu ne vindem țara”. Alianța Civică și Forumul Democratie Antitotalitar nu au nimic de vîndut nimănui; noi dorim ca prin înființarea democrației, a adevăratei democrații și nu a celei populare, societății noastre originale, să restaurăm încrederea în ea înșiși, încrederea în carea muncii și dreptul deplin al țării ei. În felul acesta munca ar avea și banul ar fi ban și nu am mai avea nevoie să putem cumpăra nimic cu 100, și mă tem că în curând vom putea cumpăra chiar nimic. Restaurăm încrederea, legalitatea și dreptul de drept și vom recâștiga respectul și sprijinul economic al națiunilor civilizate.

Pentru singurarea acestor scumpuri, credem că sînt necesare, printre altele:

— punerea sub acuzare a întregului sistem comunist încă de la introducerea lui în România prin forța unei armate străine și care ne-a adus suferințe și pagube imense;

— adevărul întreg asupra celor întâmplate în timpul Revoluției, asupra evenimentelor din februarie, martie și iunie 1990;

— cîștigarea de violență, de instigare la violență și de apologia violenței să fie traduși în justiție, iar victimele să fie eliberate din închisori și despăgubite;

— trecerea deîndată la reimpunerea țăranilor și restituirea averilor bisericesti, mănăstirești și ale altor așezăminte religioase;

— trecerea întregii averi naționale în mâinile proprietarilor ei de drept, adică a cetățenilor care au creat-o prin munca lor cinstită;

— depina autonomie universitară, cu excluderea, cel puțin pentru un timp, a cadrelor didactice compromise, prin colaborarea lor cu regimul comunist;

— regimul Iliescu să declare fără nici un echivoc că pactul Hitler — Stalin (sau zisul pact Ribentrop — Molotov) prin care Basarabia și Bucovina de Nord au fost ocupate de U.R.S.S., este ilegal și nul.

În consecință, aceste teritorii românești au dreptul de a-și decide singure soarta, inclusiv dreptul de a reveni la România.

Părerile mele este că din punct de vedere juridic singura Constituție legală este cea din 1923, constituțiile ulterioare, ca și formele de guvernământ numite „Republică Populară”, „Republică Socialistă” și „Republică”, au fost impuse în forță și împotriva voinței naționale. Rezultatele sînt cele pe care le știm. Revenirea la statul de drept și la legalitate implică cunoașterea Constituției din 1923, cea mai democratică din Europa, și revenirea la forma de guvernământ tradițională a poporului român, monarhia constituțională. Această formă de guvernământ sub care tot românul prospera — monarhia constituțională — ne-ar acorda stabilitatea, prestigiul, și atât de mult dorita reîntrire în Europa. Cînd voința poporului se va putea exprima liber, un referendum va decide asupra formei de guvernământ: plină atunci, restaurarea monarhiei are să fie singura alternativă la încașul economic și la anarhia socială. Nu un rege sau o regină ne interesează, ci instituția în sine, care este democrația și românească și care ne poate reda echilibrul și stabilitatea.

Dimensiuni să ajute POPORUL ROMÂN !

BRAȘOV DUPĂ BRAȘOV

BUCUREȘTI

RADU FILIPESCU

Un președinte trebuie să fie folositor țării, nu doar ales

Astăzi se împlinesc 3 ani de la revoluția muncitorilor din Brașov.

Revoluția lor, deși nu a reușit să răstoarne regimul, l-a făcut să se clatine, l-a făcut să nu mai aibă nici o justificare.

Pentru noi a însemnat un adevărat catalizator, un ferment care și-a văzut rezultatele în decembrie, anul trecut. La Timișoara a fost un imbold la care am reacționat cu tot sufletul, dar doar sufletul nu a fost suficient. Stăteam în casă, eu urechea la radio și așteptam știrile, pentru că la fel ca de la Timișoara, știrile veneau foarte greu. Treceau întâi prin sirăniștate și veneau înapoi transmise de posturile străine de radio, de Europa Liberă.

Europa Liberă este și astăzi alături de noi. Cred că putem să-l considerăm și pe dinșii, pe cei din exilul românesc, părași la lupta care s-a purtat.

A trecut aproape un an de la răsturnarea unei dictaturi personale și putem să spunem că nu sîntem mulțumiți. Nu doar din cauza greutăților economice. Ci mai ales din cauza unor speranțe înșelate, a unor adevăruri ascunse. Și în mare măsură pentru că astăzi sistemul obligă să comemorăm 5 luni de la un eveniment care aruncă o umbră întunecată asupra vellei și istoriei noastre.

Pentru evenimentele din iunie sînt mai mulți vinovați. Dar responsabilitatea o poartă în mare măsură o persoană din conducerea țării. Acum, la 5 luni de la evenimentele din iunie, după ce impresiile s-au cristalizat, putem să afirmăm responsabilitatea celui care este președintele țării pentru ceea ce a însemnat venirea minerilor în București. Ne îndolm că poziția domnului Iliescu, de președinte, îl este folositoare țării, nu doar ales.

Mulțumim muncitorilor din Brașov pentru că prin faptele lor din trecut au făcut posibil să ne întâlnim, acum și aici.

Le mulțumim pentru că au fost și sînt alături de noi și acum. ■

DUMITRU IUGA

Ce rol nefast a jucat Televiziunea!

Adăucirea alarmantă a sărăciei, penuria de produse de tot felul care a devenit conștientă, creșterea războaielor a profesorilor sub masca liberalizării lor, iarăși care bate în usă, amintind un nou cortegiu de necenzuri sînt probleme na-

ționale deosebit de grave, dar nu trebuie să uităm o clipă ce rol nefast a jucat Televiziunea Română în acumularea acestor probleme și cât rău ar putea să mai facă în continuare dacă va funcționa așa cum a funcționat pînă acum.

Se impune ca unicul control asupra acestei instituții să aparțină întregului popor român și acest control nu se poate exercita decît printr-o lege care să permită acest lucru. La cirna Radio-televiziunii Române nu mai trebuie să se aștepte oameni numiți, indiferent cîte garanții ar oferi puterea că aceștia reprezintă interesele dv.

Cereți forurilor diriguibile care se ocupă în acest moment de treburile țării să inițieze un concurs public de competență profesională și probitate morală pentru ocuparea funcțiilor de înaltă răspundere civică în conducerea supremă din Radioteleviziunea Română

Fotografie de OVIDIU BOGDAN

Națională, cereți adoptarea unei legislații de organizare, funcționare și protecție pentru această instituție care să o scutească pentru totdeauna de orice urmă de servilitate în fața puterii. Nu uitați o clipă faptul că democrația autentică, în România, este încă un deziderat, iar controlul asupra Televiziunii Române exercitat de un anumit grup social-politic va amina sine die această mult râvnită împlinire.

Nu uitați faptul că această democrație își fundamentează existența pe valorile morale promovate prin cunoașterea adevărului, oricît de dur sau încomod ar fi acest adevăr. Cunoașterea acestui adevăr va contribui în mod decisiv la procesul de purificare morală și spirituală a acestui popor otrăvit de mișcările pesimiste ale răspîndite de totalitarismul comunist.

Să nu ne fie teamă și nici rușine în a recunoaște în primul rînd acest mare adevăr. Și să nu uităm nici o clipă faptul că acest rol decisiv în promovarea adevărului îl are, în acest moment, Televiziunea Română Națională.

Zi de zi, ceas de ceas, acest adevăr poate pătrunde în casele dv. prin intermediul imaginilor. Este suficient ca cei angajați sau investigați de dv. cu această nobilă misiune să creadă în rolul purificator al acestui adevăr. Adevărului și numai adevărului trebuie să-i subordoneze întreaga existență și activitate slujitorii T.V.R.

Cereți puterii să treacă în rezervă vechii activiști de partid, cenzorii și stăgile securității. Nu eu oamenii a căror gîndire pare bătută în cuie, în niște il-pare de lemn uscat și deformat de timp, nu eu indivizii lipsiți de coloană vertebrală, puși pe căpătulul sau capabil să-și vîndă de o mie de ori conștiința pentru a obține un post cocotat cu mai sus în ierarhia acestei instituții. Sialacma „LA VREMURI NOI — OAMENI NOI” se impune a fi aplicată mai mult ca orîndea în Televiziunea Română. ■

ALEXANDRU POPOVICI

Dilema: bei — mori, nu bei — tot mori

Pe fondul tensiunilor complexe și profunde ale anului 1987, scintila care a declanșat evenimentele din 15 noiembrie de la Brașov a fost de natură social-economică, respectiv problema salariilor. Astăzi, societatea românească se vede din nou confruntată cu o stare de tensiune, generală de falsă reformă propusă de guvern. Precizăm clar, sîntem pentru trecerea la economia de piață, dar așa-zisa liberalizare a prețurilor afectează puternic nivelul de trai al consumatorului, fără a putea avea efecte în redresarea economică, deoarece nu acționează asupra elementului esențial care pune în mișcare mecanismele economiei de piață: cointeresarea, care trebuie să fie individuală, directă și apropiată.

Modul în care se stabilește acum prețul conduce la un nivel exagerat, deoarece acest preț ascunde în el toate deficiențele tehnologice și organizatorice, făcînd din ceva falimentar ceva aparent rentabil. În condițiile economiei etatizate, faptul că există mai mult de trei producători nu înseamnă concurență. Nimic nu-i împiedică pe acești producători să cadă de acord și să introducă în preț tot ce înseamnă prostie și incompetență. Atît timp cît nu există abundența de marfă pe piață, prețul exagerat trebuie plătit.

Ordinea firească, care reduce la minimum traumele inerente transformărilor, presupune o anumită succesiune a etapelor esențiale, așa cum s-a prezentat astăzi în Declarația Alianței Civice. De ce nu s-a procedat așa? De ce guvernul a ales o cale care, fără a rezolva nimic, conduce la o maximă pierdere a popularității sale? Putem presupune că are motive majore, politice, precum: pînătoare față de aceste riscuri. Se fac auzite voci care susțin că procedea (sau este îndrumat) în mod intenționat greșit, pentru a compromite ideea economiei de piață.

Aceste motive, cît de puternice și reale ar fi, nu justifică însă un risc atît de mare ca cel asumat de guvern. Fără să vrem, ne gîndim deci la un supermotiv. Desigur că o rentabilizare reală, pe o schemă rațională, ar duce la o drastică reconsiderare a colosilor energofagi, care sufocă economia națională. Dar această reconsiderare ar putea scoate România din situația de țară dependentă energetic, deci s-ar rupe odgonul care ne leagă de principalul furnizor extern. Poate au toată lumea doare restul rușinii acestui odgon. A-și menține cere însă cheltuieli, și banii trebuie luați de undeva.

Oftarea ar fi motivată, fiecare în parte sau în conexiune, un lucru este sigur: nu s-a procedat bine! Și pentru că o gresală atrage după sine o alta, guvernul a fost îndrituit cu puteri speciale în ce privește taxele și impozitele. Ce va face acum un cetățean cu economiile sale de o viață? Dacă le păstrează, se devalorizează. Dacă le investeste într-o activitate privatizată, nu știe cum va fi taxat de guvern prin impozite. Este dilema de la fîntina otrăvită din pustiu: bei — mori, nu bei — tot mori.

Se strigă „Jos guvernul!”. Cerem guvernului, indiferent dacă este vorba de cel de azi sau cel de mâine, să apere în mod constructiv poziția noastră. Să se aplece la tratative serioase cu sindicatul, nu de pe poziții dictatoriale, de superioaritate, cum s-a întîmplat. Să găsim calea prin care să alungăm nehoziile care s-au cuprins 9 din 10 familii românești în 1987, un număr-o pe care care se gîndește să plătească.

Avem și noi dreptul să ne gîndim la bine. La ziua cînd nimănui nu va mai doare să plece din România. ■

Fantasma românității

■ Recurs la clasicitate

Cineva se juca spunând că este clasic ceea ce se învață în clasă. Faptul că despre aromâni nu s-a învățat niciodată în clasă probează că aceștia, pe nedrept, au fost omisi dintre valorile poporului român. Iubiți cu intermitență — în valuri romantice, mode de tubire — locul lor continuă să fie prost înțeles, binevoitoarea sintagmă „frații de la sudul Dunării” fiind la fel de păgubitoare ca și tăcerea ostilă în care au fost îngropați 45 de ani. Vorbind mereu de „frații de la sud”, de „frații de la est” — ca de niște rude îndepărtate, preocupati prea mult să nu-i supărăm pe vecini, am creat imaginea unei etni puțin numeroase, concentrată între hotarele unei țări. Improvizăm în umbra lui Kavafis când spunem că, NOI și VOI, aceste vorbe de gheșt, nu ar trebui să mai fie rostite, pentru că NOI și VOI și EI — adică meșterii și istroromânii — compunem o românită mare și întinsă care a cuprins, la un moment dat, aili pământ cît să încape în el de patru, cinci ori România actuală. Singură dialectologia s-a priceput să judece drept și să înțeleagă că limba română a fost vorbită în patru chipuri distincte, că românitătea este o masă cu patru picioare: dacoromânii, aromânii, meglenoromânii și istroromânii, iar țibla mesoi, locul unde ne așezăm hrănele spiritului, a crescut în secole de nunciță și inspirată lucrare. Numai că, iată, o limbă literară și o cultură savantă, cu statul și cu institutiile care le-au produs, creează un centru față de care tot restul devine margine. Din acest centru se vorbește în numele lui NOI cu VOI și despre EI și tot de aici este alimentată conștiința alterității. Faptul este firesc și, pînă la un punct, neoriv dacă sesizăm la timp momentul socofiei, momentul cînd din buștele reficem un întreg. Căci tu degeaba îmi spui că aromânii nu sînt români, că nu te recunoști în ei, că eu forțez nota crezînd că prin pleoacă de pro domo pot să corectez o imagine colectivă. Este păcat că nu înțelegi că propagandă mea — admit că este propagandă, ai dreptate — nu se face în profitul aromânilor, ci al unei fantasmă a românității, iar ceea ce nu înțeleg eu este de ce orice cuprindere exhaustivă a manifestărilor unei etni trebuie să fie suspectată de naționalism și vulgaritate. Luatul ei mai important pe care ar trebui să-l înțeleagă românii acum ar fi acela că, așa cum Dumnezeu este unu și trei în același timp, românitătea este unu și patru și că, deci, atunci cînd spui român, înțelegi: dacoromân, aromân, meglenoromân, istroromân, roștii dintr-o singură suflare, iar cînd învoci pe oricare dintre ei gîndești român, fiind exclusivă ideea nefericită de frate, pentru că fratele nu este o intruchipare a ta ci, pur și simplu, o altă persoană. De aceea cred că ar fi potrivit să le spunem copiilor în clasă că noi, românii, am fost foarte mulți. Că dintre noi Bizanțul și-a ales împăratul. Să le vorbim de Petre și Asan ca despre împărații noștri, să-l facem să înțeleagă că Dunărea a fost pentru noi doar un drum fără praf și că, în general, nimic nu ne-a împiedicat să ne păștem oile din insulele Ionice pînă pe Coasta Dalmațică, din Cimpia Tisei pînă în Caucaz.

■ Compendiu de patos și splendoare

Oamenii pe care i-am întîlnit mi-au cerut întotdeauna să le spun ce sînt aromânii în două cuvinte. **Durere și splendoare** sînt cheile existenței lor. Deși cuvîntul **paradox** nu poate în nici un caz să lipească, istoria românilor din sud fiind pentru mine un necuprins paradox. De pildă, paradoxal mi se pare că au fost concomitenți nomazi, transhumanți și sedentari. Că au fost sedentari o probează prezența lor în cele mai multe orașe din Peninsula Balcanică. Negustori și meșteșugari, aromânii știau să exploateze un vad. Transhumanța este atestată de zecile de tîrguri păstoraști plasate cît mai sus în munte. În fine, nomadismul este cel mai contestat. Totul pornește de la o greșită înțelegere a noțiunii: dacă echivalezi nomadismul cu vagabondajul, este firesc să-ți fie rusine să îi nomad. Philippe Arbos îl consideră totuși ultimii nomazi ai Europei. Ei fac parte din familia crescătorilor de animale al căror nomadism nu este dictat nici de sărăcie, nici de setea de aventură, nici de vocația pentru răz, ci de nevoia de a găsi hrană pentru animale.

La drum, viața este plină de neprevăzută și faptul predispozează la solidaritate. Într-un sat doi vecini pot să se dușmănească o viață. Cînd ești nomad cauți în orice om un aliat. Grija pentru protecție devine la aromânii și albanezii un cult care se exprimă în legătura *bessa-bessa*. Cînd ești nomad trebuie să știi să-ți pot-covești calul, să-ți cioplești un samar, să-ți vindeci de boli, să-ți coși hainele, să-ți repari pușca, trebuie să știi să faci orice. De aceea, cînd nomadul renunță la viața de pe cal și se oprește la oraș, poartă cu sine vocația clară pentru meșteșuguri. Aromânii au fost: brutari, han-

gii, tîmplari, săpunari, scribi, măcelari, găgângii, pardositori, sticlari, armurieri, aramari, iconari, giuvaerții; zidari — foarte buni zidari: au făcut în Balcani un număr imens de poduri și biserici; fotografi; frații Manachia au reușit să-l fotografieze pe Sultân. Drumul te obligă să vorbești multe limbi. Performanțele aromânilor de poliglotie sînt celebre. Se vorbește de oameni care cunoșteau 14 și 17 limbi. Bilingvismul și trilingvismul erau o stare curentă. Wej-gand consemnează o conversație purtată în casa unui negustor, unde ei cu gazda vorbeau în germană, cu mama gazdei în greacă, cu sora acestuia în aromână, iar fratele lui Wejgand, care era de față, vorbea cu nu știu cine în engleză. Și, ca și cum limbile pe care le vorbeau nu erau destule, sînt cunoscuți printr-o sumedenie de limbaje profesionale secrete. Încă din secolul XVII se remarcă la ei un gust explicit pentru cultură. Începînd din acest moment putem vorbi fără rezerve de oameni vestiti. Cu titlu de curiozitate invoc figura Elenei Lucrezia Cornaro Piscopia, care urma facultatea de medicină de la Padova prin anul 1600. În afară de oi și capre, aromânii nomad crește cai, catiri și măgari, cu care își cără avuțul pe unde se duce. Cînd țsăcarea (comunitatea) aș pe loc, atunci animalele devin un mijloc de transport pentru alții. Faptul că aromânii au fost cărășii Balcanilor este bine știut. I-a scos din competiție numai trenul. În căravană tînărul învăța să se orienteze pe drumuri, să facă afaceri și să lupte, pentru că o căravană încărcată era mană cerească pentru tîlhari. Toți păstorii aromâni au purtat arme, oricare dintre ei era un posibil soldat. Au luptat pentru Bizanț și împotriva Bizanțului, au luptat împotriva turcilor și pentru ei; au luptat și cu venetienii. Iată o istorie cuprinsă undeva între anii 1693-1699, în timpul războaielor turco-venetiene. Aromânii luptau alături de turci nu din iubire, ci ca să se apere de venetienii care furau tot ce se putea fura. Cu ocazia unei decinderi dezonorante, venetienii au capturat cîțiva războinici. Legații cu mîinile la spate, prizonierii zăceau pe punte dezarmați. Vremurile erau însă tulburi pentru toți. Îmbătățit de succes au fost atacul de o corvetă algeriană care i-a somat să se predea. Luati prin surprindere, venetienii erau pe punctul să cedeze,

După 1840 au urmat anii sîngerosi ai renașterii naționale cînd, pentru vina de a voi să aulă în biserică și școală cuvînt românesc, aromânii erau înjunghiați ca mielul de Gurban. Masacrele inițiate de mișcarea panellenistă au durat pînă la începutul secolului XX, cînd, printr-o iradială, sultanul a decis că aromânii sînt liberi să-și aleagă limba din școală și biserică, după cum le este voia. Independent de aceste tulburări, păstoritul este periclitat prin constituirea statelor moderne din Balcani. Păstorul și oala înfruntă un alt dușman, frontiera. Paradoxal mi se pare că aromânii, deși implicați serios în formarea tuturor acestor state, pentru ei nu au pretins nimic. Să-ți faci un stat înseamnă să stai să-l păzești, or, nomadul știe să-și prețuiască

mobilitatea, o percepce ca pe un câștig. Cred că a mai contribuit și ceea ce numesc eu, în glumă, complexul Richelieu, faptul că aromânii preferă situațiile cînd pot acționa din umbră. După 1920 a urmat colonizarea în Cadrilater. Peste un milion de greci proveniți din Asia Mică fuseseră așezați în zonele locuite de aromânii și aromânii nu decia să plece. Sînt cutremurătoare mărturiile legate de prima iarnă petrecută în țară. Mă fac să mă gîndesc la prima noapte cînd sînt separate oile de miel. În fine, a căzut cortina celor 45 de ani, o cortină de pîlă prin care nu-ți auzeci vocea. 45 de ani de consens asupra faptului că aromânii în-

grupuri mai mici în America, Australia și Turcia. Mulți dintre ei nu mai au conștiința aromânității lor, au devenit cetățeni ai lumii, îi recunosti după nume. Alții știu că sînt aromânii, dar faptul nu înseamnă decît că iubesc o poveste, povestea armănamei și a neamului lor. În fine, mulți aromânii sînt aromânii pur și simplu. Își conservă limba, cu riscul de a fi ridicoli, își perpetuează valorile, își țin obiceiurile și se străduiesc să scrie în dialect. Al obiectat de nu știu cite ori că spun despre ei numai lucruri bune și că binele în exces, la fel ca răul, creează caricaturi. Dacă au avut defecte? Sigur că au avut și au și astăzi. Dar, repet, nu aromânii conșează acum, o să le fac o dată un portret robot cu mult simț critic: scopul meu acum este să te sensibilizez față de ideea de **românitătea mare**, să te conving că, recuperînd mental pe toți românii, desenul chipului nostru devine mai bogat și mai subtil. De pildă, cit de bine se completează prin aromânii imaginea românului **everghet**, orientat spre zidire, și nu o zidire făcută numai pentru al lui, ci una care să facă să se vorbească despre el în toată lumea. Nici Tusița, nici Sturnari, nici Averoff, dacă voiau să-și așeze cătitorile în calca lumii, nu le puteau așeza mai bine decît la Atena. Și nu pot să nu menționez esența paradoxală a gestului lui Averoff care a făcut pentru Atena tot ce a făcut: fără să vină s-o vadă, spunînd că „Grecii să-și faceti binele de departe, dar pe greci să nu-i vedeti de aproape”. Despre dăruirea se pot spune multe. În 1900, Chirata Rogea lasă prin testament 100 de flori pentru biserică din Bitolia, 100 de flori pentru Comitetul Macedonoman, 100 de flori pentru o pomă de tînăndu; la școala de fete și alte 100 de monchi de aur pentru Fondul favelor de bine, din care să fie înlocuite fete sărăce. În 1904, Ciomaga lasă bani pentru construirea unui arh de bătrîni cu o pensie de 60-80 de poturi. Zece mii de bani pentru biserică și spital. Radulexi pentru farmacie. La Budapesta un Sima controlează în asociație cu contele Széchenyi podul cu lanțuri de peste Dunăre. Alt Sima, tot la Budapesta, are un rol important în creșterea unor instituții ca: Muzeul Național, Academia Comerțului, Teatrul Național, Conservatorul, Casa artelor frumoase, Institutul orbilor, legăne, școlile. Sima lasă, Dumba lasă, Tusița lasă, tot lasă cite ceva: chiar atunci cînd se află în Viena, Budapesta, Odessa sau București. Parcă Zaopa n-a lăsat? Așa se explică de ce cuvîntul lasă a ajuns într-o neobișnută să însemne în neogreacă „testament”. Era posibil să lasse pentru că aromânii bogat nu își înveala nevasta în aur, în cea în casă o viață sobră, mica și bună fără exces, și pentru prestigiul lui ce nu te să facă decît să dăruiești? Vreo două secole dăruiește enorm sfînd limitate dăruiciei, numai cine are poate să-și

cînd Angheli Sumila, Micul Hormopoi și Panu Meliani au strigat că ei pot să salveze corabia, în cazul în care sînt dezlegați. A urmat o luptă în care aromânii au învins, așa cum au pretins-o a fost să fie readuși, de urgență, fix înapoi pe malul de unde au fost luați. Ioan Nenitescu, inspector școlar, deputat și prefect, în timpul unei călătorii făcute la sfîrșitul secolului în Macedonia, a avut ocazia să vorbească față în față cu brigandul Cocones. Acesta i-a spus: „Vezi pușca asta? Este o pușcă soldătească, e grozavă, n-are nimeni voie s-o poarte. E numai pentru militari. Eu am luat-o, știu eu cum, și mă plimb cu ea prin mijlocul Pogradetului fără să dau seamă cuiva. Nu sînt numai eu așa, sîntem tot neamul Cocones. Nu plălesc nici bir, Fezu Feta nu mi-a pus bir, știe cum sînt Coconesii. Pentru că dacă m-ar vătămă pe mine i-o trage frate-miu un glonț și de-l vatămă și pe el trage alii frate, sîntem mulți și toți sîntem făcuți pe pușcă”. Mă incintă ambiguitatea celor două situații, cum ambiguă pare să fi fost treaba și la Missolonghi, unde Lordul Byron admira nu luptătorii greci, așa cum credea, ci armatele aromâne. Este suficient să mergi la muzeul de istorie din Atena și să pășesti în sălile tapetate cu portrete de mustăcioși ca să constată, citind numele de sub pictura indiosător de stîngace, că foarte puțini luptători erau altelea decît aromânii. Adică acei luptători despre care Fauriel spune că se antrenau sărînd peste ț cal sau peste ț careta încărcată cu spini și care se întreceau cu caii cei mai luți în fugă...

semna legionar și deci dușman teribil. 45 de ani în care a publica ceva despre aromânii echivala cu transgresarea unui tabu, esența taboului constînd în faptul că interzice fără explicație. În vara lui 1972 eram „în Iorga” pentru un pasaport. După ce am spus cu obidă tot ce pregătisem pentru audiență, ofiterul a exclamat, știu, aromâncă, legionari, cuțitul la briu. Nu i-am luat-o în nume de rău. În această imagine falsă cred și alții. I-am explicat că am purtat cuțite la briu într-o vreme cînd modul de viață ne-o prindea, dar că acum nici Joja, nici Carafoli, nici Caragiu — am invocat citeva nume care mă gîndeam că îi spun ceva — nu mai poartă cuțite, cum nu mai poartă nici briu. Pe urmă i-am spus că aromânii nu au fost mai legionari ca alți români, dar că ceea ce a înșelat chiar și pe oamenii de bună credință a fost faptul că masacrele la care au fost supuși și despre care vorbeam i-au făcut să aibă cuțitul românismului și al creștinătății, care sînt pentru ei două noțiuni imbricate cu sînge de tată, frate sau fiu și că pentru românism și creștinătate mulți dintre ei trecuseră Dunărea și veniseră în țară. Faptul că în locurile de bastină nu au fost niciodată antisemii, govini în general, este probat prin secole de bună conviețuire cu toate etniile din Balcani, atît în sate cît și în orașe.

■ Și astăzi?

Aromânii trăiesc azi în România, Grecia, Bulgaria, Iugoslavia și Albania. În

permită să piardă, să-și exerceze forța de a da. Astăzi aromânii nu mai este **everghet**. Lipsesc cadrele care să traducă binele public în prestigiu. Și totuși, ce se întîmplă astăzi? Cred că este ceva care nu se schimbă. În sensul în care Gabriel Liiceanu utilizează figura lui Odiseu și a lui Ahile, primul versatil și plurivalent, al doilea haplotip, aromânul este un Odiseu care l-a înghițit pe Ahile. El lansează spre exterior nebanuite disponibilități, iar în casa sufletului conservă o structură veche și elementară. Faptul este sursa unor infinite paradoxuri și explică ambiguitatea românului care este și dirz și supus, și muncitor și lenes, și cinstit și hoț, și așa-și-asa. Stăteam săptămîna asta la coadă la cartofi. Lume mullă și amestecată. Din vorbă în vorbă se ajunge și la țigani. Domnule, zice unu; bine le-a făcut la Korălniceanu. Da, zice altu', dar pentru așa ceva oamenii trebuie să fie uniți și noi nu sîntem în stare. Păi aia nu sînt tot români, îi contrazice primul. Nuuu... scrie și-n ziar, sînt **machedoni**.

Știu că mentalitățile nu se schimbă prin ucaș, de mîine sîntem toți români și va fi bine! Știu că tot ce pot să fac este să vorbesc fără să sper nimic despre conturul fantasmelor mele.

IRINA NICOLAU

*) Spre deosebire de frăția de cruce, care este o încredințare reciprocă între bărbați de același Dumnezeu, *bessa-bessa* este o legătură care se poate face între orice fel de oameni. Ea presupune o libertate deplină și nu poate fi anulată prin nici un procedeu.

Creștinism, democrație, reconciliere

— Două colocvii —

MIRCEA IOSIFESCU

Budapesta, 3—4 octombrie. În încăperea simplă a unei case de rugăciune baptiste, ornată doar cu stegulele române și maghiare, se ține Conferința de Reconciliere, organizată de Mișcarea de Reînnoire Reformată din Ungaria. Invitați: români și maghiari. Mai participă pastori din Biserica Apostolică (Church of the Apostles) din Statele Unite; Biserica Apostolică a sprijinit și sprijină libertatea religioasă în Estul Europei.

Mătrabaza, 5—7 octombrie. În mijlocul unei păduri de stejari, în casa de odihnă a Bisericii Reformate, are loc Conferința Internațională Creștinism și Democrație, organizată cu concursul societății CREED din S.U.A. (Christian Rescue Efforts for the Emancipation of European Dissidence).

Despre organizatori: Mișcarea de Reînnoire Reformată din Ungaria, condusă de Dr. Németh Géza, urmărește atât îmbunătățirea conducerii spirituale și administrative a Bisericii Reformate, cât și obiective ecumenice. Înainte de revoluția din decembrie, în condițiile valului de emigrare, mișcarea de reînnoire reformată a contribuit substanțial la ajutorarea emigranților din România. După revoluție, acestei activități i-a luat locul preocuparea pentru ajutoare umanitare. Mișcarea CREED, condusă de Rev. Dr. Ernest Gordon (Universitatea Princeton, S.U.A.), a ajutat persoane persecutate pentru convingerile lor religioase în țări cu regimuri totalitare, reușind uneori să le salveze din închisori (preotul Gh. Calciu, inginerul M. Cloată), CREED contribuie în prezent la ajutorarea de orfeline în România.

Temele Colocviului pentru Reconciliere: a) Principiile biblice ale reconcilierii; ce pot face Bisericile română și maghiară în scopul reconcilierii? b) Conflictele inter-etnice; semne pozitive de reconciliere.

Fierare participant a vorbit în numele său propriu, fără a reprezenta o instituție sau organizație. Referate, comentarii, discuții; formulări generale, exemple concrete. Inerare și extrag. citind sau rezumând, idei și relații semnificative.

Principiile biblice ale reconcilierii; rolul Bisericilor

1) „De câte ori aceste două popoare (românii și ungurii, n.n.) au fost lăsați să conviețuiească în solrit creștinesc, a fost bine pentru tot. Dimpotrivă, de câte ori cei doi dorau să ne domine și să cultive ura și vrajba între noi, această acțiune a fost pricină de suferință pentru tot”, spune Preotul ortodox Dr. Gh. Lătușiu din Oradea, citind apoi următorul episod din istoria orașului:

În 1713, doi delegați ai orașului Oradea, Horvath Samuella (din partea celor de religie ortodoxă) și Szathmáry Paul (din partea maghiarilor), aflându-se la Viena pentru confirmarea privilegiilor orașului de către împărat, au încheiat un „contract de învoială între locuitorii actuali și viitori ai orașului Oradea”, în care se spune, printre altele: „... pentru cazul în care, în viitor, s-ar isca o neînțelegere între ei, s-a făcut următoarea învoială: de câte ori vreunul ar supăra pe altul, ori l-ar defăima religia sau credința, de atâtea ori partea care a făcut acest act să plătească una sută florini; bisericile, școlile să se mențină pe veci... jumătate din Consiliul Comunal alcătuindu-se din cei de religie greco-catolică (ortodoxă), ca aceștia să poată trăi netulburat după ritul și vechea lor credință și nimic să nu-i tulbure în aceasta...”

Predicile, spune în continuare Pr. Dr. Lătușiu, trebuie să combată ura și disprețul. Exemplul dat de profeți este esențial; spiritual ecumenic poate deveni exemplu și îndemn la împăcare.

2) „Impăcarea trebuie pornită — de jos în sus. Trebuie să-i forțăm pe cei — de sus — la împăcare”, spune Preotul ortodox Ioan Ghiurea, din Zalău.

3) Noul Testament înlocuiește preocuparea pentru vina altora cu cea pentru vina proprie. Cum îmi deceloz însă vina proprie? Privindu-mă cu ochii celuilalt. Interlocutorul meu, cu ochi curati, trebuie să-mi spună cu ce am greșit. Dacă vom reuși să ne examinăm astfel, vom avea adevărate revelații (Pastor Virág Károly, protopop de Zalău).

4) Biserica greco-catolică este actualmente minoritară. Ea joacă, față de majoritatea ortodoxă, rolul pe care îl joacă

minoritatea maghiară față de majoritatea română. Poate că, prin intermediul Bisericii greco-catolice, am putea transmite majorității române ce simte o minoritate (Pastor Busty János, Bita, jud. Covasna).

5) Acomodatrea Bisericii la cerințele regimului aflat la putere a dus la pierderea demnității ei înaintea lui Dumnezeu și înaintea oamenilor. Această demnitate trebuie recâștigată cât mai repede printr-o renaștere temeinică (Pastor Adorján Kálman, Zalău).

6) Rev. Dr. Ernest Gordon (Univ. Princeton, S.U.A.) ilustrează iertarea creștină printr-un episod petrecut în al doilea război mondial. Cazurile prizonier la japonezi în luptele din Birmania. Regimul de prizonierat era al unui lagăr de exterminare: soldații americani aveau deci toate motivele să-i urască pe japonezi. Sosește însă în lagăr un camion încărcat cu răniți japonezi; răniți grav, cu răni purulente, pline de viermi. Lucru neașteptat: prizonierii americani au pansat din inițiativă proprie răniile dușmanilor lor, salvând ceea ce putea fi salvat.

Conflictele interetnice; semne pozitive de reconciliere

1) Reînvierea naționalismului este caracteristică estului european post-comunist. Confruntările interetnice sînt cu

este încă vulnerabilă și instabilă. Instabilitate înseamnă posibilitatea ca o cauză neînsemnată să producă un efect considerabil. De prezenta instabilității trebuie să ținem seamă atât românii cât și ungurii, atât în cuvinte cât și în fapte. (M. I.)

Colocviul Creștinism și democrație: participare internațională mai largă, tematică mai generală; referate, urmate de discuții.

Rev. Dr. Ernest Gordon (Univ. Princeton), președinte al CREED: Există o legătură indisolubilă între demnitate și egalitate. Ideea unicității și demnității ființei umane a stat la baza nedeziului spontan la Biserica timpurie a ființelor private de demnitate.

Subordonarea Bisericii față de Stat a transformat reprezentanții Bisericii în burocrati ai Statului. Reforma a respins alianța dintre Biserică și Stat. Reforma este, prin natura ei, permanentă. „Există un proces perpetuu de construire, de destrămare, iar apoi de restaurare a Bisericii” (T. S. Elliott).

Nu democrația creează creștinismul, ci creștinismul creează principiile morale esențiale democrației: demnitatea individului, libertatea lui, responsabilitatea lui.

John W. Whitehead, jurist, Charlottesville, Virginia, S.U.A., președintele Institutului Rutherford (care, înființat în 1962, are ca obiectiv apărarea drepturilor umane fundamentale și revenirea la valorile tradiționale ale Americii):

Teismul iudeo-creștin se bazează pe valori absolute, invariante la circumstanțe. Unul din principiile de bază ale gândirii social-politice iudeo-creștine este exaltarea individului. Consecințe: dreptul absolut la viață, egalitatea și demnitatea. Aceste valori sînt însă periclitate astăzi în societățile de consum, care manipulează individul. În locul valorilor absolute, cultura occidentală este ancorată în relativism, criteriul etic fiindu-i substituit criteriul utilitar. Sensul conjunctural al valorilor își află apogeeul în societățile totalitare. Un alt principiu este responsabilitatea. Eliminarea lui se manifestă la nivel statal prin autoritarism sau prin totalitarism. Consecința politică a pierderii acestor valori absolute este pierderea fundamentului logic pentru ca individul să fie investit cu demnitate; se pierd deci libertatea și egalitatea.

Renunțarea la Dumnezeu implică (Nietzsche) sacrificarea moralei creștine și a valorilor absolute. Vidul creat de dispariția divinității este umplut în societatea americană prin crearea de noi idoli.

Legea este expresia moralității unei societăți, a valorilor ei fundamentale. Esen-

ge în prezent un minim în istoria Ungariei; Ungaria ocupă locul al doilea în lume, după U.R.S.S., în materie de divorțuri și primul loc la sinucideri și la alcoolism. Corupția în administrația statului și în afaceri este la ordinea zilei, iar masele sărăcite sînt exasperate de faptul că foștii activiști de partid tind să devină viitorii capitaliști. Pentru căderea de azi nu trebuie blamat necreștinul, ci biserica nouă. Creștinii trebuie să-și asume responsabilitatea pentru problemele sociale și pentru religie, pentru a da o șansă tinerei generații de a fi crescută în spirit și moralitate creștină.

Ing. Mircea Cloată (Ploiești) vorbește despre acțiunea misionară a Bisericii din „Alianța Evanghelică Română” (Baptistă, Creștină după Evanghelie, Pentecostală, Oastea Domnului), care numără în total un milion de credincioși. Biserica Creștină după Evanghelie, careia îi aparține Ing. Cloată, a acționat în ilegalitate până în ianuarie 1990. În aceste condiții, riscându-și libertatea, a reușit totuși să aducă peste 100.000 Biblilor în România și în U.R.S.S. Rezultatul: 12 condamnări la pedepse variind între 5 și 6 ani închisoare.

Din U.R.S.S. participă o delegație a Partidului Creștin Democrat, primul partid de opoziție, înregistrat legal la 30 august 1990, delegație compusă din Alexandru Ogorodnikov, președinte, Oleg Sosnina, profesor la Inst. Politehnic din Moscova (baptist) și Vagan Emin, jurist, din partea Bisericii Apostolice Armeene. (Primum partid Democrat Creștin din U.R.S.S. a fost înființat în 1969 de către Ogurțov, care a plătit această inițiativă cu 15 ani închisoare plus 5 ani exil, condamnare executată în intr-gime).

Ită ce spunea Alexandru Ogorodnikov: „Distrugerea forțată a culturii creștine a declansat instincte joase, descoperire morală și un val de teroare criminală sabbatic, care a bîntuit nopțile prin străzile orașelor rusești... Vrem să rezistăm mișcării fatale a țării noastre spre haos și spre război civil... O națiune trăiește aita vreme cit are forță morală. Când spiritualitatea ei dispare, națiunea părăsește scena istoriei. Sinsem acum pe un drum care nu duce nicăieri. Avem un singur mijloc de a supraviețui: să ne restructurăm viața, relațiile sociale și politica pe baza valorilor creștine eterne”.

John Crossley, industriaș, președinte al CREED (venit în acest an de șase ori în România cu ajutoare destinate orfelinatelor):

„În țări ca România, în care anii de marxism au produs ravagi sociale, importanța credinței poate fi văzută clar din haosul și degradarea produse de absența ei. Recent, vizitind un orfelinat administrat de Stat, mi s-a vorbit în mod deosebit că ajutorul, atât de necesar, sosit din străinătate, era vindut pe sub mîna de către conducerea orfelinatelor, dar și de faptul că copii trimisi în spitale pentru operații se întorceau în cămine dezbrăcați, întrucît adulții, care trebuiau să-i îngrijească, le furau hainele”. Directorul unui cămin de handicapați a declarat: „...măturînd sau mai trziu, ajutoarele tot ar fi fost furate de cineva”, astfel că mai bine era dacă le lua el... În condițiile deplorabile de foamete cu care este confruntată o mare parte a lumii de azi, o astfel de logică nu surprinde; ea este însă aceeași logică ce motivează crimele funcționarilor și evaziunea fiscală din Vestul opulent. Dovadă stau milioanele de dolari sustrate din bugetul Departamentului de construcții de locuințe și de dezvoltare urbană de către persoane trăind în straturile cele mai prospere ale societății americane... Orgoliul și cupiditatea merg mîna în mîna... Creștinismul este nu doar benefic, ci vital”.

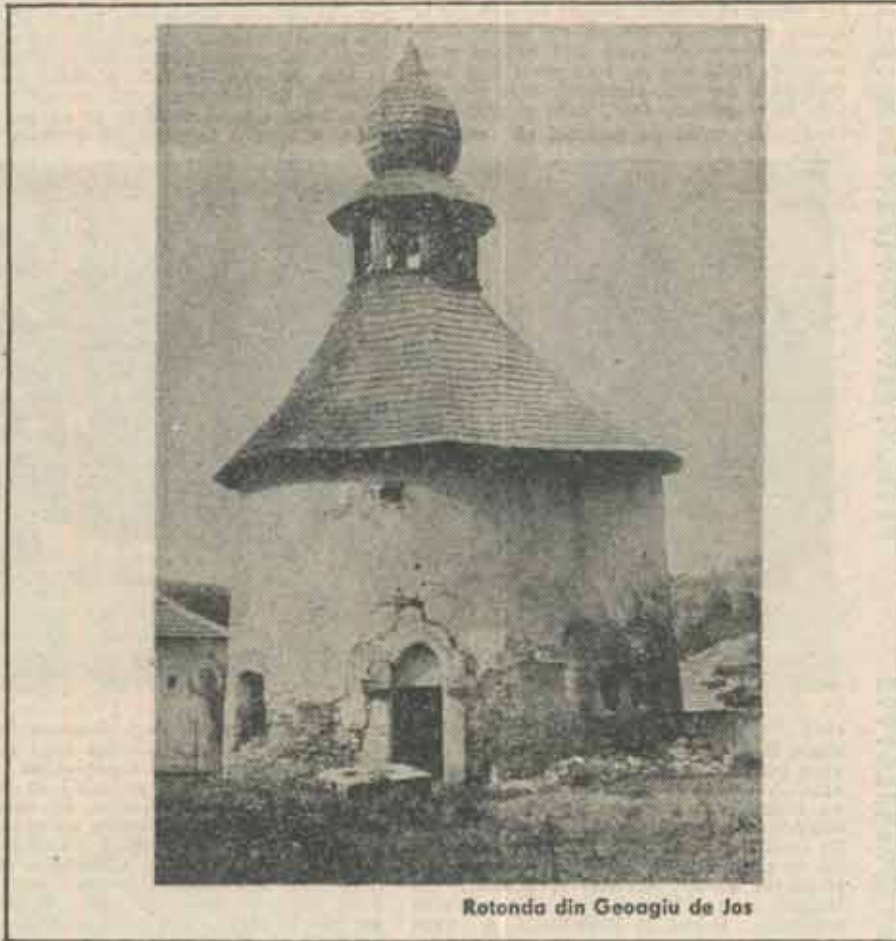
Pastorul Németh Géza: „Bisericile trebuie să sublinieze faptul că creștinismul este o moștenire comună a întregii Europe de Est, iar esența lui este să unescă, dar nu să separe popoarele”. „Antisemitismul trebuie stopat prin proclamarea faptului că moștenirea creștină este moștenire iudeo-creștină”. „Vestul poate ajuta Estul prin propagarea experienței de toleranță, pluralism și protecție a minorităților”. Pastorul Németh propune înființarea unui institut de documentare privind persecuțiile religioase.

Németh Zsolt, deputat în Parlamentul Ungariei, din partea FIDESZ — Alianța Democratilor Tineri: „Biserica trebuie să-și recâștige legitimitatea... Aceasta nu înseamnă o simplă rotație a episcopilor și a altor conducători... ci, în primul rînd, o măturisire a păcatelor... și o informare onestă a publicului asupra trecutului prin delimitarea responsabilităților și reabilitarea victimelor și erilor”.

În prezent există pericolul ca vidul ideologic creat de prăbușirea marxismului și de atracția Democrației Creștine vest-germane să conducă la o deplasare spre dreapta, în un „creștinism politic” autoritar și intolerant; aceasta ar contribui la o nouă alianță Stat-Biserică. Pe termen scurt, acest proces poate fi considerat benefic; pe termen lung însă, el poate deveni periculos, conducînd la subminarea libertății constituționale.

Propunerii FIDESZ în Parlament: instituirea de „audieri” în Parlament asupra unor atitudini dubioase, ca de exemplu cele ireverente; promovarea unei politici de non-segregare în ce privește admițerea țărilor vecine în Comunitatea Economică Europeană.

Am încercat, pe cît posibil, să redau opinii complementare. Apar, însă, recurent, motive dominante: necesitatea reorientării societății către valorile etice creștine, precum și necesitatea redobîndirii autorității Bisericii, prin recunoașterea erorilor și prin recuperarea adevărului. ■

Rotonda din Geoagiu de Jos

atît mai acute și mai violente, cu cît țările au avut un nivel de trai mai scăzut, iar economia lor a fost mai puternic centralizată. Suspiciunile și rivalitățile între grupările etnice sînt, în acest caz, amplificate de impresia fiecărui grup că celălalt este mai favorizat.

Psihologia maselor înregistrează azi un fenomen curios: încercînd posesiv să refuzeze cei 50 de ani de dictatură, mulți sînt tentați să refacă starea de spirit din ajunul celui de-al doilea război mondial. Este o iluzie și o raportare care pot fi periculoase pentru că perturbă găsirea de soluții viabile (Dr. Beana Petras-Voicu, lector Inst. Politehnic Cluj).

2) Istoria nu trebuie uitată. Dar conflictele unei generații nu trebuie să apese asupra generațiilor următoare. Ereditatea culpei și transformarea culpei individuale în culpă colectivă sînt caracteristici ale gândirii tribale.

Soluții eficiente pentru dezamorsarea suspiciunii: cît mai multe contacte între indivizi și între grupuri socio-profesionale române și maghiare.

În etapa actuală, societatea noastră

ta intimă a legii este religioasă. Alegerea de către societate a unui sistem metafizic determină alegerea unei structuri legale; metafizica precede legea. Marile bătălii ale istoriei au vizat ideologii, iar înlocuirea ideologiei implică înlocuirea sistemului de legi. Perspectiva iudeo-creștină asupra legii are la bază existența de drepturi umane absolute, necesitatea controlării oricărei autorități și preocuparea dezinteresată pentru ceilalți.

Dr. Madarász Imre analizează distrugerea creștinismului în Europa Centrală și de Est în ultimii 40 de ani, cu referiri speciale la Ungaria. Persecuția religioasă a fost metodică; Bisericile au pierdut mijloacele materiale pentru sprijinirea școlilor sau spitalelor. Cel mai grav a fost însă afeetă interiorul Bisericii; pastorii, episcopii, în special cei protestanți, au ajuns să fie numiți de securitate și de partidul comunist. Pentru prima dată în istoria religiei, profeții devin servitorii unei dictaturi atec.

Absența Bibliei din existența a două generații a condus la pierderea valorilor etice creștine: moralitatea publică atin-

YOM KIPPUR — meditație de ziua împăcării despre lucruri cu care nu te poți împăca

● Pe Isus Christos nu l-au răstignit evreii

Papa Ioan al XXIII-lea, de nobilă și pură amintire, a făcut în decursul scurtei sale domnii un pelerinaj la locurile sfinte din Israel și a declarat acolo, oficial, că pe Isus Christos nu l-au răstignit evreii. A spus astfel prin gestul său un stigmat de culpabilitate colectivă de peste un mileniu de pe chipul poporului zis ales al lui Dumnezeu. Poporul evreu a fost înferat cam pe atunci când biserica catolică s-a ridicat la rangul de putere mondială: când principiul „o stină — un păstor” nu tolera nici un fel de „altfel”, de deosebire, și dănuiau destule tensiuni sociale jos și sus — între iobagi și nobili, între nobili și regi, între regi și împărați, între împărați și papă —, ca să fie nevoie permanent de un tap ispășitor la îndemână, asupra cărui se pot canaliza toate patimile ce ar periclita eventual ierarhia puterii. Evreii, venetici, refugiați încă de pe vremea doborârii Templului de către Titus (anul 70 p. Chr.), erau totemul pozitiv al acestui rol, neavând niciodată nici un fel de sprijin sau acoperire în spate. Nimic nu dovedește mult mult absurditatea stigmatului milenar, decât faptul că Isus însuși era evreu: lumea sa de idei și activități se așază ridicat din mișcările de creștere cunoscute azi prin Serierile de la Marea Moartă, atunci când conducătorii religioși ai evreilor reprezentau în sinul comunității intransigenți, iar în afara ei, umiliți și spirital de colaboraționism față de coteropții romani, precum și corupții ce derivă de aici; iar echilibrul acestor contradicții era amenințat de însăși ființa tinărului profet din Nazaret. Acel stigmat ancestral a produs nemăsurat de multe suferințe, masacre, pogromuri, închizii asupra evreilor într-un refugiu continuu în secolele feudale, și chiar după. În situația lor imposibilă, de exclusi din structurile feudale, evreii au devenit de voie, de nevoie precursorii civilizației burgheze atât pe plan spiritual, cât și pe planul eficienței economice. Mai apoi, începând din secolul iluminismului până la liberalismul secolului XIX, chiar și cu recesiunile ocazionale, au ajuns la experiența emancipării. Efectul aceluși stigmat a culminat atunci când în estacismele, războaiele, revoluțiile și contrarevoluțiile secolului XX s-a ridicat și a venit la putere fascismul, inițiatorul și realizatorul Holocaustului, care a depășit toate masacrele vechi și ocazionale laolaltă, exterminând în mod organizat șase milioane de evrei în lagărele morții. Intre care aproximativ o jumătate de milion de evrei maghiari.

● Totalitarism instituțional

Până și în epocile liberale simțeam aproape visceral acest stigmat; poate bucurându-ne în cea de-a doua jumătate a secolului XIX și simțeam mai puțin. Dar în subconștientul nostru — al aceluia care am făcut cunoștință de mici copii cu amenințarea hitleristă — s-a trezit în mod atavic sentimentul milenar de periclitare și am crescut așteptându-ne la ceea ce s-a și întâmplat. Toate acestea însă n-au anulat capacitatea de-a primi cu brațele deschise oferta frumuseții vietii, a bucuriiilor culturale. Paralel cu apropierea și creșterea pericolului experiența de bază a generației mele și a mea a fost cultura maghiară clasică și modernă în cadrul culturii europene, în care și germanii își aveau rolul lor decisiv. Pe de-o parte, Thomas Mann și colegii săi, pe de altă parte Hitler. Tot așa: limba maternă și literatura maghiară din Ardeal, marile scriitori umanisti din Ungaria, presa angajat-antifascistă sau teatral „Madách” din Budapesta, un avansat singular al deschiderii europene în sensul cel mai nobil în anul războiului, sau miscarea teatrală maghiară din România și mai apoi din Ardealul de Nord nu erau deloc identice cu legile rasiale și cu jandarmii care ne-au ridicat să ne dea pe mâna lui Eichmann.

Sint conștientă că pentru generația epocii liberale a fost un traumatism cumplit discriminarea constatată după 1949 — cite un prieten vechi, cărui l-a fost rusine să întrețină mai departe relațiile, iar mai târziu n-a îndrăznit să dea adăpost. Dar noi, adolescenții, încă de la sfârșitul anilor '30, concomitent cu ofensiva fascistă interioară din România, am cunoscut intoleranța națională, ca de exemplu prima lege antievrească instituită de guvernul Gotha în 1937, sau uzanțele de la liceul de fete „Ottea Doamna” din Oradea, de unde eram eliminate pentru 2-3 zile (cu scăderea de rigoare a notei la purtare) dacă vorbeam maghiară în curtea școlii, iar nota 10 nu putea primi din oficiu cine nu era român. (Avenim desigur și profesore tineri, bucurătoare, fără prejudecăți, pătrunse de conștiință profesională, care dădeau nota 10 pe propria lor răspundere elevelor minoritare.) Noi am luat cunoștință deci

timpuriu că totalitarismul instituțional, lumea militarizată — cu toate rarele excepții — paralizază individul, îl fac lag și-l anihilează din punct de vedere social; că totul trece în mâna aparatului, iar în momentul când jandarmia vine după cel condamnat, atunci nu mai există prieten, nici n-ar putea să existe, pentru că degeaba ar exista. Faptul că era prezentă și o mare indiferență (poate tocmai ca urmare a stigmatului ancestral), că pe mulți l-a tentat posibilitatea de căpătuire, iar în timpul teroșilor de tip legionar a „crucilor cu săgeată”, la Budapesta s-au dezlănțuit și cruzimi particulare, asta pare să fi fost general obligatoriu: cu excepția Danemarcei, de o tradiție democratică deosebită, peste tot s-a întâmplat la fel. Dar în Danemarca nu erau de salvat decât opt mii de oameni: salvarea sutelor de mii era în restul țărilor imposibilă.

● Un sentiment nemăsurat de jignire

În sufletul majorității celor mai în vârstă decît mine trăia și mai trăiește încă un sentiment nemăsurat de jignire față de maghiari, pentru că au fost capabili să ne abandoneze, după ce pînă și pe lista abonatilor editurii Erdelyi Szépművés Céh (Bressa Ardeleană a Făurărilor de Frumos) figurau atîtea și atîtea nume de evrei. Există oameni care nu numai că gîndesc în maghiară, dar nici n-au fost capabili vreodată să învețe cumsecade orice altă limbă — și totuși reneagă cu incăpătînire maghiarii, care și-au renegat evreii în momentul crucial. Asta e o tragedie a amîndorora. Precum poetul Faludy György scria încă înainte de război: „...nici măcar de blestemat nu poți blestema acest pămînt, decît în limba maghiară”.

Sînt oameni în sufletul cărora niciodată nu se dezlege conflictul: sînt alții care s-au regăsit în mod firesc, ca mine, care sînt maghiară mozaică, așa cum alții sînt maghiari catolici, sau calvini, sau evanghelici, sau unitarieni, sau baptiști, ba chiar secui iudovici, pe care l-au rebotezat la repezeală, pentru a-i salva în preajma deportărilor din 1944. Nu mai sînt în țară decît puțini de felul meu, deoarece generația mea a și pornit decumă spre mormînt; și foarte mulți din puținii reveniți de la Auschwitz au plecat — n-au plecat de bine, așa cum nici nemții n-au plecat de bine, și nici maghiarii și românii ne-evrei, nevoiți să se refugieze în ultimii ani.

● Sînt morții mei cu toții

Eu m-am reîntors acasă printre maghiari, ca și strămoșii mei „pașoptiști”. A avut aici o greutate decisivă faptul că mă întorc într-o minoritate: ea poate avea nevoie de experiența mea, de capacitatea mea de răbdare... Calitatea mea de evreică supraviețuiește doar în sensibilitatea excesivă de-a nu suporta nici un fel de discriminare, de invinuire, de persecuție, nici un fel de campanie instigatoare, nici un fel de stigmat de culpabilitate colectivă. Și încă ceva: morții dispăruți în mod nefiresc, cu toții deodată, care lipsesc din cimitirele evreiești atît de văduvite, trăiesc în mine cu toții, pentru că poate nici n-aș putea trăi fără ei. Și sînt morții mei cu toții: morții mei personali, toată jumătatea de milion, mai ales aproape sfertul de milion din Ardealul de Nord, inclusiv comunitatea din Sărmas, masacrată de rafalele jandarmiei militare și comemorate în mod atît de zguduitor de Sütő András, într-un minunat poem în proză, scris și publicat cu mulți ani în urmă: așa cum singurul refuz curajos al deportării evreilor maghiari exprimat în gura mare, cu asumarea tuturor consecințelor posibile, a fost cuvîntarea episcopului catolic al Ardealului, Márton Aron, spusă în luna mai 1944, în biserica Sf. Mihai de la Cluj. Cuvîntarea aceluși Márton Aron care, după ultimul pelerinaj de Rusali la Fecioara din Șumuleu de Ciuc (1949) a fost arestat și condamnat la închisoare pe viață, împreună cu atîția alți preoți, români și maghiari.

● Reviczky Imre și Alapi Gáspár

Dar au fost și din acela care acționau în tăcere. O „cizmă horthystă”: un ofițer de carieră, comandantul militar teritorial Bala Mare pentru unitățile discriminative — detașamente de muncă obligatorie — a minorităților, evrei și români, locotenent-colonelul Reviczky Imre. El respecta în mod deschis, chiar provocator în ochii autorităților, demnitatea umană a subordonaților săi stigmatizați, și a salvat mii de vieți. De exemplu: cea a românilor din județele din jur, pe care „crucile cu săgeată” (omologii maghiari ai legionarilor) voiau să-i ridice și să-i

deporțeze în toamna lui '44. Reviczky însă, profitînd de harabura lăsată de tentativa ratată a lui Horthy de ieșire din alianța hitleristă, a încercat trenurile destinate românilor mobilizați cu lemne de foc, le-a investit cu însemnele militare de rigoare și le-a lansat de urgență, iar pe oamenii l-a trimis în taină acasă. Frontul fiind aproape, el a dat drumul de asemenea tuturor evreilor concentrați sub comanda sa. În 1943, proaspăt avansat colonel, a făcut o vizită la Oradea, vorbitorul festiv ales dintre cei obișnuiți de el, profesorul universitar și academicianul de mai târziu, Csehi Gyula, l-a caracterizat, citindu-l pe poetul Ady Endre: „Un om în neomenie”. Mai târziu, în „anul de cultură” (1948), regimul lui Rákosi l-a trecut în rezervă de la o zi la alta, neavînd încă vîrșia de retragere, cu o penă ridicol de mică. La scurt timp după reabilitare, în 1958, a murit de infarct — de inimă rea. Celălalt om sînt a fost primarul orașului Komárom, Alapi Gáspár, care s-a opus deschis ridicării populației evreiești a orașului său, drept care a fost deportat împreună cu ei și a murit ca un martir împreună cu ei.

● Moștenirea lăsată de Ceaușescu

Nedreptățile totalitarismului sînt întotdeauna generalizatoare: în această privință n-a fost nici o diferență între teroarea hitleristă și cea stalinistă. Amîndouă au procedat identic și în privința țărilor și popoarelor mici subordonate lor: ele n-au fost stăpînite de destinul sau onoarea lor în nici unul din aceste regimuri. Au fost deopotrivă de manipulate, de instigate unul împotriva celuilalt, de indusi în eroare, fie ei români sau maghiari. După spusele rabinului șef, dr. Moses Rosen, în lagărele din Transnistria, în pogromurile de la Iași, Botoșani și alte orașe au pierit trei sute de mii de evrei. Și încă nici n-am vorbit de țiganii deportați, mînași în convoaiele morții. Eu, care sînt chiar nevinovați în delictul fascismului de orice culoare națională, că doar pe mine m-au ridicat cu ai mei și m-au dus la Auschwitz și în situația noastră nu putem să fim decît în afara puterii, eu nu sînt capabil să-i identific nici pe maghiari, nici pe români cu păcatele guvernelor lor totalitare. Dar știu cît este de periculoasă otrăvirea instituționalizată a sufletelor, moștenirea lăsată vie de Ceaușescu.

Cu cîteva zile în urmă, la a 46-a aniversare a masacrării evreilor de la Sărmas, un sobor de preoți ortodocși au ținut parastas acolo, de parcă n-ar fi fost nimeni care să spună un Kaddis după morții aceia: și în fruncea lor, domnul Radu Ceantea a spus o patetică evințare de doliu, în publicitatea largă a televiziunii. Aceasta n-a fost o aniversare rotundă, mă-nțreb dacă și la apropiata aniversare rotundă a pogromului de la Iași va vorbi tot așa, și, oricum, ar trebui să mă înduioșeze condoleanța, doliul, pe care dumnezeul, ca persoană neatinată de soarta noastră, o poartă pentru morții mei. Totuși, în loc de doliu, m-a pătruns îngrijorarea, sentimentul acut al pericolului, pentru că, sub pretextul botucului pentru morții mei, a răsunat din nou — a multă oară în acest început de toamnă — invinuirea de culpabilitate colectivă împotriva maghiarilor. În interiorul meu suna clopotul de alarmă în locul doliului, pentru că regăsesc toate semnalmintele antisemitismului clasic în acele invinuiți și amenințări continue, în care de data asta dl. Ceantea vrea să-i folosească drept pretext pe morții mei. Pentru că evreii nu este acela care aniversează simbatic în loc de duminică, serbenză în cursul toamnei Anul Nou și peste o săptămîină ziua cîntecului și a lertării păcatelor, Yom Kippur, ci acela care este declarat mereu, din nou, tap ispășitor și amenințat pentru presupusele păcate ale strămoșilor săi.

● Istoria s-a repetat simetric

Nu mai avem statut activ decît puțini dintre aceia care își aduc amînte clar, cu mintea întregă, și erau destul de mărișori cu 50 de ani în urmă, ca să ste ce și cum s-a întîmplat. Nu sînt nici istoric, nici politician, îmi amintesc doar, evoc trăiri și sentimente subiective: dar mă poate avea o valoare publică experiența și lumea interioară subiectivă a unui om care îmbătrînește, ca mine. Domokos Géza și cu mine aveam fiecare 12 ani în 1940, nu noi am dat comanda să se tragă la Ip și Trăznea, ci un ofițer, comandantul unei unități militare, întîmpinat cu gloanțe de flacăii satului, exact așa cum flacăii maghiari din Târcala de Criș întîmpinau cu gloanțe în 1919 intrarea armatelor române. Istoria s-a repetat simetric, atît în acțiunile de partizani ale flăcăilor din sat, cît și în represaliile mili-

tare. A fost ceva absurd și îngrozitor de amîndouă părțile. Și de ce spun astfel: nu noi doi am dat comanda să se tragă! Spun așa, pentru că nu știu dacă mai trăiesc, sau în ajutorul Holocaustului mai trăiau măcar o sută de decendenți ai membrilor aceluși Sanhedrin, care l-a dat pe tinărul revoluționar evreu, Isus din Nazaret, pe mâna autorităților romane. E posibil ca urmașii acelor preoți evrei conservatori, cramonai de propria putere să fi fost executați cîndva în Spania de către inchiziție; e posibil ca ultimii din ei să fi ars în cuptoarele de la Auschwitz. Principiul culpabilității colective a stîrnit în decurs de vreu mileniu și jumătate sute de mii și milioane de evrei inofensivi, cu mîna curată, ca apoi totul să culmineze în Holocaustul hitlerist. Iar din această cauză, îmi dau asupra mea în mod expres răspunderea, dacă pentru morții din Ip și Trăznea, sînt înfierați maghiarii din România și implicat exponenții lor principali, ca de exemplu Domokos Géza, cu stigmatul culpabilității colective.

● Aproape o generație

Dictatul de la Viena a avut un preț mare și cumplit: încă înainte de ocupația nemțescă și deportarea noastră, cei două sute de mii de morți maghiari de cîtușul Donului, soldați și robi din detașamentele de muncă. Foarte tineri în majoritatea lor: la un popor mic, asta înseamnă aproape o generație. Cele de o vîrstă cu mine au ajuns fete mari deja cu statutul de văduve de război: băieții au căzut înainte ca noi să-i fi putut întîlni. Dar au căzut și tineri mai maturi, ca tatăl de 37 de ani al lui Domokos Géza — cu aproape doi ani mai devreme, ca tatăl meu de 51 de ani, care a murit de foame în lagărul de la Dornau (zona Măntăuș) cam pe atunci cînd evreii din masă au fost masacrați de jandarmii militari. Cine ține socotela cîți soldați maghiari dezertori, cîți liceeni din formațiile obligatorii tip premlilar „Levente”, care încercau să se ascundă, să nu fie tirii pe front la 15 ani, au fost masacrați în același fel, tot de jandarmii militari maghiari? Și care din armatele alianței hitleriste n-a avut jandarmie militară?

Militarismul fascist, legitimitățile groznice ale confruntărilor armate, instituționalizarea pentru prima oară în istorie a războiului dus împotriva civililor neînarmați și inofensivi au fost un fenomen generalizat, nelegat doar de anumite însemne naționale. Politica instituțională a anulat în sfîrșit pînă și culpabilitatea colectivă a națiilor: în scurt timp, poate, Germania va fi cooptată printre membrii permanenți ai Consiliului de Securitate, și asta e bine, foarte bine, o spun eu, pe care mă treceau florii pînă și cu zece ani după război, dacă cineva vorbea lîngă mine germana în dialect prusac. Atunci de ce insistă dl. Ceantea asupra culpabilității colective a maghiarilor? De ce insistă, public, la televiziune, în fața țării întregi, împotriva aceluia care erau copiii sau încă nici nu erau pe lume, dar în nici un caz nu erau de față acolo, unde marile puteri dispuneau de grante, și nicidecum n-au făcut parte din plutoane de execuție?

● „Evreii” la ordinea zilei

Majoritatea criminalilor adevărați nu plăti în fața justiției pentru păcatele lor: și ucigașii de la Ip și Trăznea, și cei de la Iași, și cei de la Alta Seacă, care nici n-au fost militari; „sumanele negre” s-au dus într-o tură deja pacificată să-și facă de cap cu toporul și barda, cîc să se răzbune pentru Ip și Trăznea. Crima de război nu se anulează niciodată. Și-a luat pedepsa Eichmann, zece de ani de-a rîndul au fost căutați și aduși în fața justiției SS-iști și cellații răspunzători pentru Holocaust. E posibil ca unii — presupun, nu prea puțini — dintre ucigașii efectivi să se fi putut folosi și să fi răpăsat după o bătrînetă pasnică. Dar noi, care pe atunci am fost copii și adolescenți, noi sîntem nevinovați cu toții. Evrei și ne-evrei. Manifestația de doliu a dl. Ceantea de la Sărmas mi-a adăruit în așa fel, de parcă un mileniu și jumătate noi, evreii, să fi fost nevoiți, obligați să tremurăm de spaimă de an de an, de Vinerea mare, că masele stîrnite de oratori asemenea dumnezeului să vină și să se răzbune pe noi pentru ceea ce au votat la chemarea Marelui Front cîi cîncisprezece, sau douăzeci de membri ai Sanhedrinului de odinioară din Ierusalim, cu 1909 de ani în urmă.

E posibil ca îndărătul gestului să se ascundă doar dorința de afirmare. Campania de instigare tolerată în mod irresponsabil de putere nu distragă doar atenția de la problemele nerezoalvate ale economiei și ale democrației, ci mai oferă și șansa de protagoniști unor oameni sfîștî neluati în seamă, care își flăuresc un capital din intoleranța națională.

Să-și joace deci marele rol al vietii, n-au decît. Dar să nu-i folosească drept firmă și afiș publicitar pe morții mei, care au pierit în anonim, fără să pozeze, dar au fost oameni curajoși și n-au făcut rău nimăui, niciodată. Și, mai ales: să nu întîneze memoria victimelor fascismului, referindu-se la ei nechemati și neautorizați, pentru a fabrica noi stigmatate de culpabilitate colectivă împotriva „evreilor” la ordinea zilei: maghiarii din România.

CORTINA SFÎȘIATĂ

KAREL ČAPEK

De ce nu sînt COMUNIST?

● Sînt unul din acei imbecili care iubesc omul doar pentru umanitatea sa ● Comunismul, o orbire artificială și deliberată în fața realității ● Lumea de astăzi nu are nevoie de ură ● Un om care se respectă nu poate susține pe acela care uzează de intimidare

(Urmare din nr. trecut)

În una din baladele sale, Jiffi Wolker spune: „În străfundul inimii tale, săracule, văd ura”. E o vorbă teribilă. Teribil de nedreaptă. În adîncul inimii săracilor s-ar afla mai degrabă o bucurie admirabilă și foarte frumoasă. Muncitorul din uzină, la mașina sa, glumește cu mai mult antrenament decât fabricantul său, directorul de antrepriză. Muncitorii din construcții se amuză pe șantierele lor mai mult decât antreprenorul sau proprietarul imobilelor pe care le construiesc, și dacă e în casă cineva care cîntă, aceasta e mai degrabă bona, în timp ce freacă parchetul, decât stăpîna casei. Așa-zisul proletar e înclinat, prin natura sa, la o concepție veselă și aproape copilăroasă a vieții. Peștinismul, ura și ariștoeria proprii comunismului, li sînt inoculate în mod artificial și pe căi impure. Acest raport de despărare al de idei negre se numește „educația revoluționară a maseilor” sau „consolidarea conștiinței de clasă”. Săracul, care deja posedă alt de puțin, se vede privat și de elementara sa bucurie de a trăi — prin acțiunea de piatră pentru lumea mai bună din viitor.

Climatul comunismului este inospitalier și îngrozitor. Nu există temperatură medie între staturile burgheziei și cărăbunilor aplecați la revoluție. Nu există activitate în care proletariatul să aibă dreptul să se delecte și plăcere și în pace. Nu mai sînt nici dansuri, nici dîneuri, nici alegere de căușe, nici o coajă mușcătoasă de piine și cămășuricele exploatare. Nu se mai vorbește despre dragoste, ci numai despre perversiunea bogățiilor și reproducerea săracilor. Burghezul respinge propria sa patrezișie, muncitorul bacilul tuberculezei; ca și cum aerul ar fi dispărut. Nu știu dacă stăruie și scriitorii comunisti s-au identificat într-adevăr cu această imagine absurdă a lumii sau dacă ei sînt în conștiință de cauză.

Știu doar că omul naiv și neexperimentat care constituie de regulă proletariatul trăiește într-o lume teribil de deformată care, în ochii săi, merită numai să fie distrusă din temelii. Lume, totuși, care nu e nimic mai mult decât o ficțiune, împotriva căreia — ar fi, pe bună dreptate, timpul să ne revoltăm și la distrugerea ei să ne dăm concursul din toată inima. Nu e îndoielă: în valesa noastră a plîngătoare este prea multă mizerie inexprimabilă, un exces de suferință; o penurie de bucurare și mai ales, puțină bucurie. În ce mă privește, nu mă cred deosebit de optimist dar de fiecare dată cînd mă ciocnesc de negativitatea inumană a comunismului care în totul în tragie, simt nevoia să scot strigăte indignate, să protestez că aceasta nu-i adevărat, că viața nu e deloc așa.

Am cunoscut destul de puțini oameni care să nu merite o fărîmă de milostenie, un timid salut, ceea ce este mult prea puțin pentru sărmanul asupra căruia un Dumnezeu alit de puțin rezonabil și o-

biectiv a putut arunca o ploaie de foc și suferință. Există în lume mai multă pînă decît adevărată răutate. Dar cu toate acestea, există în oameni prea multă simpatie și încredere, prea multă amabilitate și bunăvoință pentru a avea dreptul să disperăm. Nu cred nici în perfecțiunea omului de astăzi, nici în a celui de mâine. Nici revoluția și nici măcar exterminarea speciei umane nu vor transforma lumea în paradis. Dar dacă am putea, într-un fel sau altul, să adunăm tot ceea ce e bun în fiecare din noi, oricît de păcătoși sîntem, cred că orice ar fi, s-ar putea construi, pe această bază, o lume mai primitoare decît aceea în care am trăi pînă în prezent. Veți spune poate că nu e aici decît filantropie salvă. Da, sînt unul din acei imbecili care iubesc omul doar pentru umanitatea sa.

„Comunismul presupune o orbire artificială și deliberată”

Să luăm un exemplu. E foarte ușor să spunem că o pădure e noagră, dar nici unul din arborii pădurii nu este negru; sînt pini și molizi, roși și verzi. E foarte ușor să spunem că societatea e rea, dar căutați în această societate oameni răi. Încercați să judecați oamenii fără generalizări brutale, și veți vedea într-o clipă principiile spulberindu-se. Comunismul presupune o orbire artificială și deliberată în fața realității. Cînd cineva îmi vorbește despre ura sa împotriva germanilor, îmi vine de fiecare dată să-i spun să se ducă să trăiască printre ei: o lună mai tîrziu l-aș întreba dacă o detestă pe gazda sa nemțoaică, dacă simte nevoia să-i taie gîtul negustorului său, să o sugrume pe bătrîna teutonă care-i vinde chibrituri. Una din facultățile cele mai morale ale spiritului uman este darul generalizării; în loc să se facă sinteza experienței noastre, generalizarea încearcă, simplu, să o înlocuiască în zărele comuniste nu se vorbește despre nimic care să nu fie putred de la un capăt la altul. Pentru cel care nu identifică cunoașterea cu ochelari de cal, pentru intelectualii, e puțin.

Ura, ignoranța, neîncrederea sistematică — față lumea psihică a comunismului. Un diagnostic medical va vedea aici un negativism patologic. E o boală care se poate transmite omului care se lasă asimilat de multime, dar, în viața privată, aceeași atitudine e de neînșinat. Postaji-vă un moment alături de cerșetorul din colțul străzii voastre și observați cine, printre trecători, are mai degrabă tendința să-și facă pomană. Sapte din zece vor fi oameni care se găsesc ei înșiși la granița sărăciei; ceilalți vor fi femei. Un comunist probabil că ar trage de aici concluzia că burghezul are o inimă nelindupăcată. În ce mă privește, aș trage o concluzie mai frumoasă, anume că proletarul are în general inima tandră, că în adîncul său ei este binevoitor, înclinat spre dragoste și spirit de sacrificiu. Comunismul, cu

arțagul său și cu ura sa de clasă, vrea să facă din acest om o canalic. Săracul nu merită să fie umilit astfel.

Lumea de astăzi nu are nevoie de ură, ci de bunăvoință, de serviabilitate, de înțelegere și de cooperare. Ea are nevoie de un climat moral mai element. Cred că, cu un pic de inimă și de dragoste obișnuită, încă s-ar putea face miracole. Dacă lasăm apărarea acestei lumi, nu e pentru că ea e lumea celor bogăți, ci pentru că ea este în același timp lumea săracilor și a celor ce se află la mijloc, măcinată între pietrele de moară ale capitalismului și ale proletariatului, ale celor care astăzi mențin de bine de rău și salvează cea mai mare parte a valorilor umane. Nu cunoașc multă lume printre sutele de familii pe care le număra țara noastră, și nu pot deci să le judec. Dar am făcut asupra clasei care e numită burghezie, judecăți care mi-au adus acuzația de pesimism sordid. O spun pentru a mi se recunoaște dreptul de-a pleda cauza celor cărora le vîd bine și lipsurile, și defectele. Proletariatul nu poate înlocui această clasă, dar poate intra în ea.

Nu există nici cultură proletară, nici cultură aristocratică, nici cultură religioasă. Valorile culturale care ne rămîn se sprijină pe clasa mijlocie și pe cei pe care li numim intelectuali. Dacă proletariatul ar revendica partea sa la această tradiție, dacă el ar spune: „Bine, vom lua în mîini lumea așa cum este și toate valorile sale”, am putea da mina și încerca lovitura. Dar dacă comunismul condamnă dintr-o dată și în bloc, ca marfă de duzină, fără valoare, tot ceea ce califică de „cultură burgheză”, atunci nu e posibil dialogul. Atunci, oricît de cit de rezonabil începe să reflecteze la ceea ce ar pierde.

Am spus deja că adevărata sărăcie nu e o instituție, ci o nenorocire. Puteți răsturna toate regimurile, dar nu puteți face ca omul să se afle la adăpost de nenorocire, ca el să nu se mai îmbolnăvească, ca el să nu mai sufere de foame și de frig, ca el să nu mai aibă nevoie de o mîină de ajutor. Oricît s-ar face, sarcina pe care nenorocirea o impune omului este aceeași — nu o sarcină socială, ci una morală. În această privință, comunismul folosește limbajul dur al fariseilor: el nu vorbește de valorile compasiunii, bună-tății și ale solidarității umane, nu este, spune el, sentimental. Totuși, omul cu inima împietrită, care n-ar asculta decît de vocea rațiunii, n-ar găsi nici un motiv pentru a da fie și un pabar cu apă aproapei sale, pentru a-i ajuta să se ridice pe acela care a alunecat.

„Comunismul refuză din principiu orice înțelegere”

Există de asemenea problema violenței. Nu sînt ca bătrînele domnișoare care își fac semnul crucii de fiecare dată cînd este pronunțat acest cuvînt. Mărturisesc

că uneori simt dorința de a-i cotoconi pe mincinoși și pe cei de rea credință. Din nefericire situația nu se pretează niciodată la așa ceva sau eu nu sînt în măsură să mă măsoar cu adversarul meu, sau el e prea slab pentru a se apăra. Cum vedeți, nu sînt de fapt o persoană violentă, dar, dacă ar fi cazul, mi-aș face curaj și aș sări în ajutorul victimelor. Un om care se respectă nu poate susține pe acela care uzează de intimidare. Acela care cheamă la folosirea spinzurătorii și la executii prin împușcare minează fundațiile societății umane, nu pentru că el suscită o revoluție socială, ci pentru că violează codul cel mai elementar al onoarei umane.

Sînt tratat deseori ca „relativist” pentru o particularitate a spiritului meu, o țară aparent destul de gravă, care mă împinge să vreau cu toată forța să înțeleg totul. Or, studiind toate științele și toate literaturile, pînă la povestirile negre, am avut bucuria mistică de a descoperi că, cu un pic de răbdare și simplitate se ajunge, mai mult sau mai puțin, la înțelegere cu toți oamenii, oricare ar fi credințele și culoarea pielii lor. Există, se pare, o logică universală umană, un fond de valori comune tuturor oamenilor — dragostea, umorul, bunul apetit, optimismul și multe alte lucruri fără de care viața ar fi imposibilă. Acestea fiind spuse, faptul că nu reușesc să mă impac cu comunismul mă umple uneori de spaimă. Înțeleg idealurile sale, dar nu pot înțeleg metoda sa. E ca și cum ar vorbi o limbă străină, ca și cum gîndirea sa ar urma alte legi decît a mea. Dacă un popor propovăduiește coexistența și toleranța între oameni, în timp ce un altul crede că oamenii sînt făcuți pentru a se minca unul pe altul, se află aici o diferență de perspectivă, foarte pitorească, fără îndoielă, dar care nu atinge esențialul. În schimb, punctul de vedere comunist, afirmînd că, în unele circumstanțe, a spînzura și a împușca oameni nu este mai important decît să strîvești ploșnițe: este lucrul care chiar exprimă în cel mai corect limbaj, depășește înțelegerea mea; un lucru care îmi dă o îngrozitoare impresie de haos, care mă îngoașează și mă face să mă tem că înțelegerea ar fi într-adevăr imposibilă.

Cred că există, și astăzi, un anumit minimum moral și mental care face ca un om să recunoască un alt om. Metoda comunismului reprezintă, față de acesta, o vastă tentativă de subversiune, o tentativă de a provoca neînțelegerea internațională, pentru a face tîndări lumea umană și a o reduce la bucăți dispartate care n-ar mai avea nimic să-și spună. Ceea ce ar fi bun de o parte a baricadei nu ar putea fi de alta: ca și cum oamenii, de o parte și de alta, n-ar fi fiziologic și moralmente același. Puneti-mă în situația de a mă încălța cu cel mai ortodox comunist. Dacă nu mă doboră pe loc, sper să mă pot înțelege cu el, de la om la om, asupra a nu puțin lucruri — lucruri, bineînțeles, care n-ar avea nici o legătură cu comunismul. Problema e că, comunismul refuză din principiu orice înțelegere, chiar în privința acestor lucruri. Vorbii-i unui comunist de funcțiile splinei, și va va spune că e vorba de o știință burgheză. El va vorbi de asemenea de romantismul burghez, de umanismul burghez și așa mai departe. Forța de convingere care se află, la comunisti, în cele mai mici lucruri este aproape supra-umană. Nu pentru că această convingere pe care ei o apără ar fi în mod particular edificatoare, ci pentru că, în definitiv, nu pe acest plan se bat ei. Sau poate nici nu e vorba de convingere, ci de o prescripție rituală, sau mai stupid, de o rutină.

Orice ar fi, cei care mă neliniștesc cel mai mult sînt tocmai proletarii care se află astfel ruși de restul lumii cultivate și care nu primesc nimic în schimb, dacă nu cumva primesc perspectiva puțin strălucitoare a plăcerilor revoluției care va veni. Comunismul pune proletariatul în carantină. Și voi, intelectualii comunisti, sînteți cei care le barăți accesul în ceea ce a fost pregătit pentru ei ca parte convenită noilor veniți. Dar mai există loc pentru porumbelul păcii, dacă nu printre voi, cel puțin asupra capetelor noastre, sau deschis ca un dar al cerului.

Aș putea spune mai mult, dar deja mă simt despozarat spunînd cel puțin ce am spus. Ca și cum m-aș fi confesat. Nu vorbesc decît pentru mine, și cearta mea cu comunismul nu este o ceartă de principii, ci de conștiință personală. Dacă aș putea să discut cu o altă conștiință, și nu cu principii, cred că ar fi posibil cel puțin să ne înțelegem, ceea ce ar fi deja mult.

Prezentare și traducere
ANCA OLĂRESCU

CORTINA SFÎȘIATĂ

Estul european și România: schimbarea zodiilor

VICTOR BĂRSAN

Situația Europei de Est

■ Europa trinitară

Europa are un aspect trinitar: există o Europă catolică, una protestantă, una ortodoxă. Sau, într-un limbaj mai laic: latină — anglo-saxonă — orientală.

Nu poate exista o Europă împlinită fără o împănare echilibrată a celor 3 componente. Evident, nu poate exista o Europă împlinită alina timp cit o bună parte a ei este lipsită de libertate. Probabil că de-abia de acum înainte putem spera la o coabitare într-o adevărată „casă europeană”. De aceea, cred că, departe de a-și fi epuizat istoria („Declinul Occidentului”), Europa se află în fața celei mai interesante etape a evoluției sale, cea în care se poate defini și realiza plenar.

Perioada triumfală a Europei latine s-a situat în antichitate și Evul Mediu timpuriu. Ea supraviețuiește în principal prin drept — doctrină de inspirație romană — și prin biserică catolică.

Perioada triumfală a Europei anglo-saxone a fost Evul Mediu târziu și epoca modernă; ea se continuă din plin prin tehnicismul contemporan, care stăpânește Occidentul și prăgătirea sa de dincolo de Ocean, America de Nord.

Nu știu să fi existat o perioadă triumfală a Europei orientale. Să rezulte de aici că o asemenea perioadă trebuie plasată în viitor?

■ Europa și Orientul

Istoria mitică a continentului nostru începe prin răpirea Europei de către Zeus, de pe țărmurile Asiei Mici. Iar istoria științifică confirmă că începuturile Europei au fost marcate de îndelungate infuzii de orientalism. Mai întâi — prin invaziile indo-europene însele. Apoi, prin cultură; alfabetul pe care îl folosim provine, prin adaptări succesive, din cel fenician. Apoi, prin creștinism.

În timp, raporturile Europei cu Orientul au devenit tot mai carentiale. Momentul lor culminant a fost, probabil, elenismul. Ispitiți de mania europeană a exactității, am putea plasa începutul involuției în anul 31 a.Chr., cind corăbiile lui Antoniu și risipit la Actium flota lui Antoniu și a Cleopetrei. Cu Islamul, Europa nu a fost niciodată „în pace”; au existat, doar, mai lungi sau mai scurte armistiții. Criza Golfului este una dintre formele cele mai acute ale unei străvechi incapacități de înțelegere mutuală a două spiritualități diferite.

■ Europa Occidentală și Europa Orientală, Cain și Abel

În general, Europa Occidentală s-a avut o înțelegere bună nici cu Europa Orientală — cu câteva excepții, dintre care cea mai notabilă este penetrația germană și catolică în mediile slave (catolicismul polonez, fenomenul baltic, uniția ucrainiană).

Personajul paradigmatic al Europei Saxonice a ultimelor secole este Faust. Pentru acest om, înzestrat cu energii și ambiții nemăsurate, misterul creației reprezintă o continuă provocare, care declanșează pro-

tece demiurgice. Omul faustic a adus pe lume tehnica, dublind „universul natural” printr-un univers luciferic — „universul tehnic”. Odată adus pe lume, acest „univers tehnic” își pune în lucru legi de creștere proprii, care solicită permanent omului faustic un efort maldentiv ce riscă să-l transforme din stăpânul acestui univers, în prizonierul lui.

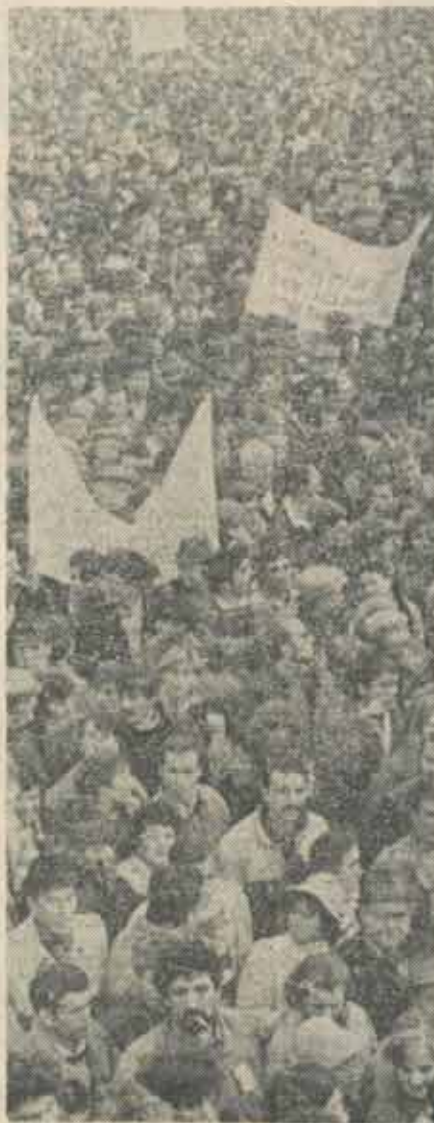
Pentru orientatul înclinat către contemplație, febrilitatea cu care omul faustic își consumă istoria sa de creator-prizonier al tehnicii pare greu de înțeles, pentru că această febrilitate pare să nu-l dea răgazul fericii, pare să nu-l dea sansa de a spune: „Clipă, rămi! Ești alt de frumoasă!”.

Cel mai cumplicat produs al tehnicii este dictatura modernă. Căci s-a văzut, odată cu al III-lea Reich, că armele automate și telecomunicațiile sînt suficiente pentru instalarea unei dictaturi stabile.

Dacă omul occidental este suficient de activ pentru a găsi profilaxia dictaturii (nazismul n-a rezistat decît 12 ani și, cu siguranță, este irepetabil), omul oriental, contemplativ, a devenit pentru o lungă perioadă, victima — lipsită de un sistem imunitar eficient — al acestei excreșcențe a tehnicii. Indirect, Cain l-a ucis, încă o dată, pe Abel.

■ Criza Europei de Est

Tehnica modernă a permis instaurarea în cea mai contemplativă zonă a Europei — în Rusia — a unei dictaturi foarte stabile, care reprezintă o formă grandioasă de instituționalizare a răului. A avut loc

o „lovitură de stat” a Diavolului dată în detrimentul Banului Dumbăvea. Faptul că dictaturile comuniste nu intrat în extincție este o probă a incapacității Diavolului de a governa. Pentru a părăsi un limbaj care riscă să cadă în ridicolul bigotismului, vom spune că nu se poate governa printr-o ideologie a urii — eșec doctrina politică marxist-leninistă este o ideologie bazată pe rău (ura de clasă ca motor al dezvoltării). Prăbușirea dictaturilor est-europene este un triumf al iubirii.

Ne aflăm, probabil, spre sfîșitul unui îndelungat și dureros experiment istoric. E o bună șansă pentru a glosa pe marginea problemei răului.

România acum

1. Principala problemă a societății noastre este prezența răului instituționalizat. În sistemul comunist a funcționat în mod constant antiselecția naturală, împusă prin forță, care a favorizat accesul la putere al rebuțiilor. Comunismul este o dictatură a rebuțiilor.

Pe primele locuri, în ierarhia răului, s-au situat activul de partid (ideologii) și securitatea (gardienii). Toată activitatea statului și a societății era direcționată ideologic, iar comportarea „disciplinată” a oamenilor era supravegheată de aparatul represiv, printr-o rețea foarte ramificată de delatori de diferite grade.*) Supravegherea nu degenera în acte de cruzime (cu excepții insignifiante numerice), ci însemna mai curînd creșterea unei prestuși psihice și a unui sentiment de insecuritate.

Răspunsul unei mari părți a oamenilor — dacă nu al tuturor — la această agresiune cvasi-continuu și nelocalizată a constatat în practicarea sistematică a unui comportament plin de compromisuri și rabatură morale de gravitate diverse: de la cedări împardonabile pînă la mici concesii. Societatea în ansamblu ei este vinovată, dar gradele de vinovăție sînt foarte diferite. Vinovăția, înțelesă ca grad de înregimentare în instituțiile răului, era proporțională cu incompetența profesională și pronașta calitate umană.

După revoluție, în această societate globală împusă a aparatul o tendință de separare: o bună parte dintre profitorii vechiului regim s-au regrupat — după o clipă de apăsăm și de rusine repede depășită — în jurul „instituțiilor răului”

(structurile ceaușiste). O bună parte a societății ar dori să se regrupeze într-o „zonă luminoasă”, a cărei opțiune intrinsecă. O bună parte dintre oameni sînt dezorientați, oboșiți de decenii de minciună și își duc viața fără vreun fel politic-social precis, așteptînd zile mai bune sau neașteptînd nimic. O parte importantă dintre oameni sînt parțial victimele unui îndelungat și eficient proces de abrutizare, imbecilizare și mortificare spirituală.

Deci peisajul societății românești este următorul: există un rău instituționalizat, care concentrează o parte covârșitoare din putere și care s-a arătat capabil de orice formă de cruzime pentru a-și apăra poziția și un bine fragil, relicten, dezorientat, care își caută o formă de instituționalizare.

Problema: Cum poate binele fragil și neinstituționalizat să învingă răul agresiv și instituționalizat?

2. Experiența actuală a societății românești pare să sugereze că problema de mai sus poate fi soluționată mai curînd spiritual decît politic. Aici este, poate, zona cea mai interesantă din întreg peisajul societății românești.

Se poate lupta contra răului instituționalizat pe două căi, așa îndrăzni să spun: pe o cale umană și pe o cale cristică. Prima, este cea care s-a practicat și încă se practică pe scară largă: împotriva armelor luptă cu armele. În fond, o vastă istoriografie ne relatează elogios despre cei care s-au ridicat la luptă (violentă) pentru libertate: răsculați, revoluționari, haiduci, maquisarzi etc.

A doua este cea care s-a practicat de aproape două milenii și care, din cîte știu, nu s-a practicat niciodată colectiv. Este calea în care „agresorul” nu își opune nici o rezistență fizică, iar atrocitățile pe care acesta le comite și pe care „victima” și le asumă liber, devin alt de terifiante încît, trecînd resursele umane ce supraviețuiesc latent, chiar în cei mai alienați dintre noi, funcționează ca un inhibitor al acțiunii agresorului. E înt cazant de observat că această cale a fost într-un fel redescoperită spontan în România.

Să încercăm, punînd între paranteze speculațiile frivole-jurnalistice, să rememoram „fenomenul Timișoara”. Totul a început de la nevoia irepresibilă a cîtorva zeci de oameni de a apăra un pastor (întîmplător sau nu — reformist) care, de ani de zile, își urma vocația fără inhibiții, în ciuda prezențelor și intimidărilor la care fusese supus. Așadar, primii „revoluționari” au fost cîteva zeci, apoi cîteva sute de oameni care au vegheat în noaptea de 16 spre 17 decembrie, cu luminări în mîini, lângă casa pastorului. Dacă o asemenea scenă poate fi începutul unei revoluții, atunci oca revoluție nu poate fi decît o revoluție a spiritului. / pe numărul lor a crescut, asupra lor s-a lăsat o noaptea violentă, s-a tras în plin, numărul lor a crescut din nou. S-a acumulat o forță impresionabilă, altă printră democrație și printră opresiuni — cu toții, nîmă în un punct, victime ale aceluiași sistem de opresiuni comise (de ei înșiși) au căutat să se ofiterii într-o asemenea noaptea, încît armata era pe punctul de a se retrage cu reacții incontrollabile. În popor, voi pe cine ană... metode de suporiabilitate a răului... denădite și a urmat ceea ce, sec... numește „fraternizare a... cu poporul”. Nu trebuie uitat că această fraternizare s-a făcut într-o... de singe, scurs din trupuri lipite de...

Scenele intructiva similare s-au desfășurat la București. Sperasem cu toții că acest sacrificiu enorm și dureros era suficient, ca ritual al salvării. Dar s-a întîmplat atunci ceva care a rănit de adînc și a urmat ceea ce, sec... numește „fraternizare a... cu poporul”. Nu trebuie uitat că această fraternizare s-a făcut într-o... de singe, scurs din trupuri lipite de...

Lunga manifestație din Piața Universității a fost îndreptată — cum de altădată ei s-a subînțiat — nu împotriva unor persoane, ci împotriva unui sistem — sistemul în care principala valoare este răul. În mod destul de neașteptat una dintre principalele arme ale manifestanților a fost iubirea. O reacție tîrzie a Pieței la atacurile pe care le primim cu aplaudarea adversarului. În mod înăstent, s-a invocat singura protecție la care se putea spera — protecția divină.

Răspunsul puterii la aceste manifestație a fost de o violență înimaginabilă, chiar după standardele Estului. Incidentele sîngeroase provocate de „mîneri” au împins manifestația răului înă la suprema limită: crima spontană și gratuită.

În fond, schema care a funcționat în jurul „fenomenului Piața Universității” și a reprimării lui este aceeași cu cea din decembrie: răul este provocat să-și declanșeze manifestațiile specifice în toată orora lor, iar acest spectacol terifiant declanșează procesul de disoluție a sistemului de instituționalizare a răului. Această izbăvire presupune existența unor victime, pe a căror jertfă se bazează mintuirea celorlalți.

Experiența recentă românească pare să redescopere spontan creștinismul. Există o mare nevoie de „asistență spirituală” în societatea noastră, dar principala actor așteptat pe această scenă, Biserica Ortodoxă, este o prezentă decepționantă. ■

Textul reprezintă un fragment din comunicarea prezentată la un seminar privind țările din est, organizat de Federația Bisericilor Reformate din Elveția, în localitatea Fontaine, octombrie, 1990.

* S-a putut supraviețui (în limbaj occidental) sau s-a putut trăi normal (în limbaj estic) dacă nu te manifestai ca ostii al puterii. Țările comuniste nu trebuie identificate necritic cu Infernul, ele constituie un spațiu în care, totuși, s-a ris și s-a glumit, s-au consumat mari iubiri, s-au scris cărți magnifice. Dar binele era doar tolerat și nu cunoștea nici o formă de instituționalizare.

GABRIEL LICEANU

ADSUM? Modelul cultural NOICA și urgențele istoriei

„Orgoliul unui om născut într-o cultură mică este întotdeauna rănit.” Cu aceste vorbe se deschide o carte faimoasă pe care Emil Cioran a scris-o în România antebelică, cu cîțiva ani înaintea eșecului său definitiv în Franța. Dar cum arăta oare atunci orgoliul unui om născut într-o cultură mică din estul postbelic? Nu va încerca oare acesta, umilit în toate datele fundamentale ale existenței sale, să le arate celorlalți, oamenilor din vest, că în ciuda a tot ceea ce i s-a întâmplat, el a rămas un om asemenea lor, adică în chip esențial un european? Aceasta este năzuința sa cea mai mare și aceasta este capitalul pe care nimeni nu i-l poate fura, chiar după ce i s-a luat totul. Un intelectual venit din estul postbelic și trebuit să vorbească în fața unui forum al culturilor vestice va aduce cu el nu numai obișnuitul orgoliu rănit al culturilor mici, ci și mîndria esențială de-a fi rămas, dincolo de o istorie care își propusese să îl transforme în altă specie de om („omul nou”), un european. „Priviți-mă, va spune acest intelectual, pot citi, uneori chiar vorbi, în trei-patru limbi moderne; am studiat singur latina și greaca, pentru a avea acces în original la textele filozofiei antice. Pot discuta cu dumneavoastră despre Homer, Platon, Sf. Augustin, Shakespeare sau Goethe; sau despre Flaubert, Thomas Mann, Kafka, Yourcenar sau Umberto Eco. Sau despre Derrida.” Acest intelectual din est va va povesti cum pentru el cultura Europei nu a fost, ca pentru dumneavoastră, ritmul firesc al respirației spiritului, ci un soi de oxigen durat, asimilat și depozitat clandestin, o variantă a supraviețuirii într-un univers asfixiat de minciună, ideologie și vulgaritate. El va va vorbi despre valoarea soteriologică a culturii și va întinde cu entuziasm în fața dumneavoastră un raport de tandreie pe care numai consiliată a ceea ce îi datorăm acestuia îl poate genera.

Dar, pe de altă parte, el va cere acelei Europe istorice care l-a părăsit vreme de 45 de ani și care îl redescoperă acum cu un soi de bunăvoință și perplexitate să-i acorde dreptul nu la un răfăi tardiv, ci la asistența de care el are nevoie pentru a-și vedea în țara sa spiritele și sufletele deteriorate ale celor care nu au avut pețitul de-a rezista prin cultură.

Acest privilegiu de a rezista prin cultură și seama, într-un fel, de toată drama țării din est. El explică, pe de altă parte, ceea ce se întâmplă acum în aceste țări sau, în orice caz, ceea ce se întâmplă în România.

În mod paradoxal, societățile totalitare sînt societăți de-politizate prin excelență. Politica, respectiv activitatea prin care participi la destinul unei colectivități și decizi în privința lui, este, într-o societate totalitară, monopolul unei infime minorități (uneori a unui singur om) și expresia unui dictat. Cei alții sînt total infantilizați: își li se spune ce să gîndească, să spună și să facă. În acest univers închis, în care spiritul este cel mai amenințat, cultura devine o modalitate de transgresare și, prin însuși acest fapt, ea capătă o semnificație politică. Ea este nu numai un scenariu alternativ, ci rezistența abia perceptibilă la izolarea totală, la ruperea, la discontinuitate și la masificare. Ea este memoria valorilor distruse și posibilitatea a reconstrucției lor viitoare. Cînd toate mijloacele de participare în destinul comunității sînt suprimate, cultura rămîne participare din umbră și pregătire a unei regenerări. Ea este, din această pricină, în cel mai înalt grad, subversivă.

Am absolvit facultatea de filozofie (bineînțeles, marxistă) la Universitatea din București în 1963. Bibliografia cursurilor și seminarelor era alcătuită în principal din fragmente din operele lui Marx,

Engels și Lenin, urcînd uneori către sursele acestora, materialistii francezi, Feuerbach, uneori chiar Hegel. Lucrările fundamentale ale filozofiei erau depozitate la un „fond special”, la care studenții nu aveau acces decît cu un aviz special. În cei cinci ani citi dîra facultății, studenții nu aveau sub ochi nici măcar o singură dată un text din Platon. Un student surprins la cămin citind Kant a fost exmatriculat din facultate. Literatura filozofică secundară se rezuma la traduceri existente din filozofia sovietică, mai cu seamă din revista „Voprosi filozofii”. Referințele la „filozofia burgheză”, în care intrau de-a valma cam toți filozofii de la Platon la Schelling și toată filozofia contemporană occidentală, nu se puteau face decît în mod critic și, bineînțeles, numai din surse indirecte. Vă imaginați care putea fi orizontul cultural și mental al absolventului unei asemenea facultăți. Minuitor perfect al limbii de lemn, el era pregătit să devină un „propagandist”, un funcționar de partid.

În 1967, la doi ani după absolvirea acestei facultăți, l-am cunoscut pe Constantin Noica. Prieten și coleg de generație cu Eugène Ionesco, Mircea Eliade și Emil Cioran, el a ales, spre deosebire de aceștia, să rămîna, după război, în țară. Dacă, la rîndul lui, s-ar fi stabilit în Franța, numele lui nu ar fi cerut, așa cum nu cere al celorlalți, explicații suplimentare. A rămas, deci, în țară și cînd drama postbelică s-a abătut asupra României avea 40 de ani. Cele șapte-opt volume pe care le scrisese și puzderia de traduceri din Aristotel, Sf. Augustin, Descartes, Kant și Hegel pe care le făcuse pînă atunci au fost trecute în fondurile secrete ale bibliotecilor. După zece ani de domiciliu forțat într-un oraș de provincie și după șase ani de închisoare executată dintr-o condamnare de 25 pentru tentativa de a fi trimis spre publicare în Franța o interpretare la Fenomenologia spiritului a lui Hegel) memoria lui ca om de cultură fusese ștersă din mintea noilor generații.

A reapărut în spațiul culturii publice, scurtă vreme după eliberarea sa (în 1964), odată cu deschiderea care a însoțit primii ani ai domniei lui Ceaușescu. În 1967, cînd l-am cunoscut, era cercetător științific la Centrul de logică din București și era în căutare de „tineri aleși” pentru a deveni, așa cum mărturisise la lesnea din închisoare, „antrenor cultural”. M-am nimerit, împreună cu doi-trei prieteni, în cercul pe care l-a alcătuit, în acest scop și am început din acel moment o aventură spirituală care mi-a marcat definitiv destinul. Ne adunam în fiecare săptămînă la ei acasă și, în primul an, ne-a făcut interpretarea paragrafului cu paragraf a Fenomenologia spiritului a lui Hegel, însușind textul acesta, cel mai dificil al filozofiei, cu o originalitate pe care nu am mai întâlnit-o la nici un alt comentator. Ne-a vorbit de la început despre instrumentele filozofiei și a condiționat înțelegerea noastră viitoare de însușirea limbii oline, latine și germane.

Din punct de vedere al politicii culturale masa noastră a fost că, în delirul său de megalomanie, Ceaușescu a ținut să infoculască gîndirea lui Marx cu propria lui gîndire, în așa fel încît terenul ocupat pînă atunci pentru filozofie a devenit pentru o bună bucată de timp relativ liber, permițînd, odată cu relaxarea grilei marxiste, publicarea unor lucrări originale neortodoxe și a unor impresionant număr de traduceri din operele presocraticilor, ale lui Platon, Plotin, Hume, Berkeley, Kant, Schelling, Freud, Frege, Carnap, Heidegger.

În 1975, scurtă vreme după pensionarea sa, Constantin Noica a închiriat o cămăru-

șă mizeră de 8 m² într-o cabană dintr-o stațiune de munte din preajma Sibului, numită Păltiniș, situată la 1400 m. altitudine și la 330 km. de București, și s-a mutat acolo. Din acel moment a început partea cea mai spectaculoasă a aventurii noastre. De cum aveam citeva zile libere, ne repezeam, cu 3-4 elevi ai lui, la Păltiniș și, la izolarea totală a muntelui, „la 4000 de picioare deasupra omenirii”, cum îl plăcea lui Noica să spună, în plimbări care durau ore și în orele serii, sau în cămăruța încălzită cu lemne, aveam loc cele mai fascinante discuții la care am luat parte vreodată, cele mai pasionante confruntări de idei, cele mai subtile, aprige și prietenești observații pe marginea textelor proprii, supuse judecății celorlalți. Aceste citeva zeci de întâlniri au avut loc vreme de cinci ani, între 1977-1981, și mihi făcuseră un obicei din a le consemna, la capătul zilei, pe toate. Paginile strîse cu această ocazie și pe care, cu o vagă speranță a publicării, le-am lăsat unei edituri în preajma plecării mele în Germania, în 1982, unde urma să concurez pentru o burză Humboldt, erau cam 350 la număr și reprezentau povestirea exemplară a unei deveniri în spațiul spiritual, a unui act pedagogic subtil care începuse cu o conștientizare asumată de ambele părți și se încheia cu o răzvrătire eliberatoare. Cartea purta titlul Jurnalul de la Păltiniș, cu subtitlul Un model paideic în cultura umanistă. Ea a apărut în 1983 și a marcat, pentru tînăra generație de intelectuali umanistați un reper. Într-un univers în care mizeria materială și morală era aproape totală, în care izolarea României începuse (se vorbea tot mai des despre „albanizarea”) ei, în care programul televiziunii dura două ore, jumătate din el fiind consacrat familiei prezidențiale, în care presa, teatrul și filmul erau supuse celei mai teribile cenzuri, în care viața își pierduse idealul și sensul, Jurnalul deschidea deodată o fereastră înăuntrul unui univers care avea compatibilitatea unei monade oarbe. Orice infern devenea suportabil dacă paradisiul culturii era cu puțință. Și paginile Jurnalului dovedeau că paradisiul era cu puțință; chiar și în România lui Ceaușescu. Ele descriau drumul către acest paradisiu ca un drum al eliberării și al libertății interioare. Lumea aceea de cosmar devenea dintr-o dată suportabilă: cu puțință greacă, cu puțință germană, cu lectură ploasă a cărților mari ale omenirii. Dar cultura nu era aici un simplu exercițiu de școală, nu viza faptul de „a deveni cult”, ci reprezenta o formare și o transformare din „adine”, era Bildung, paideia, naștere a omului, a individualității, a gîndirii autonome, care se smulgea din lumea imbecilizării forțate și planificate. Ceea ce școlile și universitățile nu putuseră face, făcuse de unul singur un om. Alături sau dincolo de opera lui Noica, Jurnalul de la Păltiniș creșea o legendă. (Evident, această experiență epuizează tot orizontul culturii românești, care sub diferitele ei expresii — literatură, pictură, muzică, film — s-a strădat prin milioane specifice să supraviețuiască și de fiecare dată a reușit.)

Și legenda aceasta a început să funcționeze, să pătrundă în viață. Mii de tineri pe an, din toate colțurile țării, luau drumul Păltinișului pentru a găsi, cu ajutorul „antrenorului de spirite”, o soluție de viață. Uneori, în camera sa (o schimbare între timp cu una de mărime normală) se aflau și cele 15 persoane și nimeni nu pleca nemarcat de pe urma acestei întâlniri. În orice caz, toți aflau că pentru un om cultura poate fi nu o podoabă întâmplătoare, ci însuși modul său de existență, așa cum este apa pentru pești și aerul pentru păsări. În ultimii ani ai vieții (a mu-

rit în ziua de 4 decembrie 1987), Constantin Noica devenise o adevărată instituție națională (ce-i drept vecheată îndecapropie) ce produsese citeva zeci de discipoli pe care-i formase direct și alte citeva mii pe care-i formase prin spiritul cărților sale. „Școala de la Păltiniș” urma să devină în timp un concept care face parte din istoria culturii române contemporane.

Constantin Noica a lăsat în urma sa o operă impresionantă, de peste 18000 de pagini (publicarea ei completă începe anul acesta la editura „Humanitas”). El este posesorul ultimului metafizician mare al secolului și ultimul autor al unui *Tratat de ontologie* și — nu mai puțin important — a fost un salvator al spiritelor într-un timp de restrîns, iar efectul acestei salvări nu poate fi nici măsurat și nici bînuț.

România nu a avut o mișcare asemănătoare Cartei 77 și nici una de tipul Solidarității. Faptul că acest lucru nu a fost cu puțință este poate meritul Securității române sau poate expresia slăbiciunii noastre. Dar fenomenul și experiența pe care vi le-am descris par să fie unice la nivelul țărilor din est. (S-ar putea ca un fenomen oarecum asemănător să fi apărut în Cehoslovacia, legat de personalitatea lui Patocka.) Modelul acesta are, încontestabil, mărta și neajunsurile lui. Pe de o parte, în condițiile unei închideri spirituale și ale unei izolări cum nu a cunoscut nici o altă țară din est, și a împiedicat închiderea sistematică și totală a culturii umaniste, mizînd totul pe ideea că supraviețuirea unei țări amenințată istoric nu se face decît în spirit. Dar, pe de altă parte, totemul în numele acestei idei, modelul acesta a întors de regulă spatele istoriei reale, „evenimentale”, socotită a fi „simplă meteorologie” (cînd plouă, cînd e senin, cînd o furtună) și ca stare nedemnă pentru o investigație mai adîncă. Dialogul cu oamenii politici, cu reprezentanții puterii — acești „laeici și istorici” — îi anăra lui Noica drept un total nonsens, motiv pentru care îi considera uneori pe disidenți ca victime ale unei iluzii, prinse într-o înțelegere neesențială. În acest fel ființa unei civilizații era apărută, dar puterea nu era amenințată, în imediat, cu nimic. Modelul acesta crea profesioniști sau chiar virtuozii al culturii, dar inhiba orice pornire nemijlocit contestatară. Din școala lui Noica nu a ieșit nici un Havel și nici un elev al lui nu ar fi devenit sfîștătorul unui Walera român. Noica nu credea decît în *Judecata de Apoi a culturii* și în certificatele cu care te puteai prezenta în fața ei. Nu-l pasionau decît „căi de curse”, și nu „căi de cîr” care evolau în arena istoriei.

Cu toate acestea, după evenimentele din decembrie ale anului trecut, mai toți intelectuali umaniști români și-au părăsit camerele de lucru și s-au dus la înfrînarea pe care le-o dădea istoria.

Lungul drum către ignoranța cultivată vreme de decenii prin izolare, minciună și solisme nu poate fi anulat peste noapte sau în răstimpul citorva luni. De această greșită apreciere a situației se face poate astăzi vinovății intelectuali români. Închiziți ani la rînd în lumea cărților lor, ei nu și-au dat seama cît de adînci sînt sechelele maladiilor spiritului colectiv. Ceea ce probează ei acum este nepuțința verbului direct, drama medicului uita de pacient. În mintile noastre stă din nou la pîndă rîndul că istoria se face pe deasupra capetelor noastre. Din nou anare, neliniștitoare, întrebarea: ce-i de făcut?

Cei mai mulți dintre noi, prinși în cursul evenimentelor sau deveniți funcționari culturali, n-au mai găsit timp, de opt luni de zile, să citească o carte. Și poate că această demială culturală este tot altă de vinovată pe cît de vinovată ar fi închiderea ochilor și recăderea în tăcere. Poate că drumul către sufletele imbolnăvite ale oamenilor este tot altă de lung pe cît de lungă a fost boala însăși și instalarea ei. Poate că asupra acestora faptele culturii și forța cuvîntului aproape că nu mai au nici un efect. Poate că mai important este să ne concentrăm asupra generației tinere și a extraordinarelor ei inteligențe (în fond acesta este capitalul cel mai de preț al românilor), poate că mai profitabil este să edităm cărți, să ne întoarcem în biblioteci și printre studenți. Poate mai importante sînt bursele în străinătate, liceele și institutele pe care le veți deschide (să sperăm că le veți putea deschide) în țară la noi, poate mai importante sînt profesorii care vor veni să predese în școlile noastre, poate că mai importantă este această întîlnire în care-mi pun o mare speranță. Adevărul este că nu știm, după atîtea secole de istorie, cum pătrunde spiritul în lume.

Și poate că, în ce ne privește, în vederea unei minții pe care astăzi de-abia dacă o întrezărim, ar trebui să reîntrăm în scenariul Păltinișului, al unui Păltiniș deschis de astă dată spre istorie, gîndindu-ne la elipa în care vom fi chemați la Judecata de Apoi a culturii universale. Să sperăm că Dumnezeuul culturii ne va chema laolaltă cu celelalte țări din Europa.

Textul reprezintă un fragment dintr-o comunicare prezentată la o coloquio privind perspectivele culturale în Europa de est, la Luxemburg, octombrie 1990.

Redacția: Anton Burtea, C-tin Serafimovici (secretariat), Dan Florescu (tehnoredactor), Emanuel Păruu, Ovidiu Bogdan (fotoreporter), Mariana Dinu, Radu Dobândă, Mihai Gherman, Ileana Micu (corectură), Nicolae Bolă, Laurentiu Constantinescu, Marina Mezel, Anca Olărescu, Dan Opreșcu, Horatiu Pepine, Andreea Poru, Sorin Faur (redactori), Dan Pavel (șef secție social-politic), Rodica Palade (șef secție actualități), Bogdan Ghiu (șef secție cultură), Teodor Șugar (secretar general de redacție), Gabriela Adameșteanu (redactor șef adjuncți), Stelian Tănase (redactor șef).

Adresa redacției: Calea Victoriei 120, telefon 14 17 76, telefax 14 15 25. Tiparul executat la Combinatul Poligrafic București.

16 pagini — 5 lei